

23

Væ hucuf q; diximus vera sunt, vbi creditor debitor heres exstitit, vel debitor creditori; nunc verò, vt ceteros casus confusionis tractemus, agendum est, quando ex duobus reis stipulandi, id est ex duobus in solidum creditoribus, alter alteri heres exstitit, qui est casus ab Scæuola propositus *in hoc principio*, vbi docet non confundi vtriusque obligationem, sed vtranque, ex vtraque persona durare: vbi enim est aliqua differentia obligationum, potest vna alteram perimere: cum verò sunt duæ eiusdem naturæ & potestatis, non potest vna alteram tollere; quia non esset maior ratio, cur obligatio Titij perimeret obligationem Seij, quam Seij obligatio

perimeret obligationem Titij. Ita tamen vtraque obligatio in vnius persona creditoris durat, vt si semel causa vnius obligationis euanescat, vtraque obligatio euanescat: est enim hæc natura obligationis duorum correorum *l. generaliter 5. vers. nam vbi, & vers. si reus stipulandi, de fideiussor.* Neque sine effectu est duplex illa cautela obligationis, quæ in vnius creditoris persona concurrir, vt ostendit Scæuola *hic*, quoniam si ex his duobus creditoribus in solidum, siue ex his duobus reis stipulandi, alter pactum de nō petendo intrā aliquod tempus fecisset debitori, id est, se ab illo non petiturum intrā quinquenniū: si hic creditor, qui pactum fecit, succedat alij creditori, qui tale pactum non fecerat, petere poterit, tanquæ si pactum non fecisset; non quidem ex persona sua, sed ex persona sui auctoris.

AD §. ITEM SI I.

Item si duo rei sint promittendi, & alter alterum heredem scripsit, non confunditur obligatio.

24

X eadē ratione, quā *in principio huius legis* tetigi, exponitur hic §. nō enim confunditur obligatio, si vnus ex debitoribus in solidum eiundē summæ, qui duo rei debendi dicuntur, alter alterum heredem scripserit, *dict. l. generaliter, vers. reum, & vers. refert. de fideiussoribus, leg. si reus 13. de duobus*

reis, acciditque vt vnus, idemque debitor duplici obligatione teneatur, quod non est nouum, vt probat Africanus *in l. heres 21. §. 1. de fideiussor.* & Vlpianus *in l. non est nouum 10. de action. empt.* itaque negative concipienda est nostra §. littera, vt ex Basilicis probat Cuiuslibet *lib. 11. obseruat. cap. 34. in fine.* quem sequitur Donell. *lib. 16. comment. cap. 4. in fine.* Antonius Faber *lib. 8. coniect. cap. 4. nostre Valen. dict. tract. 4. c. 10. num. 2.*

LIII

A D

AD §. SED ET SI. 2.

Sed & si reus heredem fideiussorem scripserit, confunditur obligatio: & quasi generale quid retinendum est: ubi ei obligationi, quæ sequæ læ locum obtinet, principalis accedit, confusa sit obligatio: quoties dux sint principales, altera alteri potius adiicitur ad actionem, quam confusionem parere.

15

VCTORES
superiore §.
laudati recte
aduertunt, ne
gationē, quæ
ibi deerat, hic
abundare, mu-
tavit enim lo-

cum, ergo ubi negatiue in præsen-
ti legitur, legendum est affirmati-
ue, ita: *sed & si reus heredem fi-
deiussorem scripserit, confunditur
obligatio*, quoniam ubi esse potest

differentia inter obligationes ipsas,
vt in fideiussore, qui succedit reo
principali, constitit, alteram ab
altera petimus. *leg. si reus 13. de duo-
bus reis.* & deo fideiussor, qui princi-
palis heres extitit, liberatur ab obli-
gatione fideiussoria, & incipit prin-
cipali teneri, *l. generaliter 5. vers.
denique, de fideiussor.* quia maior
obligatio, qualis est principalis, tol-
lit minorem, scilicet fideiussori-
am, *leg. debitori 30. eodem titu-
lo.*

AD §. QUID ERGO. 3.

Quid ergo si fideiussor reum heredem scripserit? Con-
fundetur obligatio secundum Sabini sententiam, li-
cet Proculus dissentiat.

16

GITUR ex
contrario, si
fideiussor re-
um principa-
lem scripse-
rit heredem,
similiter cō-
fundetur obli-

gatio eadem ratione, vt ex senten-
tia Sabini contra Proculum respon-
det Scauola in præsentī, quæ senten-
tia confirmatur in *l. generaliter 5.
vers. nec enim, l. cum reus 14. de fi-*

*deiussor. leg. 3. de separationibus, l.
cum quis 38. §. ultim. hoc tit.* Nū
fideiussoria obligatio plenior sit,
quam principalis: tunc enim nec
principalis extinguatur, quia princi-
palis est, nec fideiussoria, quia est ple-
nior. Vt in casu Africani, in *l. heres
21. §. seruo vers. quod si hic de fideiuf-
sor. iūsta l. Stich. 95. §. quod vulgo
hoc tit.* Deniq; generaliter tenendum
est, ubi ei obligationi, quæ accessio-
nis locum obtinet, principalis ac-
cedit, confusam esse obligatio-
nem

nem: quoties verò duæ sunt æquæ principales obligationes, quæ accedunt, altera alteri adiicitur; sed neutra confunditur, aut perimitur.

17 Sed ut omnes species abfoluamus, restat disquirere, quod dicendum sit, si creditor fideiussorem heredem scripserit? vel e contra si fideiussor heredem instituat creditorem? Et quidem utroque casu obligatio fideiussoria extinguitur, quia cõ-

funduntur creditoris, & fideiussoris patrimonium; nec potest vnus, idemque apud se ipsum obligatus quomodo libet manere: sed debitor principalis non liberatur, quia obligatio fideiussoris pendet à principali, sed non principalis à fideiussoria. *l. in omnibus 43. hoc tit. l. heres 21.*

§. quod si stipulator. verfic

quod si idem, de fi-

deussor.

AD L. VLT. IUDICATVM S O L V I.

Si vnus ex fideiussoribus ob rem non defensam conuentus, sit deinde postea res defendatur, alter fideiussorū ob rem iudicatam conueniri potest. Et si reus promittendi duobus heredibus relictis decesserit, alter rem non defendat, alter defendat, is, qui non defendat, ob rem non defensam conueniri potest: ille, qui defendat, ob rem iudicatam. Quoniam in vnus, eiusdemque persona, non posse committi duas clausulas, creditur: & Nos didicimus, semper præualere rei indicatæ clausulam, eamque solam committi.

Æt lex, quã ultimo loco explicabim⁹ pertinet ad secundam clausulam satisfactionis iudicialis *iudicatum solui*, quæ est ob rem non defensam. Hæc satisfactio iudicialis nõ interponitur hodie ab iisdem personis, ac olim interponebatur; olim enim interponebatur à reo, cum actione in rem pulsabatur, vt nisi

rem restitueret, estimationem eius persolueret *princip. inst. de satisfact.* Hodie tamen nulla actione conuentus cogitur satisfactionem hanc præstare. In eo tamen ius nouum veteri conforme est, quod vbi quis non se ipsum defendit, sed per procuratorem, à procuratore hæc satisfactio exigitur. *d. princ. & §. sed hodie in sit. de satisfact.* Sed in his satisfactionibus iudicialibus vsus obseruandus est, qui ex quotidiano iudiciorum exercitio melius deprehenditur. *§. p. inst. cod. tit.*

a Sai

2 Satisfactio hæc tres clausulas in vna stipulatione continet. l. i. in iudicatum 6. l. cum querebatur 13. l. hæc stipulatio 15. l. ex clausula 17. hoc tit. d. 5. sed hodie ver. si verò. Prima est de iudicato soluendo; secunda, de re defendenda; tertia, de dolo malo abfuturo: sed omnes tres clausulæ in vna, eademque stipulatione iudiciali comprehenduntur. l. ita tamen 5. 6. in hac 2. l. cum querebatur 13. hoc tit. Hoc est, si ex vna clausula stipulatio cõmissa sit, quia res forsitan non sit defensa, amplius agi non potest neque ob iudi-

catum, neque ob dolum. l. si ex pluribus 16. 9. i. l. si accepto 20. de acceptilat. d. l. cū querebatur 13. hoc tit. Omnibus enim istis particulis, aut clausulis id agitur, vt quantitas, quæ petitur, actori salua sit, quare quod semel consequutus fuit, bis petere nō potest. Nisi cōtra duas personas agendum sit l. si ex duob. 14. l. ex iudicatum 16. hoc titulo. Hæc de nostra lege sufficiant, de his verò latitudinationibus commentariū fecit noster Pichard.
add. si ante 7.
hoc tit.

Finis lib. 3. Opusculorum.

OPVS

OPVSCVLORVM LIB. IV.
SIVE
VBERIORES
NOTAE ADNO-
TAS CLAVDII
AFFIXAS DIGESTORVM ET RES-
PONSORVM LIBB.
SCAEVOLAE.

Text⁹, in quib⁹ inueniuntur praedictae CLAVDII notae, sunt hi.

L. ult. de servis exportand.

*L. qui negationem § 8. de admi-
nistrat. tutor.*

*L. Lucius 88. §. Dame 12. de
legat. ij.*

*L. nec fideicommissa 36. de le-
gat. ij.*

L. cum quis 37. §. nuptura eod.

L. pater 38. §. quindec. eod. t.

L. uxore 41. §. Scauola eod.

*L. generali 32. §. i. de usufr.
leg.*

*L. alimenta 16. §. Basilica de
alim. et cibis. legat.*

L. à filio 16. §. i. eod. tit.

L. filiam 16. de auro et arg.

legat.

*L. Aurelius 28. §. Stichus 7.
de liber. legata.*

L. ult. §. 1. de his, quae ut indi-

L. à testat. 109. de cod. et dem.

*L. ab heredibus 77. §. i. ad Se-
nat. Consul. Trebell.*

L. Lucius 78. §. Titia 6. eod. t.

*D. l. Lucius 78. §. idem quae
sunt 6. eod. tit.*

T. matrem 80. eod. tit.

L. Titia 59. §. i. de manu. test.

*L. cum tibi 17. de fideicommiss.
libert.*

L. filia 88. de solutionib.

L. cum apud te 20. indicat. solui.

Mmmmm

AD

AD L. VLT. DE SER- VIS EXPORT.

Scauola lib. 7. Digestorum.

Cum venderet Pamphylam, & Stichum, veditiōi inseruit pactum conuentum, *ut ne eadem mancipia Pamphyla, & Stichus*, quos minorato pretio vendidit, alterius seruitutē, quā *Seij*, paterentur, post mortemque eius in libertate morarentur. Quæsitum est, an hæc mancipia, de quibus int̄r emptorem, & venditorem conuenit, post mortē emptoris ipso iure liberata sint? Respōdit, secundum constitutionem D. Adriani super h. c. prolatam, Pamphylam, & Stichum, de quibus quæreretur, si manumissi non sint, liberos non esse. CLAVDIUS. Diuus Marcus ex lege dicta libertati in vendendo, quanuis non manumissos, fore liberos in *semestribus* constituit, licet in mortis tempus emptoris distulit venditor libertatem.

Hæc lex pertinet ad constitutionem D. Marci, quam in semestribus cōstituit, de his seruis, qui cū venderentur, iussi fuerunt à venditoribus esse liberi. Est Cæridij Scauolæ, cum nota Claudij Tryphonini. De Scauola dixi *superiore libro in præfatione*: de Tryphonino autem dicam in vestibulo recitationum, quas apparo ad libros disputationum illius Consulti, qui est aptior locus; sufficiet nunc animaduertere, supparem fuisse Paulo, & Vipiano, ut constet *ex l. ultim. de iure fisci*.

2 Ergo ut ingrediar elegantem tractationem, & à paucis, aut

nullo exactè expositā, obseruo cū Azone in *summa tit. C. si mancipium ita fuerit alienatum num. 2.* de seruis, quos domini vendunt, ut liberi fiant post aliquod tempus, duas fuisse constitutiones vnius eiusdemque Imperatoris Marci Antoninij Philosphi, qui magnum favorem pro studio Philosophiæ, cui incumberebat, impendit libertatibus *l. cum Silanianū 11. C. de his. quibus ut indignis*. Prima, & tēpore prior fuit quā emisit ad Aufidiū Victorinum, de eō seruo, qui veditus fuit, ut emptor intra certū tēpus illū manumitteret, vindictæ liberaret, ut dicitur in *l. 1. C. si mancipiū ita fuerit alien.* pacto appositō in ingressu, siue initio ipsius cōtractus, siue statim incon-

in continenti post contractum perfectum, quoniam ad pacta quæ ex intervallo emptioni, venditionique servorum apponebantur, non pertinevit prædicta constitutio. *l. Paulus 38. in princ. de liberali causa.* Emilla autem fuit constitutio hæc ab Imperatore Marco, cum filio suo Commodus. *l. in eo iure 45. de ritu nupt. l. 3. ff. qui sine manumissione ad libert. perveniunt. l. 2. C. si mancipium ita fuerit alienat.* Ad Aufidium Victorinum, quæ valde amavit Marcus Imperator, bisq; Cōsulatū gessit, & semel urbicariā præfecturā teste Capitolino in Marco Cujac. verò *lib. 10. RR. Papin. in l. causa 20. §. ult. de manumiss. vind.* recte existimat, emissam fuisse prædictam constitutionem ad Aufidium, quo tempore præfectus urbi erat, quod supponit magis quam exponit; quoniam tutio libertatum in provinciis ad præfides, aut proconsules, in urbe ad Præfectum spectabat, *l. 1. §. quod autem 8. cum seq. de offic. præf. urb.* ut aliud rescriptū emissum notamus ad Claud. Italianū urbi Præfectum in *l. Titia 87. §. Imperator. de legat. j.*

3 Alia constitutio fuit ab eodem Cæsare facta cum Commodus filio etiā, ut anterior, sed non emissam ad Aufidium, sed in semestribus; scilicet de seruo vendito, ut intra certum tempus liber esset; non expresso facto in conventionem de præstanda seruo ab emptore libertate. Prima constitutio spectabat ad casum, quo placuerat, ut emptor servum manumitteret; secunda, ad conventionem, ut servus liber esset. *leg. 3. C. si mancipium ita fuerit alienat.* Et cum prima constitutio loqueretur de supplendo facto manumissoris, caput ambigi, an comprehendisset casum, quo non manumitti iubebatur servus, sed liber esse iussus. Denique negari non potest, utranq; constitutionem esse diuersam, si recte consideretur *d. l. 3. quæ*

uis relictæ rur Antonius Faber *lib. 14. coniect. cap. 4. num. 6.*

4 Tandem id facilius suadet, si notemus Cernidium Scæuolam nostrum attigisse in primis suis libris constitutionem Marci ad Aufidium Victorinum, ut Vlpianus Auctor est in *l. verum 11. §. quid si minor. de minorib.* ubi refertur testimonium Scæu. ex *lib. 14. quæstionum.* in quo egit de prædicta constitutione. At verò in nostro textu non vidit constitutionem in semestribus factam; neque enim credibile est, ignorasse magnum l. Consultum (& quo præcipue Marcus Imperator utebatur ad suas constitutiones, teste Capitolino) constitutionem, cuius fit hæc mentio, si suo tempore promulgata fuisset. Scævola enim floruit sub Marco, Vero, & Commodus, sed Marci ævum non excessit, in quo sum certus, licet in *l. liberto 39. de legat. ij.* Marcum appellet *Diutius*, quo nomine non solebant appellari nisi mortui iam Imperatores, quia proculdubio ita illum nominavit vivētem, pro aliquo cognomine imperatorio, ut dixi in præfatione ad *lib. superiorem.* Ergo quo tempore emissam fuit constitutio ad Aufidium Victorinum, vivebat Scævola; quo vero tempore facta fuit constitutio in semestribus, iam obierat; illam nactus fuit, hanc non fuit nactus: nam si nancisceretur illā, ipse sua scripta corrigeret, nec ab alijs emendari spectaret.

5 His suppositis, explicemus quæstionem nostri textus. Titius vendidit Seio ancillam, & servum, & venditini pactum inseruit in continenti, ne eadem mancipia alteri seruirent, quam Seio, sed ut post eius mortem libera essent. Itaque non vendidit, ut Seius mancipia manumitteret; sed ut libera essent: vendidit autem, ne diutius seruirent, & ob id minori pretio vendidit; minori enim precio dignus est servus

seruus, qui venditur, vt liber sit, quā qui venditur, vt seruiat, daretq; in patrimonio emptoris. Quæ si tū fuit, an hæc mancipia post mortem emptoris ipso iure essent libera? Scæuola, qui nondum emissam constitutionem adeptus fuerat, respondit ex D. Hadriani constitutione, manumittenda esse ab emptore, & per consequens respondit, non esse libera ipso iure. Constitutio enim Hadriani non efficiebat seruos ipso iure liberos, sed imponebat emptoribus manumittendi necessitatem, vt constet ex hac lege, & ex l. qui Roma 122. §. Flavius Hermes. de verbor. obligat. quam statim exponam. Claudius verò Tryphoninus, qui post Marcum, & Commodum, vixit, imo ad tempora Alexandri Mameæ filij peruenit, vt testatur Lamprius, notauit ex nouiore iure, scilicet constitutionis in semestribus factæ, seruos ipso iure sine manumissione, liberos fore.

E. qui Roma 122.
§. Flavius de verbor.

5 Ieneamus firmiter, quod dixi, Scæuolam natum fuisse constitutionem D. Marci ad Aufidium Victorinum: constitutio vero D. Marci loquuta fuit expresse de seruis venditis, vt intra certum tempus manumitterentur, non de permutatis, donatis, aut in dotem datis. Inde ergo interrogatus Scæuola, de seruo donato vt intra certa certum tempus manumitteretur à donatario, respondit, manumittendum esse, sed non respondit, adueniente die fore liberum: non quia Scæuola nō cognouisset constitutionē, sed quia constitutio non loquebatur de casu sibi proposito. Ita; exponendus est text. in l. qui Roma 122 §. Flavius Hermes. de verborum obligat. cuius hæc est species. Flavius Hermes seruum Stichum manumissionis causa donauit Claudio. Dixit manumissionis causa, id est, vt intra aliquod tēpus seruus manumitteretur, Et in hunc modum Hermes

à Claudio stipulatus fuit: Si heredes meos Stichum, quem tibi donauero nō manumiseris tu, aut heres tuus; promittis dare mihi quinquaginta pœna nomine? Promittit Claudius. Ex hac stipulatione primo queritur, an Hermes possit conuenire Claudium de libertate Stichi, vt eum manumittat? Respondet, posse. Secundo queritur, vtum heredes Hermes possint conuenire de libertate Stichi heredes Claudij, vt ipsum Claudium possint conuenire? Respondit etiam posse. Tertiō queritur vtum si heredes petant pœnam, quia seruus manumissus a testatore non fuerat possint Claudij heredes eludere præstationem pœnæ, manumittendo seruum? Respondit posse. Tandem queritur, si Hermes, aut eius heredes noluerint agere ex causa supra scripta libertatis, sed illam dereliquerint, an nihilominus debeat dari libertas Sticho ab heredibus donatarij ex supra scripta conuentione? Respondet Scæuola deberi. Quatuor responsa continet hic text. Scæuolæ, Tria euincunt libertatem deberi, præstandamq; esse, vel agente donatore, vel ipsius heredibus, vel ipso seruo; alterum euincit, si præstetur libertas, evitari pœnam, deberi vero pœnam, nisi præstetur libertas. Omnia tamen responsa præferunt, libertatem ex lege donationis ipso iure non competere; quoniam si cōpeteret ipso iure, nec opus esset, vt agerent donator, heredesq; eius, aut de illa ampli⁹ queri posset, vbi enim adueniente die seruus ex constitutione liber sit, non potest remanere locus præstationi pœnæ, l. causam. 20. §. puellam 2. de manumiss. l. ult. C. si mancip. ita fuerit alienat. vt recte aduertit Duar. in d. §. Flavius Hermes. Verum autem est Scæuolam natum fuisse constitutionem ad Aufidium Victorinum, sed cum signanter loquuta fuisset de seruis venditis,

ditis vt nuper dicebam, noluit illam extendere ad seruos donatos, vt docuit eleganter, & sapienter Cuiacius *lib. 1. obseruat. cap. 29.*

7 Sed cum Papinianus Scruolæ nostri discipulus, animaduertisset, quauis constitutio de seruis veditis loqueretur, eandem rationem esse in seruis donatis ea lege, vt intra certum tempus manumitterentur, ausus fuit, pro ingenio, quo poluit, constitutionem extendere, vt locum quoque haberet in donatione. *l. mancipia 8. qui sine manumissione. f. non ad libertatem peruen. iuncta leg. causam 20. de manumiss.* Quod aperte indicant illa verba. *ex sententia respondi. d. l. mancipia 8.* quoniam illud verbum *ex sententia* significat legis extensionem, quæ fit ab eius ratione, *l. contra 29. l. fraus 30. de legib. l. hoc modo 64. §. 1. de edd. & mens.* Donell. *lib. 1. cõment. cap. 13. & 14.* vbi Osuald, *lit. E.* Cuiac. Albericus Gentilis, & alij in *l. nominis & rei 6. §. 1. de V. S.* per illum text. Anton. Faber in *Iurisp. tit. 2. princ. 6. in princ.* Menchaca. *lib. 1. illustr. cap. 30.* & alij apud nostram Amayam *lib. 2. obseruat. c. 2. num. 43.* Nec alio referri possunt alia verba Imperatoris in *l. 1. C. si mancip. ita fuer. alienat.* ibi: *Quoniam placuit ad donatos quoq; &c.* Ita accipiendi sunt hi duo Scruolæ loci, & secum ipsis, & cum alijs aliorum *l. Cõsultorũ sunt cõponendi*: quos minime intellexit Antiqui, sed Neoth. quamuis non admodum inter se cõueniant, aliqua ex his præviderent, ita tamẽ vt non pauca nobis debeat lector, vt comperiet, si cõsulat relos ab Osualdo *ad Donell. lib. 2. cõment. c. 12. lit. E.* & ab Amaya *lib. 1. obseruat. c. 10. n. 12.* Pich. in *tratu de mora. n. 134.* Fab. in *iurisp. tit. 4. princ. 1. in princ.* & *lib. 14 cõiect. c. 4.* & *de errorib. decad. 45. errore. 5.* Cui. *lib. 1. obseruat. cap. 29.* Renardum. *lib. 1. varior. cap. 13.*

Merill. *lib. 1. obseruat. cap. 15. & 29.*

8 Ergo cum à Papiniano extensa fuisset constitutio ad seruos donatos, paulatim apud ceteros *l. C.* increbuit, vt extenderetur ad quomodocumq; alienatos, quibus lex manumissionis diceretur. De quo multa possem in presenti dicere, sed abstinco, quoniam disserui, & exposui, quod est satis supra *lib. 2. c. 4. ex num. 8. vsque ad finem. cap.* quem locum si cõsulas, supplebis multa, quæ defunt huic tractationi, & quæ plurima opposita conciliabis.

9 Illud etiam indubitati iuris est, constitutionem D. Marci non pertinuisse ad seruos legatos, & per fideicommissum liberos esse in eos, siue de quibus rogatus fuit testator vt illos manumitteret. Quoriã hæc species pertinet ad senatusconsulta circa libertates fideicommissarias facta. Quare si adueniente die heres legatariusve manumittere noluerit, erit seruus, liber ipso iure, & orcinus tanquam si in testamento libertas meruisset. *l. cum vero 25. §. subuen-tum 7. l. si cum 28. l. si filius 33. §. 1. l. neque infantes 36. de fideicommiss. libertatib.* Vel si iusta aliqua causa impediatur, consequetur pariter seruus libertatem, ita tamen vt videatur ab herede, vel legatario manumissus, eorumq; sit libertus, *l. neque infantes 36. l. non tantum 31. §. senatuscons. & §. 5. & quia 6. de fideicommiss. libertatib.* Quare in illis non fuit necessaria D. Marci constitutio: consentio itaque Cuiacio, qui, quauis non hac ratione, censuit ad hanc speciem prædictam constitutionem non pertinuisse. Sed nititur textui, qui ad rem nihil facit, in *in leg. si fundus 81. §. Stichum 2. de legat. j.* quod constabit ex eius specie. Testator legauit Semp. Stichum, vt intra annum manumitteret illud id est, ita per fideicommissum rogauit, vt eum intra annum ma-

Namq;

numit

l. si fundus 81. §. Stichum, de legat. j.

numitteret: si non manumitteret, eundem Stichum Titio legauit. Iulianus respondit, si hęc dies manumissionis non aduenierit, Stichum primi legatarij esse secundum voluntatem testatoris; adueniente vero die, id est; elapso anno, esse Titij Stichum. Ex quo deinceps Cujacius, ergo ad seruos legatos constitutio D. Marci non spectat; alias si pertineret, raperetur seruus in libertatem adueniente die, nec alius fieri posset. Quod etiam putauerat Accursius, sed non recte: quia libertas in eo textu competeret ex senatusconsultis, si tantum primo fuisset legatus seruus, ut manumitteretur; ideo autem seruus non fit liber, quia in defectum manumissionis noluit testator, eum liberum esse; sed seruo adempta libertatem, cum legatum in secundum transtulisset, quod iure optimo facere potuit, mutata voluntate. l. si idem seruus 14. de legat. ij. l. si peculium 12. §. 1. de manumissis testamento, ita Baldus, & Castrensis in d. l. si seruus 81. §. Stichum.

10. His circa generalia vtriusque constitutionis praemissis, lateque de exceptionibus examinatis, superest, ut animaduertat, quāuis diuersa fuisset constitutio in leuistibus facta, de qua in nostro textu agitur, a constitutione, quae emissā dicitur ad Aufidium Victorinum: tamen verum est, in effectu praestanda iuris libertatis ipso iure, & ceteris, qui ex hoc principali resultant, minimē vtriusque constitutionem differre; quare quod de vna dicitur, & de altera accipi oportet; itaque cum frequentior in nostris libris sit constitutio ad Aufidium Victorinum, agemus de illa, ut quod dicamus, de nostra etiā dictum intelligatur.

11. Ergo ut initium faciamus, constitutio sanxit, ut seruus venditus ea lege, seu pactione, ut intra certum tempus manumitteretur, si veniente die, cessauerit emp-

tor manumittere, si t ipso iure liber tanquāsi emptor manumississet, suppleto manumissionis facto, l. 1. 2. 3. & vlt. Cod. si mancip. ita fuerit alienat. l. si seruo 84. §. idem probandum. de heret. in p. l. si seruum 71. §. 1. de adquir. hered. l. Anianus 10. de manumission. l. si quis obligatum 6 qui sine manumiss. ad libertatem perueniat. l. in fraudem 45. §. a debitore. de iure fisci. 45. tit. 5. parit. 5. Et in iure Graeco Constantini Prophyrogeneta lib. 48. Basilicarum tit. 6. Dixi tanquāsi emptor manumississet, quoniam constitutio nihil aliud facit, quam supplere factum manumissionis, efficitque seruum liberum, tanquāsi emptor illum manumiserit. l. vlt. Cod. si mancipium ita fuerit alienat. quare emptori ius patronatus non auferitur, l. seruum. 8. §. 1. de iure patronat. quare illum in ius vocare minime potest. l. sed si hac lege 10. de ius vocando. & est liberti tutor legitimus, leg. 3. §. sed & si hac lege. de legitimis tutoribus, & iudiciorum ad intestato. l. 3. §. sed & si hac lege. de bonis liberti. l. 3. §. 1. de ius legitimis hered. Aliqua tamē sunt, quae non potest efficere emptor, cum seruus ex constitutione liber fit, scilicet imponere operas, l. si quis hac l. 13. de operis liberti. nec libertū, ut ingratum acculare leg. si quis hac leg. 30. ff. qui & a quibus manumissus, non quia veri patroni non sunt, sed quia ex veris patronis, illi tantum imponere operas possunt, vel ingratum libertum acculare, qui sua sponte manumiserunt: duo requiro, quod manumittant, & quod sua sponte manumittant. l. 1. C. de libertis, & seruis liberti. l. qui manumittuntur. C. de operis liberti. l. 2. l. operis, l. qui ex causa 29. l. qui liberti. nus 37. l. Camp. 46. de operis liberti. quare cum reuera non manumittat emptor, cum seruus ex constitutione liber fit, ideo operas imponere non potest,

quae

l. si quis 13. de oper. liberti.

l. si quis 30. qui & a quibus.

quæ nisi à manumissoribus nō possunt imponi; nec ingratū libertū acculare, cū acculare non possit, nisi itidē qui sua sponte manumittitur. Verum est autem esse spontaneum patronū, licet non sit spontaneus manumissor; quoniam sponte sua, atque ex eius consensu dicta fuit lex manumissionis venditioni; namque si ille nōllet, nō diceretur prædicta lex, nec apponeretur manumittendi pactio. Itaque iura, quæ competunt spontaneis patronis, competunt emptori, cum servus ex constitutione ē vestigio in libertatem rapitur; sed non competunt iura, quæ competunt spontaneis manumissoribus. Plus est esse spontaneus manumissor, quam spontaneus patronus; emptor in nostro casu est spontaneus patronus, sed nō est spontaneus manumissor. Inde forsitan noviter exponi potest lex. in l. in ea iure 45. de ritu nupt. Vbi liberta facta ex nostra constitutione non potest ab iungo patrono dinectere, quoniam ad illud ius sufficit, quod sit spontaneus patronus, & verum est emptorem spontaneum patronum esse, cū sponte manumissionis legem subiecit, quam rescilare potuit, prætere, licet hic nō ostendat, sed, Brissonius lib. singulari de iure connubiorum. pag. mibi 265.

12 Non potest hic prætermitti scrupulus, qui nascitur aduersus superiorem doctrinam ex l. si cum 9. §. 1. de donationibus inter viri. Vbi cum Vlpianus absoluit speciem, quam trahebat ex l. quod autem 7. §. ult. cod. tit. quærit, an valeat donatio, à marito uxori facta de seruo, ut illum intra annum manumittat? docuitque eam donationē valere; sed si morte, aut diuortio matrimonium ante tempus manumissionis dissolutum sit, resolui donationem, quoniam inest conditio, ut manente matrimonio, manumittatur servus. Quæritur ergo, quid dicendum sit, an

valeat donatio, si mulier manumiserit servum pecunia ab illo accepta, vel operas ei imposuerit? Respondetque ex Iuliani sententia, operas quidem licito iure posse mulierem seruo manumisso imponere, nec per hoc videri locupletiorē esse factam, quoniam licet ex præstatione operarum fieret locupletior, non sit ex re viri, sed ex re servi, valet tamen donatio, cum mulier ex re viri locupletior non sit, quavis aliunde fiat locupletior. l. de fructibus 17. de donationibus inter viri. & vxor. De pecunia verō, quā in pretium manumissionis accepit, ita distinguit; vel accepit ex nummis peculiaribus, vel aliunde: si ex nummis peculiaribus accepit, cum peculium mariti sit, sit locupletior ex re mariti. §. actiones 11. cū similibus. infra de actionibus. quare datio hæc nullius momenti est, & nummi manent mariti. Quod si aliunde accepit, valet datio, & nummi manent mulieris, quia non fuit facta locupletior ex re mariti, sed aliunde. Hæc est Vlpiani decisio, & hypothesis, ex ea sic potest argui contra opposita dicta. Ecce ubi servus donatus fuit a marito mulieri, ut illum intra certum tempus manumitteret, quo casu locum habet constitutio ad Aulidium Victorinum ex Papiniani extensione, de qua in d. l. mancipia. 8. ff. qui sine manumisso ad libertatem perveniunt. Et tamen supponit Vlpianus, potuisse mulierem, eandemque donatariam operas imponere seruo à se manumittendo. Ergo operas possunt imponi ei seruo, qui ex constitutione nostra consequitur libertatem. Respondent tamen Azo in summa ad tit. C. de donationibus inter virum. & vxor. num. 8. & Accursius, etique Classici, ideo potuisse operas imponi seruo in proposita specie, quia licet mulier manumittere cessaret, non poterat succedere nostra constitutio, ut videtur probare

l. in eo iure 45. de
ritu nuptiarum.

l. si cum 9. §. 7. de
donationibus inter.

citra ambiguitatem Vlpianus in d. l. quod autem 7. §. 6. ult. eod. titulo. quia cū donatio facta inter virum & uxorem constante matrimonio non valuisse. l. 1. cum aliis. eod. tit. nec manumissionis pactio, aut lex valere potuit, cum diceretur inutili auctui. Nos verò tūc dicimus nō posse imponi operas, cū reuera cōstitutio successit, & liberum effecit eū, qui manumittendus erat, non verò cum manumissionis pactio inutiliter adiecta fuit. Hec quidem doctrina proba est, & certa; Ego tamē plus audeo, licet inutiliter adiecta fuisset manumissionis pactio, quia quod dicimus, operas imponi non posse seruo, qui libertatem ex constitutione nactus fuit, tunc est verum, cum emptor cessauit manumittere, & adueniente die liber fuit factus beneficio constitutionis; sed cum emptor ipse manumittit, non dubito, quin operas seruo imponere possit, si vera sunt, quæ superiore numero dixi, quoniam iam verum est manumittere, siue esse manumissorem, estque amplius verum sponte sua manumittere, cum ab initio prædictam legem sponte subisset. Hoc autem est tentare, & libenter assentiar alijs, qui afferat meliora.

13 Prosequamur nostrum tractatum: Tunc autem habet locum constitutio D. Marci, si venditor, qui legem manumissionis dixit, in eadem voluntate perseverauerit: nāque si eum poenituerit, mutaueritque voluntatem, cessat constitutio, nec libertas competit. l. 1. §. ult. C. si mancip. ita fuer. alienat. l. mancipia. 8. qui sine manumissione ad liber. peruen. l. verum 11. §. 1. de minorib. l. 3. sup. hoc tit. de servis exportand. Sed ut libertas impediatur, eo tempore debet emptor contradicere, quo præstanda est, id est adueniente die manumissionis; vel si ante contradixerit, debet in eadem contradicendi voluntate usque ad eam

diem perseverare: alioquin, si contradixisset, & ante diē manumissionis decesserit, competet libertas, quasi non contradixisset, quia non contradixit in tempore. d. l. 1. C. si mancip. ita fuerit alienat. illis vero is: si modo Patrochus nō contraria voluntatis fuerat, aut iam decesserat. quasi idem sit, non contradicere, aut ante tempus contradicere. Idem probat d. l. mancipia 8. qui sine manumiss. vbi mater post mortem filie mancipia à se donata illi, libera esse voluit, pactumque manumissionis apposuit, & ait Papinianus mancipi libertatem competere, si non contradixerit mater, scilicet si consenserit, aut si dissentiat, ante tempus manumissionis decesserit.

14 Iuxta quod principium explicandus est Vlpiani locus difficultis in l. 1. §. 1. ff. qui sine manumiss. vbi postquam in principio dixit, libertatem seruo sub lege manumissionis vendito competere; siue emptor, siue venditor siue herede decesserint, quia ipso iure competit, nec factio aliquo personæ opus est, subiicit in §. 1. hæc verba: Sed & si mutauerit voluntatem venditor, nihilominus libertas competit. Quæ intellige, si mutauerit voluntatem, & decesserit ante aduentum diei libertatis præstandæ, vel alia quacunque ratione non perseveravit in contradicendo. Ita recte supposuit, & explicuit Covarrub. 3. part. rub. de testam. num. 35. aliter explicuit Cujacius, cuius intellectus fuit Interpretum Basilicarum lib. 48. tit. 6. cap. 1. Aliter Antonius Faber de errorib. decad. 45. error. 5. num. 7. §. 8. sed gravior est mihi expositio nostri Covarrubia.

15 Efficit autem poenitentia venditoris, quæ interuenit congruo tempore, ne ipso iure libertas seruo manumittendo competat, cum deficiat D. Marci constitutio: non tamen efficere potest, ne emptor possit

L. 1. C. si mancipia
ita fuerit aliena

L. 1. §. 1. ff. qui sine manumiss.

L. 27

l. quæstionem 8. hoc l. quæstionem 8. supra hoc tit. de seruis exportand. non sanè ex constitutio-
ne, sed ex emptoris factio, vt docet Alciatus in *l. qui Roma 12 2. §. Flautus n. 12. de verbor. obligation.* nanque cum seruus emptoris sit, nō poterit prohibere venditor, vt à domino manumittatur. Couarrub. *lib. 1. variar. cap. 14. num. 9.* Cujac. *lib. 27. qq. Papiniani in d. l. quæsitum 8.*

16 Aliud sanè iuris est, si seruum meum in hoc tibi tradidero, vt manumittas; non tuum absolutè fecero, sed vt manumittas, & si nō manumiseris, vt iterum mihi reddas; quoniam si post pœnitentiam meam manumiseris, libertas proculdubio competit prædicta ratione; sed teneris mihi, quanti mea interfuit, manumissum non fuisse, si iustam causam habui refragandi, contradicendique *l. si hominem 30. mand.* Quod si non dedi, sed tradidi, id est, non transtuli dominium, sed te mandatarium meum fecerim, vt manumitteres; si renocavi mandatum, aut mutui voluntatem, antè quam manumitteres, non competit libertas, & possum ipsum seruum repetere *l. si quis alicui 27. §. 1. eod. tit.* vt docet Castrensis in *l. si pecuniam 5. §. 1. de condict. causa data.* Hoc autem casu nullam esse donationem docemur in *l. Aristo. 18. §. 1. de donationib.*

17 Denique obseruandum est, seruum ex pacto venditionis libe-

rum esse iustum, quanuis libertus fiat emptoris, à quo intelligitur manumitti, tamen verum esse causam suæ libertatis ex voluntate venditoris provenire, qui illum vendidit, vt manumitteretur. Propterea minor viginti annis, qui seruum manumittere non posset propter ætatis defectum ex lege Ælia Sentia *§. eadem lege. inst. quibus manumitt. liceat.* Vlpian. in *fragm. tit. 1. §. eadem.* non poterit etiam vendere, vt intra certum tempus manumittatur. *l. 4. supra hoc tit.* quid si liceret, per hoc commentum faciliè legibus illudetur. arg. ex *l. 4. C. qui manumittere non possunt. l. si quis quos 31. de legat. ij. l. si quis integris 7. §. ult. qui & a quib. manumissi. l. si minor 66. de verbor. oblig.*

18 Per contrarium, si minor emit hac lege, vt seruum manumitteret, manumittere poterit, etiā causa non probata, quoniam lex Ælia Sentia hoc in casu locum non habet, *l. causam 20. de manumiss. l. illud 16. §. 1. de manumiss. vindicta.* Ne alioqui superueniens constitutio dirimat cunctationem, & liberum ipso iure efficiat eum, qui manumittendus erat. *l. si rogatus 20. §. 1. eod. tit.* Sin autem minor seruum emerit, & in precio deceptus sit; poterit restitui aduersus venditionem, antè quam ei libertatem det, vel constitutio liberum efficiat, quoniam si seruus fuit factus liber, sero restitui postulat. *l. verum 11. §. 1. de minoribus.* Quæ de his constitutionibus dixisse sufficiat.

Ooooo

AD

AD L. QVI NEGOTIA- TIONEM 58. DE ADMINISTR. TUTORVM.

Scauola lib. 10. Digestorum.

Qui negotiationem per Pamphylum, & Diphylum, prius seruos postea liberos, exercebat, suo testamento eos tutores reliquit, & cauit, *ut negotium eodem modo exerceretur, quo se uiuo, exercebatur*. Hi que tutelam administrauerunt, non tantum cum impubes patroni filius fuisset, sed etiam post pubertatem eius. Sed Diphylus quidem cum incremento negotiationis rationes obtulit, Pamphylus autem putauit, reddere oportere non ad incrementum negotiationis, sed ad computationem usurarum, ut in tutelae iudicio solet. Quaesitum est, an secundum voluntatem defuncti exemplo Diphylī Pamphylus quoque rationem reddere debeat? Respondit, debere. CLAUDIUS TRYPHONINVS. Quia lucrum facere ex tutela non debet.

1

ITIVS negotiationē exercebat per seruos suos Pāphylū, & Diphylū; quos manumisit; & hoc est, quod ait Scauola, prius seruos, postea liberos: si dominus manumittat seruum praepositum negotiationi, mutatione status, finitur negotiatio, §. item si adhuc. inst. de mand. l. si quis seruos 18. ff. de solution. sed si velit per eundem iam libertum idem negotium exercere, durat admini-

stratio l. in eum 19. §. 1. de inst. act. ubi notat Cujac. 3. RR. Pap. quod fecit Titius in nostro tex. Hos itaque liberos administratores, cum testamentum faceret, tutores dedit filio suo, & cauit, id est in testamento iussit, *ut negotium eodem more, & modo exerceretur, quo se uiuo exercebatur*: voluit itaque ut etiam post mortem suam duraret administratio: alias finitur mandatum administrationis morte domini, l. cuius qui in provincia 41. de reb. cred. §. recte cum similib. inst. de mandato, ideo igitur in praesenti mandatum morte finitum non fuit, quia domi-

dominus iussit, ut exerceretur administratio post mortem suam; & ex hoc textu notandum est, preceptum patris in re filiorum administranda custodiendum esse à tutoribus; ut si iubeat, uti prædia aliqua vendantur; iussit voluntas patris, nec decreto prætoris opus est l. 1. §. 3. Cod. quando decr. opus non est. l. 1. §. 1. & sunt verba 2. vers. nisi, l. ult. ff. de reb. eorum. Ergo, ut procedamus, Pamphylus, & Diphylus iam liberti tutelam filij patroni sui administrarunt; non tantum cum filius patroni impubes fuisset; id est cum adhuc erat minor 14. annis; sed etiam post pubertatem: quia licet tutoris officium finiatur, ubi pupillus ad decimum quartum annum perueit leg. 1. C. quando tut. vel curat. esse desinant. princ. inst. quib. mod. tut. finitur, tamen si per leuare velint tutores in administratione, durat officium: dixi si velint, quia inuitus nemo cogitur continuare officium tutoris, & curatoris; sed qui tutor fuit potest se à cura eo solo excusare, l. curator 20. C. de excusat. tut. §. qui tutelam 18. inst. eod. tit. l. 3. vers. Oportet si decimos tit. 17. p. 6. Nisi sit tutor libertus pupilli, quia tunc id datur reuerentiæ, quam patrono suo tenetur exhibere, ne possit ullam excusationem impetrare ab eius tutela; ideo licet tutor fuisset, post finitum tempus tenetur continuare administrationem in cura, libertos. 5. Cod. de excusat. tut. Paulus lib. 2. sent. tit. 29. §. 1. iunct. l. libertus 14. ff. de tut. & curat. dat. ab his, quæ ibi post Accurs. notat Cuiac. 12. qq. Papin. Ergo cum in nostra lege Pamphylus, & Diphylus liberti essent testatoris, & per hoc filij; continuare debebant tutelam, & curam, quæ propter Cumanus fallitur, qui existimabat sine mysterio scripsisse; Scenolam illa verba: tutelam administrarunt, non tantum cum impubes patroni filius fuisset, sed etiam post

pubertatem eius.

2 Sed tandem deposita administratione in rationibus reddendis, Diphylus obiulit rationes iussæ administrationis, & tutelæ, cum incremento, id est cum lucro rationis; *con todas las ganancias que auia hecho en la administracion, que le auia encargado el testador*: Pamphylus vero contutor nolebat reddere ita rationem administrationis suæ, ut incrementum præstaret filio patroni sui; sed solum præstare desiderabat viuras, quas tutores solent præstare ex pecunia pupillari, quam in vltus proprios conuertunt, leg. 1. §. 3. Cod. de vltur. pupillarib. leg. tutor 7. §. pecunia 4. cum seqq. sup. hoc tit. in summa Diphylus ita reddidit rationem administrationis, quasi nomine filij patroni eam exercuisset; Pamphylus vero, tanquam si suo nomine administrauisset. Quæritur ergo fuit, an exemplo Diphylæ Pamphylus quoque rationem reddere debebat, cum omni incremento, quod paratum fuerat, ex administratione, quam exerceri iussit testator? Responditque Scævola, debere ita rationem reddere, nec sufficere, si viuras legitimas pupillo præstaret. Rationem responsi in questione indicauit, ibi: *an secundum voluntatem defuncti*; namque ideo totum incrementum administrationis pupillo restituitur, quia testator voluit, ut eius filij nomine administratio exerceretur, quemadmodum antea suo nomine exercebatur Barr. & Cumanus, ergo cum filij nomine tutores administrauissent, omne lucrum, incrementum reddere pupillo debuerunt; nec sibi reseruare, quia tutor non debet lucrum sibi facere ex tutela, ut Claudius Triphoninus notat in presenti; quia ubi testator prosequi negotiationem tutores præcepit, negotiatio ipsa capit in tutela contineri, & ita si ex negotiatio-

ne

ne lucrū perciperent ex tutela, quod iure non licet.

3 Namque tutor, curator, syndicus, œconom⁹ procurator, negotiorum gestor, & denique omnis administrator tenetur reddere domino, lucrum, quod ex administratione sua fecit *l. ita ut omnes 36. §. 1. vel. sed nec lucrum ff. mandati*, vel ex re sua, si forte plus percepit, quā perciperet dominus *l. si autem 8. §. 1. ff. de negot. gestis. l. idemq; 10. §. si procurator 3. l. ex mandato. 20. l. qui proprio 46. §. procurator 4. ff. de procuratorib.* Verum est tamen tutoribus, & cæteris administratoribus, salariū a iudice pro opera decerni solere, quod principalibus constitutionibus permittitur *l. a tutorib. 33. §. ult. sup. hoc tit.* & hodie hoc iure utimur, ut administratoribus salariū destinetur pro opera administrationis, quod iudici visum sit, si a iudice cōstituatur administrator: tutoribus vero, & curatoribus. apud nos decima pars redditū pupillariū pro salario cedit; de qua re librum edidit Gaspar Bæga *de decima tutoris*; & latissimè prosequitur eandem tractationem Ioannes Gutierrez de tutelis *per totam 3. partem* nec nobis ampliùs licet immorari, nisi ut aduertamus, non esse ex integro decimam deducendam, ubi proventus redditū vberrimi sint, veluti in regis tutela, Gutierrez *supra cap. 13. Vaeça d. tract. 6. 9. Bobadilla lib. 4. polit. cap. 5. n. 61.* Sed & in tutelis magnatū, *de los Grandes*, vsu euenit plerunque, ut tutori salariū designetur, nec decimam corradere permittatur, quod recto moderamine supremi consilij Castellæ nonnūquam obseruatum audio, ad cuius potestatem spectat consulto rege dare tutores *a los grandes de Castilla* impuberibus & puberibus curatores vsque ad legitimam ætatem, non alijs magistratibus, nec ad huc Chācellarium præsidibus, & au-

ditoribus ut sancitur in *leg. 14. tit. 5. lib. 2. compilat.*

4 Liber huic aliā explicationem *l. Titium 47. §. altero sup. tit. 2. Titium 47. §. 1. ab iungere, l. Titium 47. §. altero sup. tit. 2. Titium 47. §. 1. ab hoc tit.* quæ solet nostræ contraria reputari, & difficilis; præcipuè, quia Scæuolę est, licet ex libris responsorum detracta: Erant duo fratres socij bonorum, & negotiationis; qui forsā cum patri negotiatori ex virilibus successissent, bona diuisa reliquerunt; & persecuti fuerunt paternam negotiationem: alter ex illis moriens heredem reliquit filium suum; cui tutor legitimus fuit alter frater, qui superstes erat, tanquam proximus agnatus ex lege 12. tab. namque ubi tutor testamento nō datur pupillo, proximior agnatus ei tutor est ex lege *pr. inst. ac legit. agnat. tut.* Hic tutor vendidit omnem mercem negotiationis, quam communiter cum fratre suo quondam exercebat; sed postea eandem mercem iterū sibi redemit, & comparauit; & negotium non iam communiter, sed suo nomine cepit exercere, & quæstū in negotiatione fecit. In hac specie queritur, an cum rationes reddiderit, debeat tutor præstare pupillo commodū negotiationis, compendium, incrementum, lucrum; an vsuras pupillares, quas tutores solent præstare ex pupillari pecunia, quam in suos vsus conuertit? Et respondet Scæuola secundum ea, quæ proponuntur non debere tutorem emolumentum, siue incrementum pupillo præstare; sed solum vsuras, quas debet præstare ex pecunia pupillari, quam in suos vsus impendit. Hic textus non est nostro contrarius, sed diuersus, aut dissimilis; quia in nostro fuit exercita administratio pupilli nomine, & sic eius compendio, aut dispendio: in hoc fuit exercita nomine ipsius tutoris, & sic eius lucro, aut damno. Rursus si queratur, cur in nostro textu nomine pupilli exercita

cita sit administratio; at in hoc §. exercetur, nomine tutoris; respondebo, quia in nostro textu adfuit præceptum patris, cui obsequentem oportuit esse tutorem; at in hoc §. non interuenit. Tutor vero nisi præceptum patris interueniat, non debet prosequi negotiationem, sed potius vendere res, quæ deciores fieri possunt, & redactam pecuniam vel occupare fœnore, vel ex ea prædia comparare, ex quorum redditibus pupillum suum tueri possit. *l. tutor 7. §. post depositionem 3. sup. hoc. tit. vel si neutrum fecerit, ipse ad pupillares vsuras tenetur. d. l. 7. §. pecunie 4. & similibus Bart. hâc n. 2.*

5 Sed posset quis opponere ita: quod ex pecunia pupilli comparatur, pupilli est. *l. 2. ff. quando ex factis tutoris, l. curator C. arbitr. tut.* Sed in præfenti tutor vendidit mercem pupillarem, & ex pecunia, quam inde parauit, eandem mercem redemit. Ergo & iterum hæc merx pupilli erit. Sed respondent Bartolus & Goffredus recte, in hoc §. altero, mercem comparatam non fuisse ex pecunia pupillari, & ideo eius fieri non potuisse; quia proponitur comparatam fuisse ex pecunia, quam redegerat tutor ex venditione mercis; & pecunia redacta ex re aliqua, non est eius, cuius fuerat res. *l. qui vas 48. §. ult. ff. de furtis.* Ergo cum pecunia ex re id est merce pupilli redacta, dupilli non fuisset; consequens est, ut nec eius esset merx iterum à tutore redempta. Cumanus respondit, regulam dict. *l. 2. ff. quando ex factis tut.* intelligendam esse, de re, quam tutor emit ex pecunia pupilli, ut stabiliter eius esset, id est, ut eius perpetuo maneret; secus si emit mutabiliter, ut iterum venderet, & alteram pro eâ compararet, quia tunc res mutabiliter emptæ ex pecunia pupilli, eius non est. Quæ doctrina valde est commendanda memorie, pro explicatione & li-

mitatione *d. leg. 2.* sed ad explicationem nostri §. doctrina Bart. conuenientior est, quia si pecunia non fuit pupilli nec res inde parata eius fieri potuit; quod non solum in remutabiliter emptæ procedere debet, sed etiam in quacunque, & quomodocunque ematur.

6 Igitur aliud esset, si tutor in hoc §. altero non vendidisset mercem pupillarem, & pecuniam inde parasset; sed ex pecunia, quæ in negotiatione erat, adquisisset; quia eo casu, lucrum ad pupillum spectaret, vel damnum, si deminutio contigisset, tanquam prouenientia ex re pupilli, *l. actione 65. §. si in rem certam 2. ff. pro socio.* Ea enim perpetuo regula in hac materia debet commendari, ut ad eum incrementa, aut detrimenta ex negotiatione prouenientia spectent, cuius erat res, ex qua negotium exercebatur *d. l. actione 65. §. morte 9.* Sin vero dubitetur, ex qua pecunia lucrum tutor, vel administrator parauit, in dubio potius præsumendum est ex sua parauisse, quam ex pecunia pupilli, licet ante susceptam administrationem tenuis census, siue patrimonij fuisset, ut est textus elegans, & commendatione dignus in *l. si defunctus 10. C. arbitr. tutel.* iuncto arg. quod deduci potest ex *l. 1. §. l. & quod magis 4. ff. de solutionibus*, ut notat Bart. in *d. §. altero*, nec est amplius, quod nos ad *l. qui negotiatione 58.* animaduersione dignum putemus; trā-

seamus ergo ad aliud
responsum,
(†)

Pppp

A D

AD L. LVGIVS 88. §. DAMAE

12. DE LEGAT. 2.

Scæuola lib. 3. *Responsorum.*

Damæ, & Pamphylo, quos testamento manumiserat, fundum dedit, ita *ut post mortem suam filijs suis restituerent*: eodem testamento petit ab heredibus suis, *ut Pamphylam manumitterent*, quæ Pamphyla erat filia naturalis Pamphyli. Idem Pamphylus post diem legati sui cedentē, testamento heredem instituit Mæuium, eiusq; fideicommissis *ut hereditatem suam* (id est fundi supra scripti partem dimidiam, quam solam in bonis ex testamento patronæ suæ habeat) *Pamphylæ filiae suæ, cum primum libera fuisset, restitueret*. Quaero: Pamphyla manumissa, virum ex testamento superiore patris sui patronæ eam partē petere possit, an verò ex testamento patris naturalis ex causa fideicommissi habita ratione legis Falcidiæ? Respondi, ex his, quæ proponerentur probari, Pamphylam duntaxat ex testamento superiore fideicommissum petere posse. CLAUDIVS. Quia creditur appellacione filiorum & naturales liberos, id est in seruitute susceptos, contineri.

Hæc lex non sumitur ex libris Digestorum Scæuolæ: sed ex lib. 3. *responsorum*. unde probabiliter credi potest Claudium riphonomum notas scripsisse non solum ad Digesta Scæuolæ, sed ad omnia eius opera, quæ sunt libri *Responsorum*, quæ sunt in Digestorum,

& regularum. Casus autem nostri §. est: Testator in testamento suo Damam, & Pamphylum manumisit, & isdem fundum legauit, rogauitq; ut post mortem suam filijs suis restituerent, id est filijs eorumdem libertorum; in eodem testamento petit ab heredibus suis, ut Pamphylam manumitterent, quæ erat filia naturalis Pamph. prædicti liberti, quam in seruitute susceperat: Idem Pamphylus postquam patronus suum potestatem diem obierat, & postquam
eius

eius legati dies cesserat, testamentum fecit, in quo Maxium sibi heredem instituit, cum in bonis, aut hereditate sua solum haberet illam dimidiam partem fundi, quæ ad illū peruenerat ex testamento patroni sui. Queritur nunc de Falcidia, utrum eius ratio haberi possit, videatur Pamphyla capere semissem fundi ex testamento patroni sui, an ex testamento patris? Et respondet Sczuola, ex superiore testamento Pamphyliam legatum capere, non ex ultimo; id est ex testamento patroni, non ex testamento patris naturalis: namque quando in vno, eodemque fideicommissio prestando, concurrunt voluntas testatoris primi, qui restitui iussit, & legatarij rogati, qui & ipse testamentum fecit, eidemque reliquit, cui primus testator restitui iusserat, solum attenditur primæ voluntati, & secunda insuper habetur; quia non potest esse liberalitas secundi, quod ex primi testamento tenebatur facere. *l. vnam ex familia 67. in pr. §. 1. supra hoc tit.* neque est legatum, quod ex necessitate relinquitur cum sit genus liberalitatis *l. cum non facile 6. ff. si cui plus quam per l. Falc.* aut donationis, ut definitur in *l. legatum 36. sup. hoc tit. pr. in §. de leg.* At vero in necessitatibus nemo liberalis existit. *l. rem legatam 18. ff. de adm. & transf. leg. l. donari 29. ff. de donat. l. donari ff. de R. I.*

2 Huic speciei similis est, quæ proponitur à Pap. in *l. fundo 4. ff. ad l. Falc.* Primus in testamento suo secundum heredem instituit, & fundum Tusculanum Sempronio legauit; deinde secundum heredem instituit Sempronium; queritur, quo iure fundum Sempronius habeat, an iure legati ex testamento primi; an iure institutionis ex testamento secundi, & Respondet, pendente, aut defecta conditione ius legati ex testamento primi euanuisse, & ideo ef-

fectum habere institutionem: at ubi adimpleta conditio fuit, fundum non capere iure hereditario ex Secundo testamento, sed iure legati ex testamento Primi.

3 Cui textui solet obijci *l. cui 29. ff. de A. B.* cuius sunt verba: *Cui res sub conditione legata erat, is eam imprudens ab herede emit: actione ex empto poterit consequi emptor precium: quia non ex causa legati rem habet.* Hæc ultima verba expenduntur ita; qui rem sibi legatam sub conditione, si eam emat pendente conditione, & postea conditio extiterit, non intelligitur eam habere ex causa legati, sed ex causa emptionis; qui tunc ultimus titulus possidendi, & nanciscendi dominium rei: ergo ille, cui legata fuit res sub conditione, si postea ab herede, cuius interim erat, institueretur, non erit eius rei dominus iure legati; sed iure institutionis, quia hic fuit ultimus modus, aut titulus nanciscendi rei dominium. Grauis difficultas visa fuit hæc Accurs. & antiquioribus, grauior certe Ant. Fabri, qui *lib. 3. con. cap. 18. §. lib. 4. cap. 14.* postrema textus verba emendauit, & pro non reponere ausus fuit nunc, ut ultimus legis verborum ita legeretur: *quia nunc ex causa legati rem habet;* ut sit sensus, eum qui sibi rem sub conditione legatam pendente conditione emit, si existat conditio, posse precium actione ex empto consequi, quia nunc, id est iam ex causa legati rem habere debet; & sic precium exigere, quia ubi conditio extitit, rem suam vitus fuit emitte, unde nec pro ea precium ei abesse debebat. Verum hæc Antonij emendatio necessaria non est, & simplicius recte explicabitur textus. ait enim Papinianus, ideo ex empto legatarius agere posse, quia rem non habet ex causa legati; id est ideo precium, quod pro re exsoluerat legatarius, posse se cupere, quia cum

debet

deberet habere rem ex causa legati, non habet nisi ex causa emptio- nis; cum ei non fuisset tradita tan- quam legata, sed tanquam emptas; quod parum, aut nihil ad nos spe- ctat. Alio certe pertinet, ad tracta- tum scilicet de duobus causis non lucrativis concurrentibus, ut in *l. si servus 108. §. Stichus 4. cum seq. ff. de leg. 1.* veluti si fundum mihi le- gatum emerim, causa enim legati lu- crativa est. *l. vnic. C. de impon. lu- erat. descrip.* causa emptionis one- rosa, quia pro re precium abest. igitur eo casu precium quod dedi, repe- tere possum; vel si nondum precium ex- lo- luerim, actione ex testamento agere, ut mihi precium acceptum feratur, remittatur, aut aliter consulatur inde- nitati mee, *l. huiusmodi 34. §. qui servum 5. ff. de leg. 1.* vel si ab alio, quam ab heredem, rem mihi legatam emerim, in heredem pro precio com- petit mihi ex testamento actio. *l. pla- ne 34. §. quod si rem 7. ff. eod. tit.* ita eum textum explicuerunt Go- uean. & Cujac. Sed redeamus ad no- stram traditionem; & certe penden- te conditione legati, penderetiam ius hereditarium, quia quando ex legati titulo dominum ad Sempro- nium pervenire potest, tandum ex he- reditatio dominus perfecte non in- telligitur, quia & res ipsa perfecte non est heredis, qui legavit. *l. arbo- rib. 12. §. Iulianus 5. alias incipit l. si fur 13. ff. de usufruct.* Gouean. in *d. l. 4. num. 3.*

4 Ex eodem principio fit, ut si fundum Seio sub conditione testa- tore legatum, heres Maevius sub di- versa conditione legaverit, & exte- riterit conditio primi testamenti in persona Seij, deinde existat condi- tio secundi testamenti, in quo Ma- evio legatum relictum fuit, domi- nium a priore legatione non disce- dat. *l. qui fundum 81. de leg. 1. l. si fundum 105. de C. & D.* imo li- cet prius extiterit conditio secun-

di testamenti, si postea extiterit conditio primi, dominium a Ma- evio secundo legatario recedet, & res fit Seij primi legatarij, antiquius enim, & potius est, quod in primo te- stamento relinquitur, quam quod in secundo. *l. si mihi 100. ff. Legat. 1.* & ideo cum ex testamento primo ca- piatur, non ex secundo, si de Falcidia quaratur, perinde omnia serva- buntur, ac si solum in testamento primo a primoque testatore legatum fuisset relictum, ut si minus quarta heredi in primo testamento relictum sit, ex legato quartam, aut quod de- est deducere possit; heres vero se- cundi testatoris nihil deducere pos- sit, quia non ex secundo testamen- to, sed ex primo legatum capitur, ut Scaevola nosse hic ait, & Papin. in *d. l. vnum 67. §. si de falcidia su-*

pra hoc tit. & in d. l. fundo 4. quod *2. num. ex familia*
67. §. si de falcidia
dia hoc tit.

pariter de omnibus iuris effectibus, dicendum est, quos nunc persequi nostri negotij est.

5 Expedit certe iam explica- re notam Claudij ad hoc responsum Scaevola; ad quod praemittendum est, testatorem Pamphylo & Dam- fundum reliquisse, rogasseque ut fi- liis suis, id est eorundem libertorum eum, restituerent post mortem suam; Pamphylus, cum erat servus, ex an- cilla domini sui, contubernio sibi cognita Pamphylam filiam procrea- verat, quae a domino manumissa fuit; huic filiae reliquit Pamphylus pater fundum per fideicommissum; in hac specie Scaevola solum ait hanc filiam non videri capere ex secundo testa- mento, id est patris; sed ex patroni primo testamento; Scaevola suppo- nit, huic filiae deberi a patre fideicom- missum ex testamento patroni; Clau- dius certam parat Scaevolae suppo- sitionem, & addit rationem, propter quam Pamphylae debuisset fideicom- missum pater suus, scilicet, quia pa- tronus voluit, ut liberti fundum restitueret filijs; & Pamphyla erat appellata.

l. qui fundum 81. de leg. 1. l. si fundum 105. de condit. & demonstr.

appellatione illa comprehensa, quia filiorum appellatione, qua usus fuit testator, etiam comprehenditur filius naturalis, id est filius in servitute susceptus, ut Pamphyla suscepta fuit. Quæ notatoris ratio inducit nos in morosam, & lubricam illam quæstionem, a nostri juris præceptoribus valde agitatam; an semper verum sit, filiorum appellatione naturales intelligi, siue in conditionibus adimplendis, siue in quacunque dispositione? Et ante quam experimus, notare expedit, in hoc articulo minimè distinguere naturales filios in servitute susceptos a filiis vulgò quæsitis, ut ex Parisio animadvertit Costa in §. *quid si tantum* 5. p. n. 71. Est etiã notadū, nihil referre, an testator usus fuerit *filiorum* appellatione, an *liberorum*; quia utroque vocabulo legitimi solent significari, & etiã naturales; namque quæsitimi sunt *liberi* dicuntur in l. 1. ff. S. M. ut vulgò animadvertitur, & eodē vocabulo ancillæ filij significatur, qui naturales sunt, in l. si ancilla cū liberis 62. ff. de leg. 1: quæ est valde notanda, nā nunquā ab interpretibus ad hanc rem adducitur.

6 Ergo ea est regula, quā Lelbiam possumus dicere: siue ex voluntate testatoris, siue ex dispositione legis liberi exigantur, nunquam liberorum appellatione intelligi comprehensos filios naturales, sed requiri semper filios legitimos. Hæc fuit sententia subtilis & Iuriconsultissimi nostri Costa in §. *quid si tantum* 5. p. & in c. si pater 1. parte verb. si absque liberis, & Cujacii 8. R. Pap. in l. cum pater 77. §. volo. de leg. 2. Molina cu multis de primogen. lib. 3. c. 3. & n. 43. Coni. proculdubio Costā sequitur, ut multoties, licet nunquā eius meminerit in scriptis suis quod semper in Cujac. culpaui: sequitur. que noster etiã primarius Ioan. Patreja Reginus Cōsiliarius in relect. ad

c. in presentia 3. de probat. ex num. 44. luculenter satis quæstionem tractans, ut est homo doctrinā dives. Cuius rei ea est ratio, quia quemadmodū pater non alius dicitur, quam is, quem nuptiæ demonstrant l. qui. que 4. §. ult. & l. seq. de in ius voc. sic nec alius dicitur filius, quam ex iustis nuptiis procreatus. l. filiū 6. ff. de his qui sunt sui, qui verus filius dicitur in l. ult. ff. de iur. delib. iun. & o. cap. ult. 32. q. 4. Sed proponamus exempla: primū erit ex l. si unquam 8. C. de reuoc. donat. qua statuitur, uti si donator largitionis titulo res suas in libertum, extraneūve conferret, reuocetur donatio, si postea filios sortitus fuerit, siue ut aiunt Cæsaris, si suscepit liberos: l. si unquam C. Th. de reuoc. donat. unde illa lex sumitur. cap. ult. 17. q. 4. l. 8. tit. 4. part. 5. Rescriptū hoc exigit, ut videtis, liberos, ad reuocandam ex hac causā donationē. Unde placuit, non alios efficere posse, ut reuocetur, quam legitimi, & ex iustis nuptiis quæsitī, nec satis esse, si donator ex concubina suscipiat, aut alitercunque naturales. d. l. 8. ibi: si desponsus obiesse filio, & filia de summa ger legitima. ubi post Oldraldum tenuit Greg. Lopez gloss. 7. verbo de summa ger alias quæstiones disputans utiliter, quas latissimè persequitur Hermosilla ad eandem Gregorij gloss. Tiraquell. alios referens in d. l. si unquam verbo suscepit liberos num. 56.

7 Aliud exemplū proximo simile potest sumi ex responsō Pap. l. cū auo 102. ff. de cond. & dem. quod celebrat satis Iustin. in l. cū acutissimi 30. C. de fideic. quo inductum fuit, uti si pater filio suo portionem hæreditatis reliquerit, & rogauerit, ut post triginta annos alteri restitueret, vel post mortē suā, licet pure simpliciterq; rogauerit, nō adiecta conditione vllā, tamen hanc tacitā subintelligi, si sine liberis decesserit,

l. si unquam. C. de reuocand. don.

l. cum auo 102. ff. de cond. & dem. §. si

Q9999

quasi

quasi minus scripserit testator, quam senserit; namque quanvis nihil de liberis filij sui dixerit, attamen non est credibile voluisse illum alienam successionem suis nepotibus præferre, ut inquit Iustin. in d. l. cum acutissimi 30. in fin. Et est notandum hanc Papirian. coniecturam solum habere locum, cum filius à patre suo rogatur, nepos, aut pronepos; aut si à matre, aut auiâ rogetur; quia si rogatur extraneus ut restituat hereditatem post mortem alij, licet filios postea suspiciat, non videtur deficere conditio, quia filij huius extranei, non minus extranei sunt testatori, quam fideicommissarius, cui restitutio facienda erat, & sic deficiente coniecturæ ratione ius deficit. Bartol. & Cujac. in d. l. cum auus 102. Accur. in l. ex facto §. si quis rogatus 4. ad Trebell. Itaque in descendantibus locum habet l. generaliter 6. §. cum autem C. de instit. & substit. Nunc quaeritur, quinam filij efficere possint, ut deficiat conditio? & certum est legitimos filios desiderari, naturales non sufficere, ex communi omnium sententia, qui ad excludendos filios naturales in vnum conpirant, licet in modo disputandi dissentiant. Iaso in l. generaliter. §. cum autem C. de institutio. & substitut. num. 6. Ripa in l. ex facto 17. §. si quis rogatus 4. n. 27. ad Treb. ubi Bart. Alexand. n. 11. alij apud Costam d. 5. p. 9. & quid si tantum num. 77. Cujac. 9. R.R. Pap. in d. l. cum auus 102.

8 Idemque dicendum est, si filij requirantur ex dispositione testatoris, rogantis hereditatem suam liberis restituere, aut sub conditione relinquentis si sine liberis decesserit, quia eius verba propriè accipienda sunt. l. non aliter 59. de leg. 3. & filius secundum proprietatem sermonis solum ille dicitur, quæ ex iustis nuptiis procreatus est. d. l. filius 6. ff. de his

qui sunt sui vel alien. iur. & quia non est credibile testatorem voluisse filium servili macula respersum, & ex ancilla natum, aut forsitan ex concubina eo verbo, quo ceteros filios iuste susceptos appellari voluisse, ut rectè anima ducit Costa d. 5. p. 9. & quid n. 67. nisi aliter sentisse testatorem claruerit, vel ex eius conditione, vel dignitate, aut voluntate, quia hæc quaestio voluntatis est: dico esse voluntatis, ad hoc ut admittantur filij naturales appellatione liberorum; namque ut excludantur, dispositionis est iuris communis, quomodo accipienda sunt verba Vlp. in d. l. ex facto 17. §. si quis rogatus 4. in fine. ff. ad S. C. Treb.

9 Unde primo explicatur Iavoleni responsum in l. ultima ff. de iure delib. ubi testator, qui filium libertinum habebat, heredem hunc filium instituit; & ita in testamento scripserat: *simili nullus filius erit, qui in suam tutelam veniat, tunc Damam servus liber esto*. Is filius libertinus, quem pater suus testator heredem instituerat, pupillus erat, id est qui non dum in tutelam suam pervenerat, & quatuordecimum annum implere potuit, vel impleverat: quærebatur, utrum conditio, quæ adiecta fuit libertati Damæ defecta videretur, ut Dama liber esset? quia supponendum est, testatorem nolum alium filium habuisse, qui in tutelam suam posset pervenire, quia illum libertinum: Trebatius negavit conditionem defectam fuisse, quia potuit adimpleri perveniente filio libertino ad pubertatem, & tunc libertas non competeret servo; dicebatque Trebatius in hac specie patrem, cum dixit filium, de libertino quoque sensisse, siue de naturali, quod idem est. l. naturalis 5. in princ. ff. de præscr. verb. Antistius vero Labeo contra putabat, in eaq; erat sententia, ut filij appellatione, nunquam nisi verus filius

L. ex facto 17. §. si quis rogatus 4. ad S. C. Trebell.

L. ult. de iure delib.

lius intelligeretur; & deducebat ergo pater non potuit videri sensisse de filio naturali, qui non est verus filius. Aboienus Trebatij sententiam probat, putatq; in hac specie filium naturalem appellatione filij significari: & sub verbis conditionalibus rationem reddit, *si tamen*, inquit, *testator de hoc filio locutus esse apparet*, id est, quia ex coniectura mente defuncti, apparet eum de hoc filio sensisse Ræua. *lib. 1. c. 8.* nō rectē explicuit, quid fuisset in hac lege filius libertinus, qui non est alius, quam ex ancilla susceptus, & a domino suo forsā respectu patris naturalis manumissus, ut explicat Bart. *in d. l. ult. Cuj. in d. §. volo Ant. Fab. in Papin. tit. 3. pr. 4. pag. 113.* in iudeo tamen, & acceptum refero Ræuado ad hanc rem aptissimum locū D. Ambr. *in lib. de Abraham cap. 3.* qui loquitur de Ismaele filio, quem Abraham suscepit ex ancilla sua Agar. Genes. cap. 16. his verbis: *Pater erat, cum de ancilla prolem haberet; filij non erat, quia non erat ei filius, qui non erat legitimo susceptus cōiugio*, quem locum male perdidit Ræuad. cum eo ac hoc usus nō fuit. Est etiā animaduertendum *h. l. ultimam* alienam esse a tituli tractatione, & malè collocari sub titulo *de iure de lib.* ut docuit Cuj. *in recit. ad eandem*; & nouum non est, leges aliquas a titulis suis extorres esse, qualem ego esse puto textū *in l. 1. §. si quis non metueriminis 23. ff. ad Sen. C. Sillan.* Et plures leges apud Hilligerum ex Cuj. & alijs *lib. 1. c. 1. Do nell. cap. 1. litt. F. & Amay lib. 2. obs. cap. 10. num. 42.* præsertim *n. 46.* qui tamen non meminerunt *leg. sed & si 20. ff. ad S. C. Treb.* cum procul dubio titulo suo non conueniat. Sed redeamus in viam nostram.

10 Secunda ratio, ex qua sumitur coniectura, ut admittantur filij

naturales appellatione liberorum extat in *l. cum pater 77. §. volo 13. supr. hoc tit. de leg. 2.* in quo testator ita scripsisse dicitur: *Volo prædia dari libertis meis, id est, illis, quos testamento manumisi, & adiecit, quod si liberti mei sine liberis vira decesserint, aut eorum aliquis, partes decedentium sine liberis, ad reliquos collibertos, quos etiam in testamento manumisi, pertinere volo.* Vnus ex libertis, quibus testator prædia in testamento reliquerat, filium in seruitute suscepit, quē idem dominus in eodem testamento vna cum patre manumiserat, itaque filius & pater colliberti erant testatoris; & cum patre suo legatarius; pater in libertate filios nō suscepit; quæsitum ergo fuit, an libertus, qui filium naturalem habebat, videretur cū filiis decessisse? & videbatur non decessisse cū si his, quia filius ille erat naturalis, & naturalis filius non comprehenditur appellatione liberorum, quos testatoris voluntas exigebat: nihilominus respondet Pap. libertū, qui filium naturalem habebat, non videri sine liberis decessisse. Coniecturam voluntatis testatoris sumit Papin. ex patris conditione, quæ enim indignitas posset esse, ut pater libertinum haberet; cum etiam ex voluntate testatoris, quia si filium liberti sui ex prima voluntate ad prædiorum legatum voluit peruenire, cur non etiam veller, tanquam patris ad idem legatum admitti.

11 Quod Pap. responsum refert Vlp. *in l. ex facto 17. §. si quis rogatus 4. ad Treb.* & hic vtriusque textus hic est verus sensus ex Costa, Cuj. *supra* laudatis. Vnde noster §. explicatur, nam quia in eo liberti commissam relictam fuit Damæ, & Paphylo libertis, & hi fuerant rogati restituere filiis suis, quæ in testamento acceperunt; igitur quandois regulariter filiorum appellatione naturalis filius non intelligatur tamen

hic

L. cum pater 77. §. volo de legat. 2. h. 13.

hic specialiter eā appellatione signi-
ficatur, propter patris conditionē,
qui & pater ipse libertinus erat, præ-
terim cum testator Pamphylam Pā-
phyli filiam ab hæredib. suis manu-
mitti iussisset, eiusq; in testamento
suo meminisset, quod coniecturā
adiuvat, *l. qui filiab. 17. de leg. 1.*
ita post Fulg. Costa *ubi supr. num.*
33. Tandem, quia verba, quæ scri-
buntur in testamento, debent intel-

ligi secundum qualitatem personæ,
ad quam referuntur, *l. plenum 12. §.*
equit. ff. de usu & habit. igitur cū
verba referrentur ad hominem liber-
tinæ conditionis, scilicet ad Damam,
aut Pamphylum, possunt sic acci-
pi, ut etiam filios libertinos com-
prehendant. nos ter Pareja

ubi supra num.

48.

(1)

AD LEG. NEC FIDEICOM- MISSA 36. ff. DE LEG. 3.

Apud SCÆVOLAM *lib. 18. Digestorum*
CLAVDIVS norat.

Nec fideicommissa ab intestato data debentur ab eo,
cuius de inofficioso testamento constitisset: quia cre-
deretur, quasi furiosus testamentum facere non po-
tuisse: ideoq; nec aliud quid pertinens ad suprema
eius iudicia, valet.

N hoc textu
de sunt verba
Scævolæ, &
solū habemus
notam Clau-
dij. potest tamen
suppleri ex *l.*
Titia 13. ff.
de inoff. testam. quæ eiusdem tracta-
tus est, & Scævolæ ex *lib. 3. resp.*
ut lex antecedens, & ideo pariter
utraq; explicabitur, ut ex illa ad no-
stram descendamus: Ergo utriusq;
hæc est species; Titia filium suū
heredem instituit, filiam exhereda-
uit; & ei legatum dedit, & in testa-
mento ita cavit: *Omnia, quæ supra*
dari, fieri ve iussi: ea dari, fieri vo-
lo ab omni herede bonorū ve posses-

fore, qui mihi erit, etiam iure inte-
stato. Item quæ dari iussero, ea vi-
dentur, fiant, fides eius committo.
Cum qua dispositione decedens re-
statrix fideicommissa tam ab inte-
stato, quam ex testamento reliquit:
Soror verò, quæ exheredata fuit,
ut proposuimus, egit de inofficioso,
quod est agere centumvirali iudi-
cio, & obtinuit, rupit testamentum,
devoluit rem ad causam intestati,
matrem famil. intestatam fecit, nam
hic est exitus quærelæ, *l. posthumus*
6. §. si quis. ff. de inoff. testam. l. in
substitutione 31. ff. de vulg. Nunc
quæritur, an fideicommissa in testa-
mento à matre relicta debeant legi-
timi hæredes, qui succedunt ab in-
testato, cum & ipsi rogati sint fidei-
com-

commiffa præftare, quo cafu adeos hereditas pertinere ceperit ex fupra fcripta claufula ! Et Scauola ad quæftionem non refpondet, ait enim tantum, fideicommiſſa ab inteſtato relinqui poſſe; quod eſt verum l. conſtituntur 8. §. 1. l. ab inteſtato 16. l. pen. ff. de iure codicill. l. ab exbaredata 120. de leg. 1. l. ult. §. Lucius de leg. 2. l. §. ſine 5. C. ad Treb. l. ult. C. quando dies leg. ced. l. 1. §. ſi filius de leg. 3. l. ex imperfecto 29. C. de fideicommiſſ. §. præterea 10. iuſt. de fideic. bare. l. 1. §. hoc autē, l. reſuſare 6. §. meminiffe. l. Luc. 78 ff. ad S. C. Treb. Vlp. in frag. tit. 25. de fideic. §. 4. §. 5. l. filius ſam. 114. §. qui inteſtato 2 ff. de leg. 1. l. non idcirco 4. C. de conſcill. l. 3; Cod. de S. C. Treb. Sed hoc non proponebatur Scauolæ; illud quippe quærebatur, an rupto teſtamento, legitimi deberent fideicommiſſa ex voluntate teſtatricis; quare Paulus cum norauit, fideicommiſſa non deberi ab inteſtato reſpondens, quia ſequitur cauſam teſtamenti, quod cum ideo per quærelam ramperetur, quaſi factum a demente l. 2. l. nam §. 5. l. qui repudiantis 17. §. 1. de inoff. teſtam. in eo relicta irritantur tanquam relicta a demente, aut fuſtulo: ergo quauis verum fit fideicommiſſa ab inteſtato relinqui poſſe regulariter, vt dixi, tamen ideo in hac ſpecie non debentur, quia a demente relicta intelliguntur. Sed tranſcribamus verba Pauli, qui ait: **PAVLVS NOTAT, Probat autem nec fideicommiſſa ab inteſtato data deberi, quaſi a demente.** Et ego quidem exiſtimo illud probat nō retuliſſe Paulum ad Scauolam, qui de quæſtione nihil loquutus fuit; ſed ad noſtrum Claudium Triph. qui in notis ad Scauolam notauerat, quod Paulus refert, extat: que eius nota *in hac lege nec fideicommiſſa* 36. de leg. 3. quam explicamus. In qua iam cuiſlibet erit no-

tum, quomodo fideicommiſſa ab inteſtato relinqui potuiſſent facto teſtamento; ſcilicet cum togaret teſtatricem, vt quæ in teſtamento ſuo iuſſit, etiam ab hæredibus legitimis adimplerentur; hoc eſt repetendo diſpoſitionem ab inteſtato etiam: Illud quoque conſtabit, quare ſpecialis, caſus fit ille, qui in noſtra lege proponitur, cum deuoluitur res ad cauſam inteſtati, & tamen non debeantur fideicommiſſa ex voluntate teſtatricis; vedelicet, quia credetur teſtamentum quaſi a ſurioſo factum, & ideo nihil, quod in eo relictum fuit, potuit valere, ac per conſequens nec ipſa legatorum, aut fideicommiſſorum repetitio. In cæteris vero caſibus, in quibus res ad cauſam inteſtati deuoluitur ſine nota dementiæ, repetitio valet, & fideicommiſſa a legitimis præſtari debent. l. ex teſtamento 29. C. de fideicommiſſ. l. ſi iure 11. Cod. de teſtam. man. l. 1. C. de fideicommiſſ. lib. l. generaliter 24. §. ex teſtamento 11. ff. eodem tit. Et hæc eſt, quæ vulgò dicitur *clauſula codicillaris*, quæ in diſpoſitione ſcripta, facit, vt ſi diſpoſitio tanquam teſtamentum valere non poteſt, valeat tanquam codicillus ab inteſtato factus; cuius clauſulæ exemplū delumi poteſt ex l. Luc. 88. §. Luc. 17 ſup. de l. 2. illis verbis: *Luc. Titus hoc meū teſtamentū ſcripſi ſine ullo iuriſperito, rationē animi mei potius ſequutus, quam nimiam & miſeram diligentiam: & ſi minus aliquid legitime, minusve perire fecero, pro iure legitimo haberi debet hominis, ſani voluntas, ex qua clauſula reſpondit Scauola fideicommiſſa etiā a ſuccellorib⁹ legitimis deberi; qui eſt clauſulæ codicillaris effect⁹, l. ex ea 29. §. 1. ff. qui teſt. facer. poſſ. l. cohæredi 41. §. cum ſilia verſ. quod ſi, de vulgari.*

2 Etiam hæc clauſula inducitur ex cōiecturat a, & enixa defuncti voluntate, qui quāuis minis loqueretur

Rrrr

Voluit

2. cum pater 77. §. filius matrem, de leg. 2.

voluit tamē reliquā in testamēto suo etiā ab intestato pręstari, ut in l. cū pater 77. §. filius matrem 23. de leg. 2. ubi ponitur filium heredem scripsisse matrem suam, & fideicommissa in testamento dedisse cum iurisiurandi religione; id est, ita dixisse, iuro me velle hęc fideicommissa pręstari; quo casu, licet non addidisset, se velle pręstari etiam a successoribus ab intestato, tamen tacite ita voluisse rogare intelligitur, quia nimis anxie voluit, fideicommissa pręstari; omni casu igitur pręstari voluit: hoc ita, si referamus iurisiurandi verbū ad testatorem ipsum. Sed & si referamus ad rogatos, ponendum est ita dixisse: adiuro vos hęredes mei per Deum, vel per salutem, aut caput vestrum, uti hęc fideicommissa pręstetis, uti, & quibus vos rogavi, quibus verbis fideicommissa relinquere testatores solebant, l. 3. in pr. ff. de iure fisci, l. 1. C. communis, de legatis, vel hęredes suos rogabant per salutem principis §. 1. in pr. de fideicommissis. Ergo alterutro casu ex his duobus clausula codicillaris inducitur, & fideicommissa etiam ab intestato pręstanda sunt, propter enixā voluntatem defuncti. Cujac. in d. §. filius matrem 23. 8. R. R. Papin. & Anton. Gom. in l. 3. Taur. num. 74. post classicos repetentes.

3 Inducitur etiam in testamento militis ipso iure, ut si miles cum testari voluisset, imperfecte testaretur, quod iure testamenti non valet, valebit codicillorum iure; & est in milite idē voluntas tacita; quod in pagano expressa adiectio clausula codicillaris, l. 3. ff. de testam. milit. nam quocunque modo testamentū fecerit, meliore modo, quo possit valebit, quoniam voluntas militis pro testamento est. pr. §. 1. in st. de militari test. l. etus militis 34. §. l. 1. miles 35. cum alijs ff. ead. tit.

4 Nonnunquam etiam favore libertatis tacite inducitur clausula

codicillaris, ut est singularis textus in l. in testamento 38. ff. de fideicommissis. lib. vbi testator dedit alumnę suę libertatem, & fideicommissa quadam in testamento, quod perfectum non erat: ergo non adita hereditate omnia tanquam ab intestato agebatur; quærebatur, utrum alumnę libertas per fideicommissum pręstanda foret? & imperator iuris stricti regulis insuperhabitis respondit, pios filios alumnę patris suis libertatem, & fideicommissa pręstare teneri: non quia regulariter ex imperfecto testamento libertas competat, quod falsum elicit l. 2. C. de testam. manum. l. 1. C. de fideicommissis. lib. cū alijs; sed quia testator alumnę suę libertatem reliquerat, & fideicommissa; id est illi ancillę, quam manibus suis alumnatus erat, ut de Cupidine Venus loquitur apud Apul. lib. 5. Milesiar. & quam prædiligebat testator; quapropter in hoc speciali themate Imp. Alexander decrevit testante Paulo, pios filios debuisse manumittere eam, quam pater dilexisset, & hoc amplius pronuntiavit eadē inspecta causā fauoris, fideicommissa alumnę esse pręstanda; ut recte docuit noster Amay. 3. obs. c. 7. ex num. 5.

5 Est etiā cōiectura voluntatis defuncti volētis fideicommissa ab intestato relinquere, & clausulā codicillare facere, si in defectū institutorum substitutorū; fideicommissit; quia non est alius, cuius fideicommitterat, quā legitimi heredes; & sic eos rogasse videbitur in defectū testamentariorū l. Luc. 88. §. filiā 9. de l. 2. Vel si indistincte, quęcūq; futurū sibi herē degreaverit, nam generalis, aut indefinita illa clausula, omnes successorēs comprehendit, tam legitimos, quam testamentarios; veluti si Caia sola herede instituta, ita testator dixerit, si Caia intra pubertatem decesserit, rogo, uti hęredes mei Seio hereditatē restituant; nec enim aliter

L. Lucius 88. §. filiā 9. de l. 2. Vel siam 2. de legat. 1.

2. in testamento 38. de fideicommissis. lib. 1.

l. eam quam 14. C.
de fideicom.

ter hæc clausula intelligi potest, quã de legitimis hæredib. qui ab intestato successuri sũt vel si simpliciter ita rogauit, volo, ut hereditas mea fili reitutuatur l. eã quã 14. C. de fideic. ille enim, qui ita dixit, libertatẽ aut fideicommissũ præstari volo: videtur ab omnib., qui legitimi heredes, aut bonorũ possessores futuri essent, petisse, ut hoc fieri posset, ut Iulianus ait in l. si pater 47. §. ult. ff. de fideicommissis. lib. iunct. l. si quis 3. ff. de iur. codicill. Etiam ex Theod. & Valentin. constat. in l. hac consultißima 21. §. ult. C. de testam. cuius etiam fit mentio in l. ult. C. fam. arciscun. clausula codicillaris tacitẽ adiecta intelligitur in testamento, quod pater mater, auus, aut deinceps de ascendentibus nou. 107. in præfatione. facit inter filios suos; quia testamentum illud valet meliore iure, & modo, quo potest igitur si pater filios suos hæredes instituerit, & uni & eis prælegauerit, quanuis imperfectum sit testamentum, tamen prælegatum filio præstabitur; secũs vero si extraneo pater legauerit, filiis suis institutis, quia si testamentum imperfectum appareat, extraneo nihil debetur quia ex filiis non est. d. l. hac consultißima 21. §. ultimo. In testamento holographo etiam clausula codicillaris adiecta cõsetur, quia si iure testamẽti nõ valet, valet tamẽ dispositio, quo meliore modo possit. d. nou. 107. cap. 1. holographum testamentum est, siue hologrammatum, quod testator sua manu perscribit, in quo quidquid reliquerit, quanuis testamentum perfectum nõ sit valet, ut dixi, quia eius manu, & lingue integra fides adhibetur, siue liberis leget testator, siue extraneis; dummodò alios hæredes non faciat, quam filios suos d. nou. 107. c. 1.

6 Generaliter tamen legata in imperfecto testamento relicta, ab intestato non debentur, nec clausu-

la codicillaris tacitẽ adiecta intelligitur, nisi expressẽ, aut ex coniecturis interpretatiue codicillos etiam facere voluisse testatorem probetur. l. 1. l. illud 13. §. tractari ff. de iur. codicill. l. non codicillum l. ult. §. 1. C. de codicillis. l. si veritas 23. C. de fideicom. l. cohæredã 41. §. quod si 3. ff. de valg. l. cã alia cui 46. de negotiis gest. Alias impingeremus, in illam iuris regulam, quã docemur, si nemo subit hereditatem, omne ius testamenti dissolui. l. si nemo 9. ff. de testam. tut. l. si nemo ff. de R. I. & in aliã, quẽ dicitur, eum, cuius testamentum non valet, testamentum non fecisse videri. l. 1. ff. de iusto rupto. pr. inst. de hæred. qua ab intest. defer. iunct. l. omnia 32. de leg. 2. l. filium 20. de bonor. poss. contra tab. Rufus, quia si semper iure antiquo clausula codicillaris; adiecta cõsetur, & legata ex testamento relicta viderentur repetita ab intestato, qui fauor posset esse, quodve ius speciale in l. in testamento 38. ff. de fideicommissis. libert. & in reliquis casibus supra expensis; Quibus adactus rationibus hæc cõmunẽ sententiã amplior, à qua tamen dissensit Cuiacius tra. 3. ad African. in l. si seruus 61. §. locum. ff. de furt. leui certẽ ratione, ait enim ita: ea quẽ frequenter solent inter contrahentes conuenire, licet aliquando non dicantur, pacta, conuentaque cõsentur. l. ult. C. qua respign. obligant. Sed clausula codicillaris solet frequenter adici in testamentis. l. Lucius 88. §. ult. de leg. 2. Ergo si aliquando o mittatur, adiecta nihilominus cõsetur; quod ante Cuiacium etiam consulerat Pancirolus cons. 54. Sed plane argumentatio non cõuincit, quia quanuis maior propositio sit vera; minor est falsa, & iure improbata, ut supra dixi, quã propter à Pancir. dissenserunt merito, quos refert Peregrinus de fideic.

art. 2.

art. 2. n. 31. & à Cujac. Fab. in
 post. rat. ad l. ex ea 29. qui testam.
 facere poss. Imò & Cujacius ipse cō-
 trarium censuit, lib. 8. RR. Papsu.
 in l. cum pater 77. §. filius matrem
 delegat. §. Et tandem obleruemus,
 testamentum, quod iure communi
 non valet, ex clausula codicillari va-
 lere, si saltem habeat illa requirita,
 quæ requirunt codicilli, quinque te-
 stes, & testamenti factionem in co-
 dicillante, vt animaduertitur vul-
 go: hodie tamen iure nostro regio
 ex l. 1. tit. 4. lib. 5. compit. semper
 intelligitur adiecta clausula codicil-
 laris, quia licet non adeatur herede-

tas, legata debentur ab intestato,
 notat Aeneas. ibi ex num 86. Quia
 & in casu nostræ. l. fideicommissa
 ab intestato deberentur iure nonis-
 simo, de quo in autb. ex causa C.
 de lib. prateritis, qua lancitur, vt si
 ex causa exheredationis, aut præ-
 teritionis, testamentum rumpatur,
 vt hic, præstentur tamen legata à le-
 gitimis, quibus duabus deroga-
 toris sanctionibus apud nos
 disputatio hæc omnino
 inutilis red-
 ditur.
 (?)

A D L. CVM QVIS 37.

NVPTVRA 4. EOD. TIT.

D E L E G. III.

Scauola libro 8. Digestorum.

Nuptura duobus filiis suis, quos ex priore marito habebat, mandauit, vt *viginti*, quæ doti dabat, stipularentur in omnem casum, quo solui posset matrimonium, vt etiam alterutri ex his tota dos soluatur. Constante matrimonio, vno ex filiis mortuo, vxor per epistolam petiit à superstite filio, vt quandoque partem dimidiam duntaxat dotis exigeret, & ea contentus erat; alteram autem partem apud maritum eius remanere concedat. Quæritur est, in matrimonio muliere defuncta, an maritus, si de tota dote conueniatur à filio, doli mali exceptione se tueri possit? Et an vtrò ex causa fideicommissi actio ei competit, vt de parte obligationis accepto ei feratur? Respondit, & exceptionem utilem fore, & vtrò ex fideicommissio peti posse. Idem quærit, an de reliqua dimidia parte mandati actio utilis sit heredibus mulieris aduersus filium eius?

Respon-

Respondit, secundum ea, quæ proponerentur, maxime post litteras ad filium scriptas non fore vtilem CLAVDVS. Quoniã in his expressit, vt cõtentus esset partis dimidia dotis: quibus verbis satis fideicommissum filio relinqui placuit.

SEIA vidua, quæ ex priore marito duos filios procreauerat, ad secundas nuptias volens transire, virginem aureos illi secundo marito in dotem dedit, & prædictis duobus filiis suis mandauit, vti dotem stipularentur in omnem casum, quo solui posset matrimonium, ita vt vel ambobus, vel alterutri ex eis redderetur. In hoc textu sunt valde animaduertenda verba Scauolæ, nanque in significatione germana verborum consistit decisio. Igitur ait textus mulierem mandasse filiis suis, vti stipularentur dotem sibi reddi; siue adhibuit filios, qui soluto matrimonio dotem stipularentur; adhibuit tamẽ vt mandatarios, non vt fierent domini dotis exacti; sed vt exigèrent, & postea actione mandati restituerent dotem heredibus mulieris. Hanc significationem habet illud verbum nostri textus *mandauit*. Et notare expedit, mulierem, quæ aliquem adhibet ad stipulandã dotem tanquam mandatarium, posse reuocando mandatum mutare dotale instrumentum. *l. mulier 72. §. vlt. ff. de iur. dot.* quid mandatum reuocari potest. Quemadmodum si mulier adhibuerit aliquem, qui dotem sibi stipuletur non tanquam mandatarium, aut procuratorem, sed cum ei donatum vellet mortis causa, nanque hoc etiam casu reuocare posset, & mutare instrumentum, facereque vti non posset dotem exigere, quam à marito stipulatus fuerat, quia & donatio ipsa causa mortis facta reuocari potest.

l. Seia 11. ff. de dote prelegata. l. 1. z. c. cod. tit. l. 2. C. de iure dot. Sed inter vtrumque calum ea est differentia, quod qui dotem stipulatur tanquam mandatarius, siue procurator, soluto matrimonio dotẽ reddere tenetur actione mandati heredibus mulieris, quanuis ipsa non mutaret voluntatem, vt *hac l.* satis ostenditur, atvero, qui interpositus fuit ex causa donationis causa mortis, si mulier voluntatem non mutauit, hoc est, si non reuocauit instrumentum dotale, dotem exactam sibi acquirit, nec mulieris heredibus tenetur restituere. *d. l. 2. C. de iure dot.* Sed ab utroque casu multum distat is, qui à muliere adhibitus fuit ad dotem stipulandam causa donationis puræ, perfectæque quam appellamus inter vivos; nanque iste statim acquirit sibi ius irrenocabile ad dotem petendam soluto matrimonio; adeo vt nullo casu mulier, quæ eum adhibuit, possit mutare voluntatem, aut reuocare instrumentum dotale. *l. cum maritus 29. §. vlt. ff. de pact. dotalib.* quæ ita commode explicari potest cum Accursio, & antiquioribus, licet aliter explicuit Anton. Fab. *lib. 12. coniect. cap. 2. num. 15.* & Cuiac. *ibi lib. 2. R. Scauolæ*. Et vt rem hanc, quæ minime est vulgaris, absolua, tandem animaduerto, si mulier, quæ dotẽ dederit, diuerterit, & postea redintegraverit cum eodem marito matrimonium, vt *in l. dotem 30. cum l. seq. de iure dot.* extraneũ stipulatorem non adquirere eo casu dotẽ, ita irrenocabiliter, vt eius cõsensu necessarius sit, ad dotẽ iterũ constitendam.

l. mulier 72. §. vlt. ff. de iur. dot.

l. cum maritus 29. §. vlt. ff. de pact. dotalib.

*L. stipulatio 63. in
fine de iure doti.*

dam in redintegratione matrimo-
nij. *l. stipulatio 63. in fine ff. de iu-
re dot.* Aliud est, si non mulier ip-
sa dedit dotem, sed extraneus pro
eâ, & pepigit, ut in calum mortis,
aut diuortij sibi dos restitueretur;
nâque si mulier diuiterit, licet re-
dintegret postea cum eodem matrimo-
nium; tamê extraneus, qui dotê
dedit, & eo casu sibi reddi stipula-
tus fuit, exigere dotê potest, neque
iterû in dotê cedit, nisi cõsentiat de
nuò dotator. *l. stipulatio 63. l. cû
maritus 29. §. 1. ff. de pact. aotat. l.
sal. l. in Insulâ 42. l. in insulam 43. §. ult. S. M.* quia
minus iuris habere voluerunt leges
eum, qui iussu mulieris stipulatus
fuit, cum dotem non dedisset; quam
enim qui dotem dedit, & sibi rece-
pit, siue stipulatus fuit eandê dotê.

*L. cum maritus 29.
§. 1. de pact. do-
tal. l. in Insulâ 42.
solutio matrim.*

2 Rursus in nostro §. inquit Scē
uola filios stipulatos fuisse dotem
in omne casum quo matrimonij sol-
ui possit. Etiam hæc verba explica-
tione indigêt; aduertendû itaq; est,
patrê, aut extraneû, qui dotê dedit,
posse sibi recipere dotê, hoc est, pos-
se stipulari, uti sibi dos restituatur
solutio matrimonio *l. vnic. §. accedit
C. de R. V. A.* & tunc dos recepti-
tia dicitur. Vlpian. *lib. reg. tit. de
dotib. l. mortis 31. §. sed & si dos ff.
de mort. caus. donat.* Extraneus pa-
cto nudo sibi dotê recipere potest,
at pater, qui pro filia, quam in po-
testate habebat, dotem dedit, nõ ali-
têr recipere potest, quam stipulatio-
ne. *l. auia 6. C. de iure dot. l. quo-
tius 29. ff. S. M.* rationem differē-
tiæ inter explicandum assignabo,
nam omnia persequi non vacat, nec
libet; consuli potest P. Barbosa in
l. si cum dotem 23. à princ. S. M.
acris, reâque iudicij auctor, sed qui
dum plura tractare affectat, omnia
miscet, & discentibus parum utilis
est. Igitur qui pacto, vel stipula-
tione sibi dotem reddi pepigit, in
casum expressum pacisci videtur tan-
tummodò: veluti si paciscat mihi do-

tem reddi diuortio facto; non red-
detur mihi dos soluto matrimonio
per mortem, vel è cõtra *l. pacta 3.
l. interfocerum 26. §. cum inter l.
cum maritus 29. §. mulier. 2. l. Be-
bius Marcellus 30. ff. de pact. aotat. l. si cum dotem 23. soluto matri-
monio, & ideò, qui sibi dotem sem-
per reddi desiderant, eam stipulan-
tur in omnem casum, quo solui pos-
sit matrimonium. Ita quoquomodo
direptum matrimonium sit, pro-
mittis mihi soluere dotem. *l. quo-
tius 21. §. 1. l. si quis sic 56. S. M.*
quia generali commemoratione om-
nes casus comprehenduntur, quo ma-
trimonium dissolui possit, veluti di-
uortium, mors, & seruitus *l. si quis
sic 56.* imò etiam continetur casus,
quo matrimonium contractum non
fuisset, quia quauis dissolui dici nõ
possit matrimonium, quod copula-
tum non fuit; tamen & hoc casu dos
stipulanti reddenda est, quia id actû
videretur, ut omni omninò casu ei
dos esset soluenda. *l. si extraneus 6.
ff. de cond. caus. dat.* Sed qui sibi
dotem reddi stipulatur non ita, *qua-
cunque casu vel omni casu;* sed inde-
finitè, *solutio matrimonio promittis
mihi dotem dare;* perindè est, ac si ge-
neraliter, vel specialiter omnes ca-
sus cõprehendisset. *l. cû querebatur
204. de V. S.* quia ut dicere solemus,
indefinita oratio æquipollet vniuer-
sali. Hunc ergo sensum habent illa
verba nostri textus; *in omnem ca-
sum, quo solui posset matrimonium.**

*L. cum querebatur
204. de V. S.*

3 His positis tractemus nostri
§. speciè. Seia, quæ ex priore marito
duos filios suscepit, volens secûdas
nuptias cõtrahere, secûdo marito in
dotê dedit viginti aureos, & manda-
uit duobus filiis suis, vel alterutri
eorum in solidum, ut à marito stipu-
larentur, sibi dotê reddi, omni quo-
cûque casu, quo matrimonium di-
rimetur: constante adhuc matrimo-
nio vnus filius decessit, sed nihilomi-
nus alter, ut vidisti, totâ dotê à mari-
to

ro exigere poterat; vxor tamē epistolā ad filiū, qui supererat, scripsit; in qua ab eo petit, uti *quandoque*, id est *ex tempore dirempti matrimonij*, dontaxat exigeret dimidiam partē dotis, eaque parte contentus esset, & alteram partem apud secundum maritum suum remanere concederet; & post hanc epistolam ad filiū datam, mater decessit. Quasi rūm fuit, morte mulieris dissoluto matrimonio, vtrum si maritus conueniretur a filio iux vxoris, a priuigno suo, de tota dote, posset se tueri exceptione doli mali in dimidiam partem, quam vxor sibi destinauerat; & Sczuola respondet, posse, quia filius dolo facit, cum petat plus, quam ex voluntate matris suæ ad eum posset spectare; mater enim voluit, eum contentum esse dimidia parte dotis. Vltterius a Sczuola quæritum fuit vna, eademq; oratione, si maritus nollet opponere exceptionem doli filio agenti, sed totam dotem exsoluisset, vtrum posset postea agere ex causa fideicommissi in filiū, ut sibi præstaret alteram dimidiam partem dotis, quam apud se remanere voluit vxor sua? & respondet posse agere in filiū ex prædicta causa fideicommissi.

4 Duo in hoc casu notanda sunt, vbi mater fideicommissum reliquisset, & a quo reliquisset: primo scire oportet, reliquisse marito suo fideicommissum dimidię partis dotis in epistola; quā ad filiū dedit; quia etiam in epistola fideicommissum relinqui potuit, *l. cū in epistola 22. C. de fideic. l. miles 75. l. cum pater 77. §. donationis 26. de leg. ff. de leg. 2. hac nostra l. cū quis 37. §. Scia. 2. l. epistolam 75. ff. ad S. C. Treb. quæ dicitur epistola fideicommissaria in l. cum heredes 7. C. qui testam. facere poss. & in noval. §. pater 3. Cujac. in d. l. miles 75. lib. 6. R.R. Pap. Secundo notandum est; reliquisse marito suo fideicommissum*

sum a filio, cui mandauerat dotem suam stipulari; quia filius hic, dotem exactam, heredibus mulieris teneretur restituere actione mandati, ut supra dixi, vel mulieri ipsi, si vixisset; igitur cum matris iux debitor esset, potuit ab ea per fideicommissum rogari, ut marito dimidiam dotem restitueret: quia non solum ab herede, aut legatario fideicommissum relinqui potest, sed etiam a debitore, qualis erat hic filius: quod constitutione D. Pij indictum fuit, ut fideicommissario actio utilis cōpeteret in debitorem, a quo sibi fideicommissum relatum fuit, *l. si pecunia 77. ff. de leg. 1. h. nostra l. cum quis 37. §. pater 3. iuxta quas intelligi possunt l. Publia 26. ff. de positi, & l. cū pater 77. §. donationis. 26. de leg. 2.* Cum olim si testator aliquid

5 Iuxta quod principium iuris veteris accipere volunt textum Africani in *l. si seruus 108. §. si mar- garita 13. de leg. 1. Cuj. ibi tract. 5. ad Afric. Ant. Fab. lib. 4. con- c. 11. & Hillig. lib. 8. com. Don. 6. 7. litt. H.* quod tamen mihi non facile persuadebitur; namque Africanus sine peccato nō posset non meminisse iuris, quod sua ætate iam constitutū erat: alias enim vel ignorantiam, vel omissionem in tanto iuriconsulto, causaremus. Quare ego verius fortasse dicendum putabam, in casu illius textus locū habere nō potuisse prædictam Diui Pij constitutionem, & ideo Africanum secundum ius vetus præcise respondisse; quod ut facilius, dilucidiusq; intelligatis

ligatis speciem *dict. §. qui margarita* 13. audite. dedit Scipio Margarita pignori Titio, filium suum heredem instituit, filiamque exheredavit, deinde ita cavit. Te rogo, debitor, ut vendas margarita, quæ tibi pignori dedi, & ex eorum precio deducas quidquid tibi debeo, & quod amplius erit, siue quod laperent, restituas filix meæ. Ecce fideicommissum filix relinquit pater a debitoribus; nam licet Titius creditor fuisset testatoris, tamen in hoc casu debitor intelligendus est, eius scilicet summa, quæ excedit, si plures vendat pignus, quam quod ipse debebatur. Queritur nunc quomodo, siue in quem filia agere possit ratione fideicommissi, quod pater sibi a debitore reliquit? Et Africanus respondet, debere agere in fratrem, qui heres erat, ut heres ei actiones contra debitorem præstaret. Ratio vero, cur in hoc casu filia in debitorem agere non posset, est; quia Titius non dum debitor erat, tunc enim futurus erat debitor, cum margarita venderet, & precium inde deduceret; quapropter hic casus ad constitutionem D. Pij pertinere non potuit. Agitur tamen fideicommissaria actionibus sibi ab herede præstitis non ut fideicommissum sibi a Titio præsteretur, qui nondum debitor est, sed ut Titius margarita vendat, vel ostendat sibi, ut ea vendat, si satisfaciat, & sibi residuum seruet ex patris sui voluntate. arg. ex l. si conuenierit. 6 ff. de pig. act. de quo casu constitutio D. Pij loquuta non fuit. Qui est verus sensus huius §. ad quem præiuit tantum, non prædocuit Paul. Castr. iudiciosus interpretes in *dict. §. qui margarita num. 1.* In hoc tractatu fideicommissorum a debitore relictorum vulgaris est, sed difficilis locus Papin. in l. cum pater 77. §. qui dotale 5. ff. de leg. 2. Sed eum post Castrensem recte explicat Hilliger, ubi proxime. Solum adnota-

re sufficiat a debitore fideicommissum recte extraneo relinqui, non tamen heredi instituto; quia heres institutus iure suo adita hereditate debitorem potest conuenire leg. 2. Cod. de hered. act. & ideo frustra ei per fideicommissum relinquitur, quod iure communi ei competit, l. cum pater 77. §. curatoris 14. de leg. 2. quam hic vulgo accipiunt interpretes, & recte. Nunc ergo penitus intelligetis, cur vxor posset a debitore suo, scilicet filio mandataria marito fideicommissam relinquere.

6 Dixi in principio recitationis, filium stipulatum fuisse dotem tanquam mandatarium; unde si exegisset eam a marito soluto matrimonio, teneretur reddere actione mandati heredibus mulieris. Dixi etiam matrem in testamento suo insisse, uti filius contentus esset dimidia parte dotis, & alteram dimidiam marito relinqueret: unde fluxit, fideicommissum fuisse relictum marito illius dimidia partis dotis. Nunc in versiculo *Item querit* dubitat Scauola, an heredes mulieris habeant actionem mandati in filium ut sibi reddat dimidiam partem dotis, quam a marito cum effectu exegit? Ratio dubitandi in eo erat, quod mandatum matris filius stipulatus fuit dotem, ergo actionem mandati conueniri poterit, ut vel matri, vel eius heredibus reddat, quod virtute illius stipulationis exegit. Nihilominus Scauola responderet, heredes actionem non habere in filium postquam mater epistolam ad eum dedit, qua contentum esse voluit, dimidia dotis parte; dixit Scauola *maxime post litteras*, sed illud verbum non est accipiendum ampliatiue, sed explicatiue ut in §. antecedit. Non præstitit Scauola responsi rationem; sed Claudius, eius notator dilucidam assignauit his verbis: *Quonia in his expressit, ut contentus esset partis dimidia dotis: quibus verbis satis fidei;*

eo nisi sum filio relinqui placuit. Quasi diceret, cum mater filio scripsit, ut contentus esset dimidi parte dotis, perinde fuisse, ac si heredes suos rogaret, ut diuitiam partem dotis haberent apud filium, aut ei prastarent; quia fideicommissa etiam his verbis relinquuntur: *Titii contentus esto illa, vel illa re*, ut constitutum est, l. peto 69. de leg. 2. l. fideicommissa 11. §. si quis ita 4. sup. b. 5. de leg. 3. l. 2. C. de codicill. nisi ex alia ratione fideicommissum non possit valere, ut in l. cum pater 77. §. pater 30. de leg. 2. ubi docte animaduertit Cujac. Verum est enim;

cum testator dicit, *Titii contentus esto illa re*, cum ipso fideicommissario loqui, non cum gratato; sed ita placuit, ut ad fideicommissorum valorem non inspiciatur, cum quo loqueretur testator, sed ad quem mentem verbaque sua dirigeret; quæ honoret, non quem oneret, semper enim gratatus intelligitur, qui gravari potest l. si seruus 108. §. pen. de leg. 1. l. peto 69. l. cum pater 77. §. donationis 26. de leg. 2. l. fideicommissa 11. §. si quis ita 4. l. cum quis 37. §. Scia 2. sup. h. t. de leg. 1. & nihil est prætere in hoc textu, quod animaduerti indigeat.

AD L. PATER 38. §. QVINDECIM. 5.

EOD. TIT. DE LEGATIS III.

SCAUIOLA lib. 19. Digestorum.

Quindecim libertis, quos nominauerat, prædiolum cum taberna legauerat, & adiecerat hæc verba: *Sibiq; eos habere possidere volo ea lege, & conditione, ne quis eorum partem suam vendere, donare, &c. aliudve quid facere alij velit. Quod si aduersus ea, quid factum erit, tunc eas portiones prædium &c. cum taberna ad Rempublicam Tusculanorum pertinere volo.*

Quidam ex his libertis vendiderunt partes suas duobus collibertis suis ex eodem corpore: emptotes autem defuncti Gaium Seium extraneum heredem reliquerunt. Quæsitum est, partes, quæ vænierunt, vtrum ad Gaium Seium, an ad superstites collibertos suos, qui partes suas non vendiderunt, pertinerent? Respondit, secundum ea, quæ proponerentur, ad Gaium Seium pertinere. ¶ Idem quæsiit, an partes venditæ ad Rempublicam Tusculanorum pertinerent? Respon-

Tttt

di,

di, non pertinere. CLAUDIVS. Quia non possidentis persona, qui nunc extraneus est, respicienda est; sed emptorum, qui secundum voluntatem defunctæ ex illis fuerunt, quibus permiserat testatrix venundari, nec conditio extirritati fideicommissi Tusculanis.

NEQVAM aggrediarexplicationem huius text. adinaduerto, seruos manumissos sequi originem patronorum, *leg. assumptio 6. in fine. ad municipalem, filiosq; libertorum, l. filij. 22. l. qui manumissit 27. cod. sit. atq; eiusdem cum patrono domicilij esse l. 2. C. de municipib. & originar. lib. x. unde in eodem loco funguntur honoribus, & subeunt onera, leg. 3. §. liberti. de munerib. & honor. l. vnic. C. ad legem Visbell. Et patroni nomen gestant, ut indicat Agell. lib. 4. notit. cap. 10 quoniam sunt de familia illius l. ult. C. de V. S. hac nostra l. pater 38. §. duobus. l. i. qui complures 94. horti. Quæ & alia notavi in epitaphijs meis n. 17.*

2. Hæc erat ratio propter quam testatores frequenter adijcere solebant, cum prædium reliquerat libertis, *de nomine meo exire veto*, siue *ne extra familiam alienent*, quia erant liberti de familia, & nomine testatoris. Nunc exponamus speciem. Testatrix quindecim libertis suis legauit prædium cum taberna, & adiecit, ut liberti sibi haberent possiderent prædium tabernamq; illam, nulliq; extra familiam alienarent, quod si aliquam partem alienarent, voluit, ut pars alienata pertineret ad Rempublicam Tusculanorum. Quidam ex his libertis vendiderunt partes suas alijs collibertis ex quindecim, scilicet vendiderunt alijs collegatas

riis. Liberti, qui partes emerunt, heredem instituerunt Gaium Seium hominem extraneum: itaq; per heredis institutionem partes prædij ad extraneum peruenerunt. Nunc quaeritur, an partes redemptæ pertineant ad Gaium Seium, an deferantur Reip. Tusculanorum? Scæuola respondet, non ad Rempublicam sed ad heredem pertinere. Ratio est, quia prohibitus alienare partem suam, non censetur prohibitus alienare partem, quam redemit. Idem quaerit iterato, seu maioris expressione gratia, an partes redemptæ incapissent pertinere ad Rempublicam Tusculanorum. Respondit, non pertinere. Adiecit Claudius rationem, quia non est inspicienda persona possidentis nunc, scilicet heredis extranei; sed illorum, quibus testator alienauit, qui erant de corpore libertorum collegatariorum, inter quos non erat prohibita alienatio l. libertis 108. de cond. & dem. cum alijs superiore n. relatis.

3. Sed videtur, nunquam potuisse valere legatum Reipublicæ Tusculanorum relictum, quoniam pœnæ nomine datum fuisse videtur, legata verò hoc nomine relictæ inutilia erant Digestorum iure, ex Diui Pij constitutione testante Iulio Capitolino in D. Pio. §. ult. in ff. de legatis. Vlpianus, titulo de legatis 24. §. pœnæ 17. & titulo 25. §. pœnæ 13. leg. 1. Cod. de his, quæ pœnæ nomine relinquuntur, quoniam legati dari debebant amore grauati, non odio grauati, ut Theoph. ait in dict. §. ult.

2.2. de his qua pã
na ncmine.

AD

AD L. VXOREM 41. §.
SCÆVOLA 13. EOD. TIT.

DE LEGATIS III.

Scævola lib. 22. Digestorum.

Scævola respondit ; Cum heres scriptus rogatus esset, cum ~~volet~~, alij restituere hereditatem, interim non est compellendus ad fideicommissum. CLAUDIVS. Post mortem enim utique creditur datum.

Notandum est, heredem debitorem esse omnium, quæ in testamento relinquuntur; quia cum defuncto quasi contrahit, ex quo quasi contractu, adeundo hereditatem, legatariis, & fideicommissariis obligatur. §. heres quoque, *inst. de oblig. qua ex quasi contractu nascuntur*. Vipian. *in fragm. tit. 24. §. antequam 19. l. si quis absentis 5. §. heres quoque 2. de obligat. & actionib.* Suscipitque hæc onera, ut cætera hereditaria, in quæ per additionem succedit. l. more 8. de adquir. hered. l. non enim 38. ad Sen. Consult. Trebell. l. 3. §. ult. & l. seq. ex quib. causis in possessionem eatur. l. quoties 6. §. 1. de separationib. l. qui cum alio 29. de reg. iuris.

2 Notandum etiam est, non posse poni in voluntate debitoris, utrum debeat, vel non debeat, l. in venditis 13. C. de contrahend. vend. l. hac venditio 7. ff. eod. tit. l. sub hac 8. de obligation. & actionib. l. stipulatio 17. l. centesimis 46. §. ult. l. a Titio 108. de verbor. obli-

gat. Quoniam obligatio est iuris vinculum, quo necessitate adstringimur. *princ. inst. de obligation.* adeo ut ubi quis vinculo iuris adstrictus non est, non possit obligatus dici. l. obligationum 3. de obligat. & actionib.

3 Vnde fit, ut inutiliter ita legatum relinquatur, Titio fundum lego, si heres meus voluerit dare; quia cum heres debitor sit legatorum, non potest poni in eius voluntate, an debeat. l. Senatus 43. §. legatum pen. de legatis 1. l. utrum 7. §. cum quidam 2. de reb. dub. l. fideicommissa 46. §. quanquam. 4. de fideic. libertatib. In qua re notandum est seclæte, & cum cura, aliud esse si testator dixerit, si heres meus voluerit, Seso decem dato. aliud si dixerit, nisi heres meus noluerit. nam primo casu legatum non valet, secunda verò valet. l. fideicommissa 11. §. si fideicommissum 5. de legat. 1. quia primæ verborum conceptione in meram voluntatem hædis confertur legatum, quod iure non licet. l. Senatus 43. §. penul. de leg. 1. Secunda vero conceptione verborum, non confertur in meram voluntatem, sed in conditionatam, ita ut primæ heredis voluntas exigatur.

7. fideicommissa 11. §. si fideicommissum 5. de legat. 1. §. de legat. 1.

tur; namque si semel heres dixerit, se velle legatum præstare, non poterit amplius mutare voluntatem; quia prima eius voluntas tanquam conditio requisita fuit, quæ impleta, nihil est viterius, quod requiratur, quia verius est, semel non noluisse, cum voluit ab initio legatum præstare: neque enim verba hæc *nisi nolueris*, hunc habent sensum, *si volueris*; sed illud potius, *si non repugnaueris, si non contradixeris*; itaque quævis in heredis voluntate poni non possit, an legatum debeat; potest poni, an non debeat; quia hæc verba *nisi nolueris* primam voluntatem exigit, ut loquitur textus, id est exigit, ut heres adita hereditate, cum primum potuerit, dicat se velle, vel nolle, legatum præstare, adeo ut si decedat, priusquam alterutrum constituerit, debeatur nihilominus legatum, quia verum est, non noluisse, id est, non contradixisse; quapropter dicitur esse quam conditionale huiusmodi legatum, quia quamvis magis ademptum videatur sub conditione voluntatis heredis, quam datum sub voluntatis conditione; tamen ad hoc ut non possit transmitti tanquam conditionale, sufficit, ut sub conditione adiminetur; namque ad intransmissibilitatem, legatum datum pure, ademptumque sub conditione sub contraria datum videtur; unde, ut transmitti non possit, perinde est dicere *nisi heres noluerit*, ac *si heres voluerit*, l. si legat. 10. de adm. legat. l. aliquando 107. de cond. & dem. l. quod pure 6. ff. quanta dies leg. Non tamen ut legatum conitui incipiat, nam ita relictum, *nisi voluerit*, ut debeatur nihil opus est, nisi coniectura, & non contradictione heredis; at si ita posset relinqui, si heres meus voluerit, non sufficeret heredem non contradicere, sed uti voluntatem suam manifestaret, requireretur. Et ideo cum dixerit se respectu conditionale sit, & non conditionale, recte ab Vlp. quasi co-

ditionale vocatur, cum de constitutione, & initio legati tractaret, quo respectu conditionem non habet; non de transmissione, quo respectu habet conditionem: quomodo hunc textum explicari posse arbitror, suppleriq; doctrinas doctissimorum Salmatici. Cou. *in tit. tibi n. 12. de test. & Cotte spec. 24.*

4 Hæc tamen quæ diximus, ita accipienda sunt, si testator in moram, & liberam voluntatem heredis dispositionem suam contulerit; namque si contulerit in arbitrium heredis, tanquam in arbitrium boni viri, legatum valet, quia non tam in eius voluntatem collatum censetur, quam relictum sub conditione, *si arbitratus fuit si equum, aut iustum putaverit*; & ideo ut legatum non præstet, non sufficit nolle, sed debet ita iuste nolle, ut nullus probus homo vellet; forsitan quia legatarius postea in inimicitias cum testatore incidit, aut is aliquam turpitudinem. Hoc est, quod dici solet, in alienam voluntatem posse conferri legatum, veluti in conditionem, id est, veluti si diceret ita, si heres arbitratus fuerit, si comprobaverit, l. si sic legatum 75. de leg. 1. l. 1. de leg. 2. l. fideicommissa 11. §. *quantum* 7. de leg. 3. namque idem est dicere, si arbitratus fuerit heres meus, ac dicere, si vir probus arbitratus fuerit, parumque refert, si caussetur heres tibi non videri præstare legatum, si vir non infestus, bonique exstimator recte præstari, posse, & dignum putaverit legatarius. d. l. fideic. 11. §. *proinde* 8. de leg. 3. eruntque prætoris partes, ut si heres moram trahat, nec fideicom. aut libertatem præstare voluerit, cogat præstari, nisi quid tale fideicommissarius aut servus commiserint, quo indigni sint, leg. servos 20. de manum. testam. iunct. leg. Tais 41. §. *forore* 4. de fideicom. libertat. l. 29. tit. 9. part. 6.

5 Quod idem in libertate directa per omnia dicendum est, ut in arbitrium heredis, tanquam

Vnum bonum

boni viri conferri possit, sed in me-
rum non possit conferri *l. fideicom-*
missa 46. §. quid si ita 3. de fidei-
comm. liber. nanque collata in me-
rum heredis arbitrium inutiliter re-
linquitur *act. §. quid si ita 3.* Sola
fideicommissaria libertas in mera,
simplici; heredis voluntate poni
potest *act. l. fideicommissa 46. in*
prin. nec aliter præstanda erit, quã
si heredi libuerit, placueritq; præ-
stare; neque inutiliter relinquitur,
quanvis heres præcisè ad præstan-
dam non adstringatur, quod procul
dubio placuit, favore fideicommis-
sariæ libertatis, quæ omnibus fauo-
rabilior est, & laxioris nature, *l. li-*
bertates 10. ff. de fidei liber. & ideo
in fideicommissis idem dici non po-
test, ac in fideicommissariis liberta-
tibus *act. l. si sic legatum 75. de*
leg. 1. cum similib. quia non tam fa-
uorabilia sunt, quam fideicommis-
sariæ libertates. Sed quæret aliquis,
si libertas præstanda est ex libitu, &
mera heredis voluntate, quid attinet
dicere præstari ab herede tanquam
fideicommissariam, an tanquam a se
ipso præstitam liberalitate sua, non
testatoris voluntate? Respondeo
utriusque casus differentiam ab ef-
fectu potendam esse, nam si daret li-
bertatem seruo sola sua voluntate,
operas ei imponere posset, & ingra-
tum accusare; at ubi fideicommissi
caussa libertatē præstare vult, vult
eo iure præstare, quo præstari debet
fideicommissa libertas; & ideo nec
seruo operas imponere poterit, nec
accusare ingratum, quia non tam vi-
tro videtur manumittere, quam gra-
tia exsoluendi se à munere debito,
quod liberalitati testatoris impen-
dere debet. *l. qui ex causa 29. cum*
aliis de bonis liber. Costa *1. select.*
cap. 22.

6 Sed & in voluntatem, ut di-
cunt, velatam heredis fideicommis-
sum, legatumve potest conferri, ve-
luti si ita testator dixerit, *si heres*

meus in Capitolium ascenderit, Se-
io fundum dato, vtile enim legatum
est, quanvis in eius voluntate sit as-
cendere, vel non ascendere *l. 3. de*
leg. 2. quia, ut est in regula iuris, ex-
pressa nocent, non expressa non no-
cent. *l. nonnunquam 52. de cond. &*
dem. l. si quis sempronius 68. de he-
red. inst. l. actus legitimi 77. l. ex-
pressa 195. de R. I. Potest etiam in
heredis voluntate poni, ex duobus,
pluribusve, cui velit legatum præ-
stare, vel hereditatem restituere,
plurimum enim interest, utrum in
eius potestate positum fuisset, obli-
gari, vel non obligari; an si supposi-
ta obligatione, & necessitate dandi
solum facultatem distribuendi, &
eligendi heredi testator concedat,
l. utrum 7. §. cum
l. utrum 7. §. cum quidam de reb. dub. leg. fideicommissa 46. §. ult.
de fidei. liber. iuxta quam expo-
sitionem accipiendi sunt textus, qui
de electione heredi data loquuntur,
in l. cum quidam 24. l. unum ex fa-
milia 67. cum alijs de leg. 2. Tan-
dem potest in voluntate heredis po-
ni, quando velit præstare legatum,
l. fideicommissa 11. §. quanquam 4.
de legat. 3. quod & in fideicommis-
saria libertate dicendum est, quæ
ita vtiliter dari potest, *cum tibi he-*
res visum fuerit. l. cū tibi. 17. cod.
tib. quod minùs difficultatis habet,
cum & possit dari collata in libe-
rum arbitrium heredis, ita si tibi vi-
sum fuit, si libuerit *l. Lucius 14. de*
fideicommiss. liber. act. l. 46. in
pr. quam supra explicui. Ratio est,
quia tunc obligationis substantia,
seu ipsa dandi necessitas non con-
fertur in meram voluntatem here-
dis, sed solum circumstantia tempor-
is, quo legatum præstandum est.

7 Secundum hæc iam quæ-
stio nostri text. extricanda est: quæ-
situm fuit à Sczuola si ab herede scrip-
to ita testator legatum reliquisset,
cum volet, dato, utrum iaterim, id
est, dum vivet, conveniri à legatario

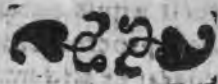
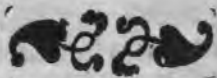
l. 3. de leg. 2.

l. utrum 7. §. cum
quidam de reb. dub.
leg. fideicommissa 46. §. ult.
de fidei. liber.

l. fideicommissa 11.
§. quanquam, de le-
gat. 3.

rio, aut fideicommissario possit? & respondit non posse. Claudius in nota rationem, uti assolet, reddidit, his verbis: *post mortem enim utique creditur datum*. Est igitur tempus præstandi fideicommissi in hac specie mors heredis rogati, quia testator imposita dandi necessitate, tempus omne, quo dare posset, permisit arbitrio heredis, & ideo quandiu nolle potuerit, tandiu ab eo exigere non poterit, fideicommissum, quia opponere poterit, nondum volo, nondum tempus advenit: sed ubi iam nullas moras trahere potest, ubi omnis eius voluntas, & noluntas, finitur, scilicet, cum moriatur, tunc fideicommissum peti potest, quia ultimo vitæ instanti debuit velle, nec ullam superfuit tempus, quo nolle posset, arg. ex l. ult. ff. qui sine manu missi, ad libertatem perveniant. Dico ultimo vitæ instanti, quo videlicet quis moritur adhuc vivens, ita ut legatum incipisset deberi ab herede; quia post mortem heredis inutiliter legabatur tempore Digestorum §. post mortem inst. de leg. erat enim benignitatis, ut fideicommissum relinqui posset ab herede heredis, l. si fuerit §. 5. ult. sup. b. tit. Hoc proculdubio senserat Claudius, iurisconsultus diligens subtilisq; sed cum quaestio esset de tempore, quo realiter præstandum erat fideicommissum, non verò de tempore, quo incipisset deberi, notavit credi siue videri datum post mortem heredis, non quia eo tempore

datum sit, sed quia in effectu videatur datum cum in illo brevissimo exhalandi spiritus instanti heres ipse nec conveniri, nec præstare legatum posset. Quod si notaret Costa lib. 2. fel. c. ult. n. 9. non dixisset hanc notam Claudij parum subtilem esse. Igitur cum in mortis tempus collatum videatur legatum, quod tempus quando aduenturum sit, incertum est, necesse est, ut sit conditionale, quia dies incertus pro conditione habetur l. fideicommissa 11. §. hoc autem 6. sup. b. t. iuncta. l. dies incertus 75. de cond. & dem. & ideo si ante quam decedat heres, prædecedat legatarius, ad heredem legatum non transmittet arg. ex l. si post diem 5. cum similib. quand. dies leg. Si tamen heres ante mortis diem constituerit, velle se præstare legatum, iam fuit adimpleta conditio, nec amplius poterit mutare voluntatem, ut docet Costa di. c. ult. num. 7. quia quod dicitur in d. §. hoc autem 6. hoc legatum cum voluerit tractum habere, quandiu vivat heres intelligendum est illo casu, quo nondum dixit, se velle præstare legatum, ut nihil aliud significet tractus in di. §. quā dilatio. quidquid velit Fab. in pap. tit. 4. pr. 3. ill. 3. confut. 43 Hillig. ex Roberto lib. 8. comm. Do. cap. 15. lit. O. De legatis in aliam nam voluntatem collatis, & ceteris appertinentibus tractatibus non vacat disputare; sequitur alia quaestio satis difficilis, & nobilis.

AD

AD L. GENERALI 32. §. I. DE VSVFRVCT. LEGATO.

Scæuola lib. 15. Digestorum.

Filios ex Seio, & filiam ex alio marito heredes instituic æquis portionibus, & matri ita legauerat: *Ælia Dorcadimatri meæ, dari volo, quoad uiuat, vsumfr. bonorum meorum: ita ut post obitum eius ad liberos meos, aut ad eum, qui ex his uiuet, pertineat.* Filij post aditam hereditatem decesserant; quæsitum est, mortua matre, superstitie filia testatrix, ut vsusfructus vtrum ad solam filiam, an verò pro portione hereditatis pertineret? Respondit, ad eos redire, apud quos proprietatis esset. CLAUDIUS. Non credidit ipsum vsusfructum in vicem portionum hereditariarum post mortem auix inter ipsos datum: eo magis, quod æquis partibus heredes erant scripti

NULLA est fortasse nota Claudij ad Scæuolam difficilior, quam hæc, quæ à nobis in præsentem explicanda est, quapropter meam sententiam libentissime promam, casus est: Mulier nupsit Seio, & ex eo aliquos filios suscepit; mortuo Seio nupsit alij marito, & ex eo filiam suscepit: in testamento heredes sibi fecit æquis partibus filios quos ex Seio procreauerat, & filiam, quæ suscepta erat ex alio marito. (Notate valde filios, & filiam æquis portionibus heredes instituisse, namque in hac æqualitate portionum omnis cardo nostræ disputationis vertitur)

in eodem testamento ita legauit matri suæ, quæ Ælia Dorcas vocabatur: *Ælia Dorcadimatri meæ dari volo, quoad uiuat, vsumfructum bonorum meorum, qui vsusfructus volo, ut post mortem matris meæ pertineat ad omnes heredes meos, quos in hoc testamento feci, vel ex his ad eum, qui uiuat.* Decessit testatrix, filij heredes scripti adierunt hereditatem, & filia etiam adiuit, & mater vsusfructuaria cepit uti frui omnibus bonis testatrix, ut ipsa præceperat; viua adhuc vsusfructuaria filij suscepti ex Seio heredes scripti decesserunt, & ea post vsusfructuaria decessit, sola viuente filia ex alio marito suscepta, quæ etiam heres scripta fuit. Hæc est facti species, nunc apud Scæuolam quaeritur vtrum post mortem vsusfructuariae vsusfructus omnium bonorum

rum

rū pertineat ad omnes heredes etiā ad filios, qui deſceſſerūt, utrū ad ſolā filiā ſuperſtitem? Reſpondit Sczu. ad omnes redire, apud quos proprietat eſſet, etiā ad ſuperſtitē filiā, quam ad filios deſcēſſos. Rationē dubitandi faciebāt illa noſtri textus verba: *ita ut poſt obitū ei⁹ ad liberos meos, aut ad eum, qui ex his viuet, pertineat.* quibus videbatur voluiſſe teſtatrix, cācū ad eos, qui ſuperſeſſent, vſumfructū pertinere; vnde cū tantū ſuperſeſſet filiā; etiā videbatur ad eā ſolā vſumfructum pertinere debere. Verū tamen nō credidit Sczuola hāc fuiſſe mentē teſtatrix, neq; hūc ſenſum illorū verborū; potius cōieſturauit, teſtatricē nihil noui ea clauſula voluiſſe præcipere, neq; aliter, de vſuſfructu diſponere, quam diſpoſuerat de proprietate, vt ad eū vſuſfructus ſpectaret, apud quē reſideret proprietat, itaq; illa verba, *aut ad eū, qui ex his viuet,* ita accepit Sczuola; aut ad eum, qui ante me non decedat, qui heres mihi ſit, qui domini⁹ proprietatis fiat: vnde mortuæ vſuſfructaria vſuſfructus in heredibus dēnuo nō cōſtituitur tanquā ſeruitus, ſine tanquā formalis vſuſfructus vt loquuntur antiqui interpretes; ſed cōſolidatur cum pertinere & incipit ad filiā, heredeſq; filiorum proprietate, tanquā commoditas, ſiue pars pleni domini, ex qua reſultat vtilitat percipiēdi fructus.

2 Hoc ſenſerat proculdubio Sczuola, quāuis reſpoſi nullam reddidiſſet rationē; cuius mentē explicuit Claud. eius notatur his verbis: *non credidit ipſū vſumfructū in vicē portionū hereditariarū poſt mortē aui⁹ inter ipſos datū.* In qua nota explicandā mirum eſt, quantum laborerint interpretes noſtri, & omnes, niſi nos fallimur, iauita Minerva: ſed dilucide callebitis horum verborum ſenſum, ſi illa ſic paraphraſice inſequamur exponatis. Ait Sczuola,

la, vſumfructum ad omnes heredes redire iure cōſolidationis; Claudius noncat; Sczuola nō credidit teſtatricē dediſſe in vicē portionum hereditariū, id eſt ad modū, pro rata ipſum vſumfructū illis heredibus, qui vixiſſent poſt mortē aui⁹; ſed illis qui viuerent poſt mortē ſuā, & poſſent adire hereditatem, quia illa verba, *ita ut poſt obitū ei⁹ ad liberos meos, aut ad eum, qui ex his viuat, pertineat,* accipiēda ſunt vt nō cōiūgātur verba, *qui ex his viuat,* cū illis poſt obitū ei⁹. Sed inquiramus ſubtilitē, cur nō credidiſſet Sczu. vſumfructū datū fuiſſe ei ſoli, qui viueret poſt mortē matris; rationem dedit Claud. his verbis: *eo quod æquis partibus heredes erāt ſcripti.* & ideo cū parē affectionē mater erga omnes filios monſtraſſet, parē erga omnes dilectionem, neq; alteri plus, quā alteri reliquiſſet; facile exiſtimauit Sczu. vt Claud. videtur, ita accipiēda eſſe verba, vt æqualitas inter omnes heredes ſeruaretur; quando non excludunt eam interpretationē verba teſtamenti; & aliæ cōiecturæ eā expoſtulant. In ſumma, Claud. in nota tantū egit, vt redderet rationē, quare exiſtimauerit Sczu. vſumfructū in proſcripta ſpecie, nō fuiſſe formaliter inter filios cōſtitutum, neq; relictū ſpecialitē alicui ex heredibus, ſed generaliter omnibus, qui heredes eſſent. Expoſui legem omnibus, quæ ſunt in corpore iuris ſerē difficiliorem, rationem animi mei potius ſequutus, quam interpretum commentaria, quos nec reſero, nec reiſejo; quia adoleſcentes, id eſt, iuriſprudentiæ noſtræ implumes pulli, refutationibus potius turbantur, quam docentur; præſertim quia ego mihi planſum doctrinæ non quaero, ſed vobis vtilitatem.

XXXXX

AD

AD L. A FILIO 15. §. 1. DE

ALIM. ET CIBAR. LEG.

Scæuola lib. 17. Digestorum.

Testator concubinæ mancipia rustica numero octo legauit, & his cibaria præstari iussit in hæc verba: *Eisq; mancipiis, quæ supra legauit, cibarij nomine ab heredibus meis præstari volo, quæ me uiuo accipiebant.* Quæsitum est, cum uiuo testatore semper mancipia rustica tempore messium, & arearum delegata fuerint, & eo tempore cibaria ex ratione domini sui nunquam acceperint, excepto custode prædij, an heres eius quocunque tempore, id est messis, & arearum, cibaria concubinæ pro mancipiis rusticis præstare deberet? Respondit, eum, cuius notio est, æstimaturum. CLAUDIVS. Merito, nam si eodem modo, quo apud testatorem fuerunt, & apud concubinam futura legauit, non debebatur ei tempore, de quo quæsitum est, cibaria. Verum si velut in ministerium vrbanum ab his transferuntur, debebuntur

AD E O est facilis ratio, & responsio vtriusque I. Consulti in hac l. ut possemus transire ad sequentem quæstionem, non immorari in præsentī. Testator legauit concubinæ octo mancipia rustica, & illis legauit cibaria, quæ uiuus præstare solebat. Quæritur, quæ cibaria præstanda sunt? Respondetur, ea quæ uiuus præstare solebat, esse præstanda; nihil est facilius. Exēpli gratia, testator tempore messium & area-

rum, *de segarij trillar*, solebat dimittere ex prædio mancipia cuncta rustica tantum ibi relicto custodem & eo tempore illis non præbebat cibaria: ait Scæuola, eo tempore non esse etiam præstanda. Quid si non dimittebat omnino, sed ex rustico ministerio trāsferabat ad vrbanum, dabatq; illis per consequens cibaria? respondet, eo tempore cibaria deberi. In summa, si præstabat cibaria testator, debebuntur concubine, si non præstabat, nō dedebuntur. Sed notemus aliqua, ne abeamus ieiunij: Cum seruis, aut filiis in potestate existentibus legantur cibaria, dominorum, aut patrum est lega-

legatum, non ipsorum, l. filio fami-
lias 42. in fine. de cond. & demonst.
Quare hęc merito quæritur de legā-
to concubinæ, non seruorum ipso-
rū. Alia de alimentis seruo relictis
notati lib. 2. de interd. & relegat.
ad leg. cum Vipianus 16. Nota rur-
sus concubinis olim legari licuisse.
leg. qui concubinā 19. in princ. de
legat. 3. & solidum ex testamentis
Amicorum potuisse capere leg. cum
in tabulis 16. §. 1. de his, quæ ut in.
dign. aufer. Quod vxoribus iustis
non licebat. Vipian. in fragm. tit.
16. donec leges Caducariæ sublata
fuerunt. l. 1. C. de infirmā. pæn.
calebat. Non defuit ratio, quia cum
ardentior sit amor erga coniugem,
quam erga concubinam, debuit am-
plius cohiberi, leg. ult. Cod. Theod.

de leg. hered. Hanc rationem præ-
stitit multis in locis Cujacius, & est
optima. Ex testamentis verò mili-
tum, nihil concubinæ capere potue-
runt leg. miles 41. §. 1. de testam.
milit. l. mulierem. 14. de his, quæ
ut indig. l. 2. Cod. de donat. inter.
Deinde obserua, alia fuisse olim
alimenta, quæ dabantur seruis vr-
banis, quam seruis rusticis, cum di-
stingeretur, dignoscerenturq; ex
ipsis alimentis serui, an essent rusti-
ci, vel urbani, leg. seruis 99. de le-
gat. 3. notauit Cujacius nouell. 6.
viliora forte erant cibaria seruorū
rusticorū, de qua re adi Lipsium lib.
2. elector. cap. 15. Petrum Coluium
lib. 9. Apuleij de Asino aureo
pag. mibi 120.
& seq.

AD L. ALIMENTA 16. §. BA:

SILICÆ EODEM TIT. DE

ALIM. ET CIBAR. LEGATIS.

Scauola lib. 18. Digestorum.

Basilicæ libertæ decem dedit, quam apud Epictetum, &
Callistum liberos esse voluit, ut, cum fuerit Basilica an-
norum & inginti & quinque cum usuris quincuncibus resti-
tuerentur, ita ut ex usuris aleretur, prout etatem ampliaue-
rit. Quæsitum est, an ex alio capite, quo generalitèr
libertis, libertabusq; cibaria, & vestiaria, & habitatio-
nem reliquit, etiam Basilicæ deberentur? Respon-
dit, secundum ea, quæ proponerentur, non deberi, nisi
hoc quoq; ei datum probaretur. CLAVDIVS. Quia de-
stinauerat alimentis eius usuras eius pecuniæ, quas spe-
cialiter ei prælegauerat.

IAM

AM dixi in re-
citatione ad l.
vlt. de seruis
export. Scauo-
lam nostrum d
consiliis fuisse
M. Ant. Phi-
losophi; ad cu-
ius principis ætatem peruenit, teste
Suida, Philosophus ille, vt secta eri-
roris sui ferebat, Sanctissimus Epi-
ctetus: natus fuit Hierapoli Phry-
giæ oppido, & Romam traductus
Epaphrodito seruiuit Neronis liber-
to, sed post excessum Neronis ei ser-
uiuit, ne aded longæuum fuisse Epi-
ctetum putemus, vt Lypl. ait, *lib. 1.
manuduct. ad Stoicam disert.* 19.
Domitiani ætate pulsus fuit Romæ
edicto imperatoris cum cæteris Phi-
losophantibus, Agellius *lib. 15.
not. cap. 1.* Sed post Domitiani ne-
cem, & cessante edicto, iterum Ro-
mam rediisse, verosimile est, vt credi-
dit *in vita huius Philosophi* noster
D. Franciscus Quebedus vir dili-
gens, & abundè eruditus, qui magno
honori Hispaniæ esse posset, si digna
appeteret iudicio, & doctrinâ suâ,
sed mauult paruis occupatus tempus
distrahere, in quo Hispani plenum
peccamus. Romam igitur rediit, &
seruiuit, donec manumissione libera-
tus fuit, dominos post Epaphrodi-
tum ignoramus, & rem gratam face-
ret Scauola, si exprimeret nomen pa-
troni Epicteti *in hoc §.* quid existi-
mo libertum Epictetum, cuius hic
meminit, esse illum senem Philoso-
phum, qui suâ ætate adhuc Romæ de-
gebat. Deinde in nostro textu men-
tio fit usurarum quincuncium. Quas
exponere esset, operæ precium, sed
abstineo hęc, quoniam satis explicui
sup. lib. 2. sect. 4. cap. 3. num. 6. vn-
de peti possunt, quæ hic sunt necessa-
ria.

3 Nunc, species I. Consulti-
hæc est: Patronus libertæ suæ Basili-
cæ decem millia legauerat iusseratq;

vt moraretur apud liberos suos Epi-
ctetum, & Callistum, erat enim pue-
lla, quæ neque se, neque suæ tueri po-
terat: hoc ampliùs iussit, vt pecunia
non traderetur puellæ statim, sed
cum viginti & quinque annos exple-
uisset, tuncque traderetur cum viuris
quincuncibus, id est quingentis pro
decem millibus singulis annis; impu-
ratis, is quæ liberta in alimentis con-
sumpsisset; nanque ex viuris illius pe-
cuniæ ali libertam testator voluit,
provt ætatem ampliauerit, est, maio-
re summâ, provt grandior esset; ratio-
ne naturali, quia magis consumit in
alimentis puer; quam infans, & ado-
lescens, quam puer. Ecce iam testa-
tor libertæ in alimenta legauit, quia
usuras sortis principalis ad ali-
menta eius destinauit, quod est notan-
dum; postea in aliâ clausula testa-
menti alimenta, vestiaria, & habita-
tionem legauit generaliter omnibus
libertis libertabusque suis; quæstum
fuit, vtrum hac generali clausulâ ali-
menta etiam Basilicæ deberentur?
Scauola respondit non deberi, nisi
aliam fuisse voluntatem testatoris
Basilica probaret. Claudius ratio-
nè reddidit in notâ his verbis. *Quia
destinauerat alimentis eius, usuras
pecunia, quam ei specialiter prælega-
uerat.* Id est, quia cum iam habuisset
alimenta specialiter sibi relicta, nullâ
est ratio cûr existimemus testato-
rem voluisse iterum de illa cogitare.
Vnde perpetuo obseruanda est illa re-
gula; quæ habet specialiter ex testa-
mento, quod postea generaliter om-
nibus relinquitur, non admittitur in-
ter cæteros, ne duplum ferat contrâ
voluntatem testatoris, quomodo ex-
plicatur l. Stichus 20. *infr. hoc tit.*
Si tamen liberto centum legata sunt
& postea omnibus libertis testator le-
gauit, quæ eis viuis præstabat, liber-
tus alimenta habebit, & legatum;
quid aliud est, quod specialiter acce-
pit, quam quod omnibus generaliter
relictum fuit l. Titia 19. §. 1. de *Titia 19. §. 1.*
anquis

2a Stichus 20. *infr.*
hoc tit. de alim. le-
gato

1. Titia 19. §. 1.

annis, leg. in quò textu minus dubitationis erat, quia testator omnibus amicis suis legavit, quæ viuis præstabat, & Marco homini doctoringenta, ita, *verumtamen & Mar. oc octingenta*, qua nota, & copula satis testator declaravit, voluisse dari, Marco alimenta, & hoc amplius octingenta; at si Marco octin-

genta illa in alimenta legasset, non posset rursus perire, quæ viuis a testatore accipiebat, quia cum specialiter alimenta ei legata fuissent, in generali alimentorum legato omis-

sus videretur. Docet post

Dynium Cuiacius

in dict.

§. 1.

AD LEG. FILIAM 16. DICT.

TIT. DE AVR. ET ARG. LEG.

Scauola lib. 18. Digestorum

Filiam in potestate patris manentem mater heredem scripsit, eiq; patrem Mæuium substituit, & ita scripsit: *Quisquis mihi heres erit, fidei eius committo, uti ornamenta mea omnia, aurum, argentum, vestimenta, quibus ego usa sum, ne vaneant, & filia mea reseruentur.* Quæsitum est, cū filia, recusante, pater ex substitutione heres extitisset, & intestato decessisset, filia autem bonis eius abstinuerat; an fideicommissum petere possit? Respondit, secundum ea, quæ proponerentur, videri patris vtiliter fideicommissum. CLAVDIVS. Quoniam verbo *seruandi*, Quo d scriptum est, videri in id tempus dilatum fideicommissum, quo sui iuris futurus esset is, cui dabatur.

A T E R
filiam suā
heredem
instituit,
quæ in po-
testate pa-
tris, eius-
demq; ma-
riti sui ma-
nebat, quem maritum eidem filie
substituit, & ita scripsit: *Quisquis*

mihi heres erit filia, siue maritus, fi-
dei eius committo, uti ornamenta
mea omnia, ut sunt aurum, argentū,
& vestimenta, quibus ego usa sum,
ne vendantur, sed filie meæ reseruen-
tur. Sub hac dispositione testatrix
decessit; filia eius hereditatem, re-
pudiavit, & pater ex substitutione
adiuit coniugis suæ hereditatem;
potuit pater adire hereditatem re-
cusatam à filia, quam ipse in sua po-
testate

Yyyy

*25. Iulianus 26. si
quis omnia causa
testam.*

testate habebat; & cum duplici via ei deferretur defunctæ successio, iure patris, si filia adiret; aut iure heredis, si repudiaret; potuit eligere, quo iure heres foret, sed neque incidit in edictum si quis omnia causa testamenti, quia pater filio, substituitur non in casum, quo institutus heres esse non posset, siue prius decederet, esset enim contra naturam, & parentis votum hac substitutio; si non antea pater spectaret hereditatem, quæ filius præcederet; & ideo videtur defunctus hanc ei dedisse eligendi potestatem, ut si recuset institutionem, & amplectatur substitutionem, nec videatur dolo facere, nec in edictum incidat *l. Iulianus 26. §. 1. si quis omnia causa testam.*

2. Idem certe est, si una eademque persona instituta sit, & sibi ipsi substituta, potest enim ex institutione repudiare, & adire ex substitutione, neque in edictum incidit, quia testator, qui eum sibi ipsi substituit, hanc ei dedit eligendi potestatem *l. 1. §. si proponatur; si quis hominis causa.* Sed qui instituit patrem, & ei substituit filio, non hanc patri præbet eligendi potestatem, sed si ipse recusat, & ex substitutione iuber filium adire, in edictum incidit *l. eui servus 23. l. Iulianus 26. si quis omnia causa.* quia in eum casum filium substituit, quo pater secundum naturam decederet prius; vel aliter heres esse non posset. Igitur aliud in filio, aliud in seruo dicendum est, namque dominus semper incidit in edictum siue ipse substitutus sit seruo, vel servus ipsi *l. 1. §. quid ergo eod. tit. & recusatio servi semper est suspecta, & fraudulenta legatariis.* Ratio differentie in ordine nature, & voto parentum posita est, quam rationem eleganter reddit Papin. *in d. l. Iulianus 26. §. 1. & in l. nã & si 15. de inoff. test. in d. l. cum ratio 7. de bon. damn.* deficit vero in servis, qui siue ante dominos siue post eos

decedant, nihil contra naturam fit.

3. Sed ad rem: filia repudiavit, ut dixi, pater ex substitutione adiuit uxoris suæ hereditatē, & postea ab intestato decelsit: filia, cui erat primus gradus legitimorum, quia sua heres erat. *§. 1. in d. de her. qua ab intest.* abstinuit hereditate, & per successorum edictum ad proximum cognatum delata fuit. *§. placebat. in d. de leg. agn. success.* hæc omnia tantum attingo, ne morosior, & obscurior disputatio nostra fiat. Omitte filia proximus agnatus ab intestato patri successit, & nunc queritur, an ab eo fideicommissum filia petere possit, illud scilicet aurum, & argentum, quod mater sua referuari voluit ei, à quocunque, qui sibi heres exstitisset? Monebat rationem dubitandi, quod filia heres in primo gradu instituta fuerat sola ex affe; vade dicendum videbatur ei à se ipsa inutiliter legari, vel fideicommissum relinqui, quia heredi instituto nihil legari potest, si solus institutus est. *l. & quidem 18. l. plane 34. §. si duobus. 11. l. legatum 116. §. 1. de leg. 1. l. Titia 34. §. 1. de leg. 2. Vlp. lib. reg. tit. 24. §. heredi. 22.* Nihilominus Scævola respondit fideicommissum relictum filiaæ utile esse, quia illa generali clausula, *quisquis mihi heres erit*, cum ad omnes institutos heredes referre posset, ad filium, & ad patrem, ut voluntas testatrix effectum habeat, ad patrem tantum refertur, ut rogetur filia sue præstare fideicommissum; quomodo interpretanda sunt hæc verba. *Respondeo, videtur patris utiliter fideicommissum.*

4. Posset tamen contra hoc responsum ita argui: filia hæc in patris sui potestate mansit, usque ad supremum tempus vitæ, ut illa nostri textus verba indicant: *filia autem bonis eius abstinerat*, namque non alij heredes dicuntur abstinere hereditate, quam qui in potestate defun-

ai

ſi fuerunt. §. ſui autem 2. iñſt. de
ber. qual. Sed hoc eſt, quod ei, qui in
heredis poteſtate eſt, nihil legari po-
teſt, non magis, quam ipſi heredi; &
ab initio legatum inutile eſt, nec ex
poſt facto conualeſcit. §. an ſeruo
32. iñſt. de leg. Vlp. tit. 24. §. et
qui in poteſtate 23. Ergo non mi-
nus fideiſcommiſſum filie relictum
inutile eſt, ſi à patre ſuo detur, quã
ſi ab ipſamet ſibi ipſe relinquatur.
Huic argumento reſpõdit Claudius
ex proprietate verbi *reſeruandi*, aut
ſeruandi, quo uſa fuit teſtatrix; eo
enim uſa fuit mater diſtuliſſe fidei-
commiſſum in tempus, quò filia ſui
iuris eſſet: aliter enim ſi filia exiſtens
in poteſtate, patri readquireret ve-
ſtimenta, aurum, & argentum ma-
tris ſuæ, non poſſent dici filie reſer-
uata, neque ſatiſfactum voluntati te-
ſtatricis. Et hæc eſt ratio, quare va-
luit fideiſcommiſſum filie relictum,
datũque à patre, in cuius erat pote-
ſtate, quia datum fuit in tẽpus, quò
extrã poteſtatem fuiſſet. Et ita etiã
interpretatur, Vlp. in l. ubi purẽ 19.
in princip. ad Treb. Illa verba: *rogo*
des filio tuo, faciesque ut ad eũ per-
ueniat, id eſt, facias ut cum effectu
ad eũ perueniat, quò tempore ſui

iuris ſit, nec patri poſſit fideicom-
miſſum acquirere. Vel ſi teſtator di-
xerit, *volo ad filium pertinere*, etiã
hoc verbum cum eodem effectu acci-
piendum eſt. l. fideiſcommiſſa 11. §.
ſi filio 10. iññt. l. ſi legatarius 8. §.
vlt. de leg. 3. In qua re diſtictilis lo-
let videri locus eiſdem noſtri con-
ſulti, detractus ex lib. 18. Dig. ex
quo noſtra lex deſumpta eſt. in l.
Epistolam 75. §. 1. ad S. C. Treb.
vbi teſtatrix heredem rogauit, vt
nurus ſuæ partem hereditatis reſti-
tueret, & rurſum rogauit nurum, vt
totum illud faceret, vt perueniat ad
filium ſuam, nepotem teſtatricis; in
qua facti ſpecies reſpondet Scruo-
la fideiſcommiſſum filio datum vide-
ri in tempus mortis matris ſuæ, quæ
erat nurus teſtatricis. Sed ſi quæra-
tur, cur non conferatur in tempus
mortis patris, vel emancipationis,
vbi d. l. ubi purẽ 19. recte reſpon-
detur, quia teſtatrix voluit, vt nurus
curaret, vti ad filium fideiſcommiſ-
ſum perueniret, nec potuit dies fidei-
commiſſi amplius extendi, docuit
Coſta lib. 1. ſeſet. cap. 5. num. 4.
quem ante Fabrum laudare potuit
noſter Valent, lib. 3. illuſtr. tract. 2.
num. 2. n. 12.

L. Epistolam 75 §.
1. ad ſen. Conf. deo
bell.

AD

AD LEG. AVRELIVS 28.
§. STICHO 7. DE LIB.
LEGATA.

Scauola lib. 16. Digestorum.

Sticho testamento manumisso fundum instructum, & alia legauit, & hæc verba adiecit: *quem rationem reddere veto, quia instrumenta penes se habet.* Quæsitum est, an Stichus reliqua, quæ ex administratione actus debuerat, reddere debuerit? Respondi Stichum eo nomine non teneri. CLAUDIVS. Nemo enim ex seruitutis actu post libertatem tenetur, & consultatio ad ius debiti relata fuerat: retineri ergo reliqua possunt cum peculio, aut ex eo deduci, si legatum est.

Sed si fundus in-
ter viuos ma-
numisso ta-
citè peculium
concessum in-
telligitur, ni-
si ei expres-
se adimatur
l. si Stichus 53. de pecul. l. ult. ff. de manumiss. qua seruis ad Remp. pertin. imp. l. unic. C. de pecul. etus qui lib. mer. Contra verò seruo in testamento manumisso non intelligitur relictum peculium, nisi ei specialiter legetur. *d. l. unica l. 2. C. an seruus ex suo facto. §. si peculium 20. verl. peculium autem, inst. de legat.* Specialiter tamen relictum videtur, si seruus liber esse iussus est, rationibus redditis, & ex peculio reliquatione soluta, ut Dini fratres rescipserunt. *d. §. si peculium 20. in fin.* quia facile præsumitur, voluisse testamento ei totum peculium legare, cum ex eo reliqua inferre voluisset.

2 In nostro textu nec expres-
se, nec tacitè peculium seruo manu-
misso legatum fuit, ut falso credi-
tur, effingamus eius speciem, ut cui-
denter innotescat; Testator Stichus
seruo in testamento libertatem de-
dit, & fundum instructum legauit; fundi
structura amplior est, quàm instrumen-
tum: instrumentum est quod fructus co-
gendi, quærèdi cõseruandique gratia
paratur. *l. in instrumento 8. de in-
struct. vel instr. legat.* instructura
est omne illud, quo cultius, & instru-
ctius est prædiu, licet ad quæstum fru-
ctuum nõ pertineat. *l. quæstum 23. §. sed si fundus 27. & §. Papinianus 37. cum seqq. eodem titulo* legauit,
ut dixi, fundum instructum, & alia
quædam; & in testamento adiecit,
nolle se, ut Stichus rationes redde-
ret administrationis peculij sui, quia
penes se instrumenta habebat, unde
cõstare posset, quid deberet. Non
potest ex his verbis colligi legatum
fuisse peculium seruo, imò contrariã
colli-

colligitur, nam si testator seruo pecunia legaret, ut quid cogitaret de iure crediti, & debiti, & denique quaestio nostri textus suppleta foret. Stichus ex actus administratione reliqua fecerat, debita aliquas restas, quaestum ergo fuit, an reddere reliquationem domini sui heredibus tenetur? & Sczuola respondit, Stichum eo nomine non teneri. Quod responsum absurdum videretur, nisi à Claudio exponeretur in nota; inquit Claudius, Sczuolam consultum fuisse tantum de iure deberi, id est, an Stichus reliquationem deberet heredibus; & ideo tantum ad consultationem respondisse, ut solent intusperiti i. l. Domitius 27. qui testam. fac. poss. Respondisse verò ad consultationem rectissime, quia seruus nihil debet domino, aut eius heredibus, exterisve ex eo, quod in servitute gesserat, postquam est manumissus, l. 1. 2. & pen. Cod. an servus ex suo facto poss. man. ten. l. si cognati 21. C. de negot. gest. l. cum testamento 4. C. de test. manum, l. 1. §. si manumisero 4. ff. quar. rer. act. non det. aperta quidem ratione, quia si servus, cum contraxit, efficaciter obligatus non fuit l. servi 14. de oblig. & act. non potuit manumissus magis obligari, quam in servitute obligatus erat, cum nullum alium actum deus fecisset, ex quo novam obligationem contraheret. Imo post manumissionem minus obligatus manet, quam antea erat, quia servitute obligatus saltem erat iure naturali dict. servi 14. cum similib. sed manumissus hanc naturalem exuit, & nulla omnino maneat obstrictus, nec naturali quidem ratio est, quia servus manumissus alius homo in iure videtur, quam qui erat in servitute leg. qui res 98 §. act. ff. de solut. & novus homo dicitur in l. servus 27. §. 1. de adim. leg. Igitur cum exuat veterem personam, necesse est, ut veteres

obligationes, iura, & adminicula, quibus antea tenebatur, exuat, ut communiter docent interpretes nostri.

3 Adeo autem verum est, servum post manumissionem non teneri ex antea actio, ut nec actio in eum datur, quavis peculium, in quo contraxit, ei legatum sit. l. 1. §. item heres 7. ff. quando de pecul. act. an. val. non, inquam, datur actio in servum, tanquam in obligatum directio; sed interpositis stipulationibus inter heredem, & ipsum iam manumissum, tenetur cum effectu, quia possidet peculium, cui onera adherent, ut rei vniuersali. l. frater à fratre 33. de cond. indeb. quomodo malo exponere l. 1. §. per contrarium 10. de dote prel. quam dissidium iurisperitorum agnoscere, cum Donell. ad leg. 2. Cod. quando act. de pecul. Cujac. tract. 9. ad Afric. in d. l. frater à fratre 33. Ant. Fab. in rat. ad dict. §. item heres 7. & alijs iuris nostri primis praecipientibus.

4 Sunt tamen aliqui casus, in quibus servus post manumissionem tenetur ex antea actio; veluti si servus gerere cepit negotium, quod continuationem habebat, & liber factus perfecit, l. eum actum 16. c. l. seq. ff. de negot. gestis. Item si rem apud se depositam in servitute, iam liber non restituit, tenetur depositi. l. si apud 21. §. 1. depositi; utique si post manumissionem rem tenet. l. 1. §. si apud 18. eod. tit. quia in his casibus non tam ex antea actio tenetur, quam ex eo, quod post libertatem gessit, aut non fecit. Tandem tenetur post manumissionem, si cum in servitute esset, aliquid domino suo promisit, ut eum manumitteret, siue pro libertate sua; tenetur, inquam, nisi fecerit de dolo, l. eleganter 7. §. servus 8. de dolo, vel si iuriorem actionem elegit dominus, tenetur ultima subsidaria iur. factum

l. 1. §. per contrarium 10. de dote prelegata

factum prætoria. l. 3. C. an servus
 ex suo facto. quam ne accipio cum
 Donello, l. 6. versic. Orosi tit. 1. c.
 part. 5. & est valde notanda causa
 obligationis huius, si promiserit
 pro libertate sua dare, ut libertetur;
 nãque si promiserit operas dare, aut
 donum, non pro precio capitis sui,
 sed pro remuneratione beneficij,
 quod in eum dominus suus contu-
 lit, non obligatur, ex promissione,
 quam servus fecit, siue promiserit, si
 ne iuraverit nisi liber factus iterum
 vel iuret, vel promittat; quia aliud
 est redimere libertatem, aliud grati-
 ficare beneficium acceptum; iuxta
 quam distinctionem accipiendi sunt
 tex. in l. 1. §. si manumisso 4. ff.
 quar. rer. act. non detur. l. ut iuris-
 iurandi 7. de oper. lib. l. servum 36.
 de manum. vind. l. Stichus 14. de
 statul. l. ult. ff. de lib. caus. Ecce
 igitur quomodo servus non tenetur
 post manumissionem ex antegesto,
 & quare Scævola respondit, eo no-
 mine non teneri, quia tantum de iu-

re debiti consilium fuit, ut admonet
 Claudius notator; qui tamen recte
 subiungit, posse cum peculio ipso re-
 tineri reliqua, quæ servus in admini-
 stratione fecerat, a deo ut si alteri pe-
 culium legatum sit, de eo detrahan-
 tur, quasi id minus legatum sit, quod
 domino debetur, nisi alteri domi-
 nas peculium legaverit non dedu-
 ctio are alieno l. si peculium 6. §. 1.
 de pecul. leg. Potest tamen nunc du-
 bitari, si de peculio extrahendum
 est, quod domino debetur, siue apud
 heredem remanet, siue legetur alijs;
 quid attinet dicere, servum post ma-
 numissionem non teneri? Respon-
 deo multum interesse servi, non tene-
 ri ex persona sua post libertatem
 acceptam; quia si teneretur; tenere-
 tur solvere de suo, quando peculium
 imparfuisset debito; sed quia non te-
 netur, nihil est, quod ab eo exigere pos-
 sit, si peculium satisfaciendis credi-
 toribus non est. l. si pure 38. ff. de fi-
 deicom. libert. l. pen. C. an servus
 pro suo facto.

L. T. §. si manumise-
 ro. ff. quar. rer.
 act. non detur. l. ut iu-
 risiuran. d. 7. de
 oper. lib. l. servum
 36. de manumissi-
 onib. l. ult. de lib.
 caus.

AD

AD L. VLT. §. I. DE
HIS, QUAE VT IN-
DIGNIS AVFERVN-
TUR.

Apud SCAEVOLAM lib. 30. Digestorum
CLAUDIUS notat.

Si viuo testatore decesserit, cui illicite legatum relictum
erat, non fisco hoc vindicatur, sed apud eum, à quo re-
lictum est, remanet.

IC de sunt
verba Sca-
uolę, & tan-
tū habemus
notam Clau-
dij, vt in l.
nec fideicō-
missa 36 su-
pra de legat. iij. & in l. cum tibi 17.
de fideicommiss. libertatib. Sententia
est breuissima, nec potest ad paucio-
ra verba reduci, quam à Claudio pro-
posita fuit. Si legatarius, cui illicite
legatum fuit, viuo testatore decesse-
rit, apud heredem remanet legatū, nec
vindicare fisco. Sed operę precij est
disputare, de quo genere illiciti le-
gati loquatur Claudius in presenti.
Et quauis in diuersa opinione sint
Cuiacius hic & in l. vlt. §. in pre-
mo. C. de caducis tollend. quem se-
quuntur Antonius Faber lib. 18. §. 8.
sect. cap. 14. noster Valentia lib. 1.
Instr. tractata 1. cap. 4. num. 2.
Ego tamen existimo, in hac specie
agere tacito fideicommissum incapaci
relicto contra leges: quoniam de
hoc eodem fideicommissio Papinia-

nus tractare incepit in principio hu-
ius l. Igitur secundum hanc suppo-
sitionem, hæc est species. Testator
tacite heredem suum rogauit, vt in-
capaci aliquid restitueret, & ille
chirographo, aut priuata cautione,
tacitam fidem obligauit, de restituē-
do fideicommissio illi, cui testator in-
serat; quod proprie dicitur fideicō-
missum tacitum: l. infra uas 10. supra
hoc tit. l. Lucius 113. §. 1. de legat. iij.
Postea is, cui illicite fideicommissum
relictum erat, decessit, ante quā dies
legatorum cederet, siue vt simpli-
cius loquar, decessit viuo testatore.
Queritur, ad quē pertineat id, quod
illicite relictum fuit? Claudius res-
pondit, apud heredem rogatum re-
manere.

2 Ratio est, quoniam licet, quod
tacite incapaci relinquitur, à fisco so-
leat vindicari. l. ex facto 43. §. Lu-
lius Longinus. de vulgari. l. si totū
83. de acquir. hered. l. Imperator
12 §. vlt. de fideicommiss. libertate
l. Arrianus 42. l. Imperator 43. de
iurisdicti. l. 1. C. de his, qui se uese-
runt. lib. 10. l. Ecclesiastici 20. l.
nulla

nulla 27. C. Theod. de Episcop. & Cleric. Tamē si defit effectus fraudis, ut in hac specie, quia fideicommissarius possit ante diem fideicommissi cedentem, fisco nō manet locus: placuit enim hac in re, non tam fraudē ipsam spectari debere, quam fraudis exitum: d. l. in fraudē §. 1. hoc tit. l. 3. §. quando de iure fisci. Ergo cū a fisco non eripitur hoc illicitum fideicommissum, consequens, iurique consentaneum est, ut penes eum residat, qui illud tenebatur prastare. Est enim perpetua regula, ut quoties id non valet, quod alicui datum fuit, penes eū maneat, qui rogatus, damnatusve erat dare, nisi ex aliqua causa ad fiscum pertineat; ut solent pertinere caduca, & quæ sunt in causam caduci. l. vnic. §. & eum tripliciter. §. seq. C. de caducis tollend.

3 Examinemus vero prædictā regulam. Et sanē si legatum, fideicommissum relictum fuit ad heredem præstandum ei, qui testamenti factio nem non habet, veluti deportato, aut seruo pœnæ, cum non constet ab initio, pro non scripto est, l. 3. de his, quæ pro non scriptis habent. Et cum ad legatarium, fideicommissarium non pertineat, remanet penes heredem. d. l. vnic. §. in primo. C. de caducis tollend. d. l. 3. de his, quæ pro non scriptis habent. In quo parum est difficultatis.

4 Heredum iustar, si a legatario testator fideicommissum reliquit, aliudve gravamen iniunxit, fideicommissum verò, aut gravamen non constitit; remanent penes rogatum, quæ defecerunt. l. ult. §. ult. de auerō & arg. legato. l. alumna 30. §. ab heredibus. de adimend. legat. Quod etiam probatur ex l. si quis eum 37. de cond. & demonstr. ubi testator servū, quem ipse manumittere non poterat, alij legavit, ut manumitteret, siue petiit per fideicommissum, ut manumitteret: fingite testatorem minorem fuisse xx. annis,

qui olim nec testamento manumittere poterat. §. cum ergo. inst. quib. ex causis. manumitt. non lic. Vlpian. lib. regular. §. eadem lege Caius lib. 1. in §. tit. 6. §. ult. Ergo si ipsa manumittere non potuit, frustra alij legat, ut manumittat, quia lex cōsilio eius resistit, ut inquit Marcellus in l. si minor 4. de servis exportand. ne illo facili commento legē circumveniat, & eius sententia fraudem faciat. l. si quis integris 7. §. 1. qui & de quib. manumissis. l. si minor 66. ver. obligat. l. si minor 4. C. qui manumittere non possunt. Legatum ergo valuit, quia minor xx. annis de rebus suis rectē disponere potest, quāvis libertatem dare nō possit. Iustinianus, Vlpianus, & Caius ubi proximē. Libertas vero præstari nō debuit. Nunc queritur, apud quem remaneat servus? Paulus respondet, apud legatarium remanere: quoniam legatum quidem constitit, fideicommissum vero non constitit, aut gravamen iniunctum legatario.

5 Huic loco solet obijci alius Modestini in l. si quis quos 31. de legat. 1. ubi in eadem specie, ubi relinquatur libertas seruo, qui manumitti non potest, ut a legatario manumittatur: & Consultus respondet, nec legatum, nec libertatem valere, & per consequens servum apud legatarium non remanere. Varij sunt intellectus, quos Interpretes, & professores etiam nostrates ad hanc antinomiam exogitarunt; mihi subtilia nimis non placent; nec coniectura Ruardi lib. 2. connectan. cap. 2. Semper autem visa fuit facilis conciliandi utriusque loci ratio, namque si testator eo animo fuit, ut vellet legatarium efficere eum, cui servum relinquit, & manumitteret, si voluit eum efficere honore legari; legatum est, quod consistere possit, & per consequens, licet libertas non consistat, remanet legatum penes legatarium.

tarium, quia vtrique testator consul-
tum voluit, tam legatario, quem
honorauit; quam seruo, cui liber-
tatem reliquit; de qua specie acci-
piendus est Paulus. Quod si tantum
seruum legauit, vt manumitteret,
nec aliter legaret, nisi propter illum
finem; si libertas non valet, nec tenet
legatum; qui testator nullo hono-
re voluit legatarium prolequi, sed
tantum illum elegit, vt nudum mi-
nistrum, apud quem nullum commo-
dum residet. *l. si Titio 17. de leg. 2.*
Hæc omnia ex animo legandi de-
promenda sunt, potius quam ex ip-
sis testibus; qui ita commodissime,
& simpliciter exponuntur, vt præsen-
serunt Castrensi. & alij Antiqui *ad*
vosdem. Cujac. *tractat. 4. ad Afri-*
can. in l. si seruus 108. §. seruus 9. de
legat. 2.

6 Hic etiam animaduerten-
dum est ad insignem, nobilemque; dis-
ferentiam, ab Interpretibus nostris
non omissam, quæ est inter heredem,
penes quem remanere solent lega-
ta, vel fideicommissa, quæ legatariis,
aut fideicommissariis non adquirun-
tur; & inter legatarium, apud quem
remanent fideicommissa, quæ non se-
runt fideicommissarij. Legata enim
ab herede relicta, si post mortem te-
statoris, & ante aperturam tabula-
rum decederent legatarij, fiebant ca-
duta. & in fiscum cadebant; si verò
legatarius decederet ante mortem
fisco etiam adquirebantur, & dice-
bantur fieri in causam caduci, *dict.*
l. enia §. cum triplici. Cod. de ca-
duc. toll. Vlpian. lib. 1. regul. iur. 15.
16. 17. Quod si à legatario fidei-
commissum relictum fuit, licet an-
te mortem testatoris, vel ante aper-
turam tabulam, fideicommissarium
decedat, legatum penes legatarium
remanet, nec fisco defertur tanquam
caducum, vel in causam caduci, *l. si*
Titio 17. l. Iulianus 60. de legat. 2.
l. pater 38. §. fideicommissis de le-
gat. 2. l. si ab eo 9. de usufr. legato:

qui sunt differti, & expressi loci pro
hac sententia. Ratio est, quoniam
caducariæ leges, quæ odiosæ nimis
fuerunt, semper à I. Consultis restri-
ctæ fuerunt, vt apparet ex *leg. 3. de his,*
quæ pro non scriptis habentur. Quare cum
de relictis ab heredibus præstandis
loquerentur; non fuerunt ausi exten-
dere ad fideicommissa à legatariis
præstanda. Hanc rationem præbet
Cujacius multis in locis, & est op-
tima

7 Exposuimus regulam gene-
ralem, scilicet apud legatarium re-
manere id, in quo non constitit fidei-
commissum alteri datum: nunc illa
paulo præsius explicabimus. Sane
si grauen legatario iniunctum, vel
fideicommissum ab illo relictum, ab
initio valuit, expositio autem perue-
niat ad casum à quo incipere non po-
tuit, omnino ad legatarium res spe-
ctat, vt si non habeat rem, illam pe-
tere possit, vbiunque sit; si habeat
verò possit retinere. Sin vero fidei-
commissum, vel grauen ab initio
inutile sit, res ita temperatur, vt si
legatarius possideat rem, possit il-
lam iure proprio retinere, si non pos-
sideo, possit exigere: quam
distinctionem differte probat text.
in l. Luc. 88. §. codicillis 13. de le-
gat. 2. Aliud est, si fideicommissum,
vel grauen iniungatur, post ali-
quod tempus præstandum, vel facien-
dum; tunc enim semper, & indistin-
cte verum est, si non consistat, rem
penes legatarium remanere, nec per-
tinere vquam ad heredem; quo-
niam cum post tempus grauen in-
iungitur, saltem ratione medijs tempo-
ris maius commodum ad legatarium
pertinere voluit, quam ad heredem,
& sic eius causa semper est potior.
dict. l. si quis cum 37. de cond. & de-
monstrat. Bart. & Castrensi. in dict.
§. codicillis.

8 Hæc ita sunt, nisi iniungendo
grauen, aut dando fideicommissum,
voluisset testator adimere le-
gatario

L. Lucius 88.
§. codicillis.
leg. 2.

gatum legatario. Quo casu res ad legatarium non pertinet, licet fideicommissum, aut gravamen non teneat. Ergo pertinebit ad heredem. *l. 3. §. 1. de instructio, vel instrum. legato. l. quod si alij 7. l. & idem 3. l. legatum 24. §. heredes instructi. de adm. legat.* Destinatio enim testatoris iuravit, ut legatum ademptum sit, licet animus non habuisset effectum. *l. cum dominus 19. §. 1. cum l. seq. de pecul. legato. l. auo filij 7. de manumiss.* Quas inter se componit Cujacius *lib. 7. R.R. Papi- nian.* nec nobis licet amplius immorari?

9 Hinc debet etiam exponi nostri Scauolæ responsum famigeratum in *l. penult. §. matri sua de adimend. vel transfer. legat.* Species est. Testator matrem suam, & alios heredes scripsit, & quatuor prædita matri prælegavit; ex his autem duo restitui socero suo mandavit, cui postea in codicillis fideicommissum ademit. Quæritur fuit, utrum ad matrem ex prælegatione duo illa prædita pertinerent. Scauola respondit, non pertinere. Ratio est, quia ubi testator fidei matri prælegavit, ut duo illa prædita restitueret, noluit, ut amplius ad eam pertinerent, & tacite ademitte intelligitur. *l. quia am testamento 96. §. 1. de legat. 1.* quod autem ademptum est, nec datur censetur. *l. si res scriptum 14. eodem titulo.* Ergo licet postea socero fideicommissum reuocet, tamen ad matrem ex prælegatione non pertinebunt duo illa prædita, pertinebunt vero iure heredis pro rata institutionis, quia in hereditate, apud omnes heredes remanent. Ita exposuit doctus Cujac. *lib. 23. observat. cap. 1.* quem iniuste carpit Hilligerus ad *Donell. lib. 8. cap. 17. Litt. B.*

7. cum quis 37.
§. 1. de legat. 1.

10 Huic responso Scauolæ obijci potest aliud parum eritum in *l. cum quis 37. §. 1. de delegat. 1.*

ubi testator Mauius ducenta legauit, & eius fideicommissit, ut ex his centum daret Glaucetico libertæ, & Elpidi, quinquaginta; postea Mauius volente testatore litteras ad libertas misit, quibus cavit, secundum voluntatem testatoris, se illis restitutum, quas summas testator præscripserat. Itaque Mauius iam tenebatur libertabus ex priuata cautione esse emissa. Postea testator codicillos fecit, quibus præcepit, ut nihil aliud valeret, nisi quod in his codicillis cautum fuisset, in his vero neque Glaucetici, nec Elpidis meminit, quod est supponendum, & idem generali illa clausula fideicommissum libertabus ademit: adeo ut neque ex testamento, neque ex Epistola Mauium possint convenire. Ratio est, quia causa Epistolæ, erat testamentum, quo deficiente deficit etiam Epistola, *l. 2. §. circa de doli mali metusque except.* Quod recte docuit Acursius, nec ego moror. Noto, dixisse Scauolam, non potuisse Mauium à libertabus conveniri, siue ducenta acceperit, siue pro his prædipm. Ergo non ex eo, quod testator fideicommissum libertabus dedit, intelligitur ademitte Mauius, est species simillima ad *l. penult. §. matri*, & miror non fuisse à nostris animaduersam. Sed ut breuiter satisfaciam, obseruo præcipuam considerationem in eo textu esse, an prædita testatoris voluntate, legatarius posset conveniri ex epistola, quam secundum eam ad fideicommissarios emisserat? Ergo supponere debuit, per dationem fideicommissi legatario non fuisse ademptum; alioquin frustra ageretur de conveniendo herede à fideicommissariis. Vel forte, ut legatario deberetur legatum, supponi debet, post ademptum libertabus fideicommissum, iterum legatum Mauius datum fuisse. Ad quod expendi possunt illa textus verba: siue ducenta, siue prædium pro

pro his accepit. Namque in testamen-
to tantum accepisse proponitur du-
centa, non pradium; ergo pradium
pro ducentis in nouissima codicillo-
rum voluntate accepit.

11 Sunt tamen aliqua testimo-
nia, quæ aduersus superiora princi-
pia opponi possunt, videlicet *in l. si
seruum filij. 44. §. si idem. l. si seruus
108. §. si seruus 9. de leg. 3. l. qui
testamento 37. de leg. 2. l. cum ira
9. §. 1. de optione legata*. In quibus
omnibus indistincte probatur, lega-
tum valere, & per consequens rema-
nere penes legatarium, si fideicom-
missum, vel gravamen innoxium
inutile sit. Ergo sola voluntatis de-
stinatio non sufficit, vt legatum
ademptum censeatur. Omissis In-
terpretatum nostrorum distinctioni-
bus, existimo pro expositione præ-
dictorum iurium, dici posse, si testas-

tor libertatem, aut fideicommissum
a legatario ipso præstandum re-
liquit, legatum censi ademptum,
siue fideicommissum teneat, vel nō;
quoniam cum oneraret legatarium,
legati commodum ei adimere vo-
luisse credendum est. *l. quidam te-
stamento 96. §. ult. de legat. 1.*
Quod si eundem seruum & legauit,
& liberum esse iussit dicens, non
gravando legatarium vt manumit-
teret; tunc si libertas non valet,
legatum valet; nulla enim adest
voluntatis coniectura, qua existi-
mare possimus, voluisse testatorem
legatario legatum adimere, cum ab
illo nihil reliquisset. Iuxta quem

casum accipi oportet textus, quod
opposui, qui secundum hanc
eandem speciem
loquun-
tur.

AD

AD L. ATESTATORE 109.

DE CONDITIONIB. ET

DEMONSTRAT.

Scauola lib. 20. Digestorum.

A testatore rogatus, ut, ACCEPTIS CENTVM NUMMIS, restitueret hereditatem Titiae coheredi suae, aditam hereditate decessit; similiter & Titia, antequam daret centum. Quæsitum est, an heres Titiae offerendo centum ex fideicommissio, partem hereditatis consequi possit? Respondit, heredem conditioni parere non posse. CLAUDIVS. Magno ingenio de iure aperto respondit, cum posset dubitari an in proposito conditio esset.

NULLA est celebrior nota Claudij ad Scauolam, quam quæ in hoc fragmento reperitur. Testator instituit heredes Seium, & Titiam, rogauitque Seio, ut acceptis centum nummis Titiae coheredi suae portionem suam restitueret. Notanda sunt illa verba, in quibus consistit quæstio & decisio, *acceptis centum nummis*: Seius post aditam & hereditatem decessit; similiter & Titia decessit post aditam hereditatem; sed antequam centum nummos coheredi dedisset, & portionem sibi restituendam suscepisset; nunc quæritur utrum heres Titiae possit consequi istam portionem, si offerat heredi Seij centum, quæ dari præceperat te

stator. Scauola respondit heredem non posse parere conditioni, & per consequens fideicommissum, conditionale Seium non transtulisse in heredem suum, quia ante impletam conditionem decessit. *l. si post diem 5. quando dies leg. ced. l. cedere 242. de V. S. l. vni. §. si autē C. de caduc. toll.* Duo sunt, qui in hac lege proponuntur decessisse, Seius grauatus, & Titia, cui fideicommissum relictum fuit, sub conditione, si centum nummos Seio daret; mors Titiae eueniens ante impletam conditionem effecit, ne fideicommissum in heredes eius transferretur; mors grauati nihil efficit; quia licet heres grauatus pendente conditione decedat, tamen heres eius in obligationem dandi succedit, si vivat is, cui dandum erat. *l. Publius 36. §. 1. in fine l. legato 65. hoc tit. l. si a te 10. ff. ut l. seu fideic. nom. cautatur.* Sed

Sed memoratur vtriusque mors ab Scauola *in hoc tex.* quia ex facto cō-
tingit. Etenim ergo quomodo Scauola
subolfecit hic conditionem ex illis
verbis, *acceptis nummis*, cū dubitari
posset, an sic, conditio induceretur;
quare perspicaci ingenio suo pro cer-
to supposuit, in quo alij forsan iuris-
consulti hæsitareut, quo nomine am-
plius laudatur à Claudio, vt docuit
Cuiac. *in proleg. ad qq. Pap. Do-*
nell. lib. 8. comm. 6. 37. vbi Ouald.
litt. D. Ant. Fab. in iurispr. tit. 1.
pr. 2. ill. 7. non irridetur, vt commu-
niter & malè dici solet. Solet etiam
communiter notari in hac lege, abla-
tium absolutum inducere condi-
tionem; quod tunc verum est, quan-

do ablatiuo illo actus exprimitur,
in quem fiat suspensio, veluti ratio-
nibus redditis, id est si rationes red-
diderit; datis, vel acceptis nummis,
quibus casibus conditio inducitur *l.*
cuius 18. de usuris. l. acceptis 93.
ad l. falcid. l. Tiberis 41. §. 1. & ult.
de fideic. lib. 1. qui libertatis 69.
§. seruus 4. de cuius. l. statulibera
6. §. ult. l. si quis ita 13. si duo. §. de
statulib. Secus vero si ablatiuo non
exprimatur suspensio, sed taxetur
quantitas, seu modus, vt *in l. 1. ff. de*
leg. 2. nam tunc non inducit abla-
tius conditionem vt docuit subtili-
ter Costa *lib. 1. sel. cap. 21. num. 1.*
& seqq. Hillig. *ad Donell. lib. 14.*
cap. 29. litt. A.

AD L. HEREDIBVS. 77. §. 1.

AD S. C. TREBELL.

Scauola lib. 20. Digestorum.

Titius nepotes ex filia, & furiosam filiam suam heredes
instituit, & fideicommissit filia, *vt si sine liberis decessisset*,
pars ei data perueniret ad coheredes. Furiosam ipse Ti-
tius in matrimonio collocauit, & enixa est filia post
mortem patris. Quæsitum est, defuncta furiosa, super-
stite ex huiusmodi coniunctione partem filia, an fideicō-
missum ad coheredes pertineret? Respondit, cum filiā
reliquisse proponeretur, fideicommissum non deberi.
CLAUDIUS. Nā & si matrimoniū cū furiosa non fuit,
satis tamen factum est eiusmodi conditioni.

DISPVTAVI iam in l. Lu-
cias 88. §. *Dama deleg.*
2. an filiorum appellatio
ne contineantur filij na-
turales, & dixi non contineri, nisi
aliter voluisse testatorem coniectu-
rare possimus, nam tunc non ex iu-

ris dispositione, sed ex eius volunta-
te admittendos esse dixi; vt *in hac lo-*
ge in qua filij naturalis efficit defice-
re cōditionē, quia ita voluisse testa-
torē presumere possūbe; species est
Titius nepotes ex filia defuncta, &
alteram filiam furiosam heredes in-
stituit

Bbbbbb

stituit

stituit, cuius fideicommissit, ut si sine liberis decederet, portionem suam coheredibus restitueret: ipse Titius pater furiosam filiam in matrimonio collocavit, & post mortem patris filia furiosa peperit filiam; quæ situm fuit, utrum furiosa videatur sine liberis decessisse, ut ad fideicommissum admittantur coheredes; & respondit Scævola obtruse suo more, fideicommissum non deberi coheredibus, cum furiosa filiam reliquisset. Claudius tacite objectioni respondet, posset enim opponi Scævola, furiosam non potuisse habere filios legitimos, cum in matrimonium legitimum coire non posset, quia ad matrimonium contrahendum consensu opus est *l. furor 8. ff. de sponsal. l. oratione 16. §. ult. de rit. nupt.* Paulus *lib. 2. sentent. tit. 17. §. 4.* & sic filiam, quam in falso matrimonio suscepit, non potuisse efficere, ut deficeret conditio: respondet, inquam, fatendo non fuisse matrimonium, nec filiam legitimam, quæ ex eo suscepta fuit; & tamē as-

serit satisfactum fuisse conditioni; non adicit rationē, sed facilis est, quia illa filia illegitima filiorum appellatione continetur ex voluntate testatoris, cum enim pater filiam furiosam esse sciret, & in qualequale matrimonium collocaverit; sciret, quæ non potuisse habere legitimos filios furore correptam, consequens fuit, ut tantum ab illa exigere voluisset filios, quales habere poterat ex illo qualiquali matrimonio, in quo eam copulavit. ita post multos exponunt recte Primarij Antecessores nostri, æternum Scholæ Splendor, Regijque Consiliarij D. D. Pareja, & Præceptor meus Bonilla in *cap. in presentia de probat.* ubi novissime alter Primarius, meusque Præceptor, Prochancellarius noster D. Montueros, quos compilare nostri moris non est, quanvis satis diligenter tractet huic rei quæstiones adfines, prout sunt omnes diligentia, doctrina, iudicioque admirabiles.

AD L. LVCIVS. 78. §. TITIA. 6 EOD. TIT.

Scævola *lib. 21. Digestorum.*

Titia ex asse heres scripta partem dimidiam hereditatis Mæviæ rogata restituerat, fundum à testatore obligatum luere noluit, sed eum vendente creditore mandavit redimendum Seix. Quæsitum est, an Titia ex causa fideicommissi Mæviæ teneatur? Respondit, cum rogata hereditatem restituere proponatur, nihil proponi, cur non teneatur. CLAUDIVS. Subest enim, *prestari oportet id, quanto pluri fundus fuit, quam ad creditorem pervenire oportuit.*

TE.

TESTATOR heredem instituit Titiam, ex asse eamque rogauit, ut dimidiam partem hereditatis restitueret Mauiæ; erat fundus pignori obligatus à testatore penes creditorem, quem Titia noluit luere, sed cū in auctione videretur iure pignoris, quod licet. l. 4. cum aliis de pign. act. Scia mandauit, ut sibi emeret: sed excepto illo fundo dimidiam partem reliquæ hereditatis restituit Mauiæ, ut iussa erat; quæstio igitur inde orta fuit, an Titia teneatur Mauiæ restituere ex causa fideicommissi fundum, quem noluit a creditore luere, id est dimidiam partem illius fun-

di, ut dimidiam partem totius hereditatis restituit? Scauola respondit illum fundum etiam restituendum fore, cum Titia rogata fuisset partem hereditatis restituere, in qua ille fundus erat, licet pignori obligatus teneretur. Respondit Scauola interpretatur Claudius forsan ex eiusdem Scauolæ verbis, cum asserat, *subest enim*, id est subiicitur apud eundem, non totum fundum restituendum esse, sed id, quantum pluri fundus fuit, quam creditori debebatur; hyperocham ut dicitur in l. proponebatur 20. de distract. pign. siue plurisvalentiâ, ut explicat Fab. de error. dec. 21. error. 10. Neque enim plus est in fundo, quam quod superest deducto ære alieno l. mulier 72. de iur. dot. l. subsignatum 39. §. bona eū similibus de V. S.

AD §. IDEM QVAESIT 9. EIVSDEM LEGIS.

Idem quæsit, eandem uxorem marito herede scripto fideicommississe, ut cum moreretur filio communi omne, quod ad eum ex hereditate sua peruenisset, restitueret, an illæ quoque res, & possessiones, & quæ in dotem datæ, & post diuortium restitutæ mulieri fuerant, fideicommissio contineretur? Respondit, quod mulier in bonis reliquisset, id fideicommissio contineri. CLAUDIUS Et alias de eodem facto consultus ita respondit: *Siue restitutæ sint res, secundū id, quod supra responsum est, in bonis mulieris computari: siue nō sint restitutæ, quia ex stipulatione de dote reddenda interposita, restituendæ sint, eo auctione hereditatem computati.*

INERAT Scauola in proximo §. quem explicui non videri propriam alicuius esse, quatenus debet, in hoc ostendit, pro-

priam alicuius esse, quod ei debetur; qui actionem habet ad rem recuperandam, rem ipsam videtur habere. l. is qui actionē 15. de R. l. de quo mirothecio communi, adducā nihil, quia

quã vulgaria nõ persequor, & quã possunt glossatores legi, qui huius mercis locupletes inuitores sunt. Casus est, vxor maritum suum ex asse, id est in solidum heredem scripsit, rogauitque, vt omne, quod ad se ex bonis eius perueniret, restitueret filio communi ex illo matrimonio suscepto; quapropter heres in solidum institui potuit, quia vir & vxor inter se ob filium communem solidi capacitatem ex l. Iulia habebant Vp. tit. de solidi capacitatem 16. quomodo explici *sup. lib. 1. cap. 3. §. Maritus 14. huius legis omisã coniectura Cujacij lib. 18. obs. cap. 16. & ad l. unic. §. 2. C. de R. V. A.* Igitur ex illis verbis, fideicommissi, *omne quod ad eũ ex hereditate mea peruenierit, rogo restituat*, quæsitum fuit, vtum fideicommissio contineantur res, quas mulier marito suo in dotem dederat, & ab eo post diuortium factum receperat? Respondit Scauola, has etiam res filio esse restituendas; quia etiam hæ res ex bonis vxoris ad maritum perueniunt. itaque supponimus agere Scauolam in præsentem de dote, quam mulier dedit viro suo heredi instituto; quod est necessarium, si *hic §.* cum antecedenti iungatur, vt faciendum est; sed tunc opponi posset, hunc ma-

ritum non potuisse hereditatem capere ex testamento vxoris, & sic fore, vt euanesceret fideicommissum do eo relictum filio, non, inquam, posse capere, quia diuortio intercedente non est capax, neque minimæ partis inter virum & vxorem l. 1. §. 1. *unde vir & vxor.* Sed respondeo incapacem ex personâ sua capacem fieri propterea, quia restitutus est alij fideicommissum, & sic in præsentem maritum capere posse assem vxoris, non propter se, sed propter filium, cui est restitutus l. cum ei 42. de leg. 2. l. si fidei mea 28. de leg. 3. l. cogi 16. §. si solidum 15. *sup. hoc titulo.* Claudius hoc responso eiusdem consulti in comprobationem, & extensionem primi allato; ait enim, cum aliàs consuleretur de eodem facto Scauola, respondisse res, quæ diuortio facto vxori restitutæ fuerunt, in eius bonis computari, siue ipsi à marito restitutæ sunt, siue non sint; si sunt restitutæ, quia iam in bonis eius inueniuntur, si non sunt restitutæ, quia cum mulier habeat ad exigendum actionem, eo auctius patrimonium suum est, ex regula iuris, quàm in principio prælectionis scriptum, & nihil aliud est in hoc §.

AD LEGEM MATREM 80. EODEM TITULO.

Scauola lib. 5. Digestorum.

Matrem, & auunculum, eosdemque creditores suos heredes scripsit Lucius Titius, & eorum fideicommissit, vt post mortem restituerent, quod ex re familiari testatoris superfuerit, Septitio. Heredes non modicam partem bonorum testatoris consumpserunt, & multos heredes reli-

reliquerunt; quibus scientibus multa corpora quæ remanserāt ex bonis Lucij Titij Septicius possedit. Quæsitum est, an id, quod Lucius Titius debuit matri, & auūculo, heredes eorum à Septicio petere possint? Respondit, non posse. CLAVDIVS Aditione enim hereditatis confusa obligatio interciderat: cuius æquitas defecit his, qui multa ex hereditate consumpsisse proponuntur.

QUÆSTIO est de eo, qui rogatur restituere post mortē id, quod ex hereditate superfuerit, quam examinabimus in præsentī: quæritur primo, quid his verbis contineatur? respondetur contineri id, quod non consumpsit heres rogatus; quia ex voluntate testatoris minuere potest hereditatem, & res hereditarias consumere, utique si boni viri arbitrio consumat, neque fraude faciat, & in eversionem fideicommissi; itaque necessitatibus heredis scripti subuenitur, non tamen ei conceditur profusio, & dilapidatio, l. Imperator 50. hoc titulo. qua propter cum bona fides infit huic fideicommissi; arbitriū boni viri ei dicitur inesse in l. Titius 54. sup. hoc tit. Igitur si ex hereditate dotem filix suæ dederit, iuste consumit. l. mulier 22. §. cum proponeretur sup. hoc tit. quemadmodum si necessitate oppressus, mutuā pecuniam exegerit, & pro ea rem hereditariam pignori dederit; neque enim luendum, aut repignerandum est pignus ab herede eius, sed à fideicommissario, cui restituenda est hereditas. l. deducta 58. §. ult. sup. hoc tit. quia potuit rem vendere, & inde deducere pecuniam, quā indigebat; & ideo cum solum pignori dedisset, à fideicommissario luenda est,

aliis enim si lucretur ab herede heredis rogati, non consumpta fuisset res hereditaria, sed propria res ipsius heredis, contra quod testator permisit. Igitur cum boni viri arbitrio consumptio heredi permittatur, consequens est, ut teneatur prestare cautionem, se recte, & ex bona fide consumpturum esse, & non dolo, neque in eversionem fideicommissi; ut fideicommissarius etiā habeat obligatos fideiussores eius quantitatis, quæ profusa, & male consumpta fuit. d. l. Titius 54. hoc tit. hæc tamen cautio remitti potest à testatore iure nouissimo. Nouella 104. cap. 1. unde sumitur auth. contra cum rogatus C. hoc tit.

2 Quæritur secundo, si heres rogatus ex pecunia hereditaria fundos, aut alia cōparauit; vel proprios creditores dimisit; an videatur aliquid consumpsisse, cum reuera pretium illud hereditati desit? Respondet deo pecuniam non videri consumptam, quia in corpus patrimonij sui versa fuit, & ideo restituendum esse fideicommissario, quatenus ipse locupletior est, & eius patrimonium auidius. l. Imperator 70. §. ult. cum duab. ll. seqq. deleg. 2. quia testator ei dedit facultatem cōsumendi, ut necessitatibus suis prouideret; non verò augeret patrimonium.

3 Quæritur tertio, si habeat heres rogatus patrimonium, & aliquid iuste consumat, & ex voluntate re-

Ccccc

testat

statoris, & bonâ fide, ex quibus bonis videatur consumpsisse, an ex proprijs bonis, an ex hereditarijs? Respondet, videri consumpsisse pro rata vtriusque patri nonij, vt rescripto D. Marci continetur l. *Sed & si* leg. 25. §. *quod autem* 16. de *petit. her.* l. *Titius* 54. sup. hoc tit. neq; enim bonæ fidei conueniret, h totam, quod consumpsit imputare vellet robes hereditarijs, & nihil patrimonio suo. Itaque hæc verba fideicommissi, *quod ex hereditate super fuit*, diminutionem hereditatis admittunt, id est tribuunt heredi rogato facultatem diminuendi; non tamen inducunt augmentum: quia induta ad vnum effectum contrarium effectum non operantur l. *legata in utiliter* 14. de *adim. legat.* Igitur si testator heredem rogauerit, vt post mortem suam restituat, quod ex hereditate superfuerit, additamentum fructuum ex illa hereditate perceptorum non veniet in restitutionem l. *deducta* 58. §. *pen. sup. hoc titulo.*

4 Cui solet opponi alius eiusdem consulti locus difficilis in l. 3. §. *nonnunquam* 2. de *usuris*, vbi rogatus restituere post mortem suam, quidquid ex hereditate superfuerit, tacite rogatus intelligitur de restituendis fructibus, qui supersunt tempore mortis. Verùm componendi sunt hi textus ex differentia horum verborum, *quod superfuerit ex hereditate*, & *quidquid superfuerit*; si dixit testator rogo restituas post mortem quod ex hereditate mea superfuerit, fructus non restituuntur, quia illa verba diminutionem important, non augmentum d. l. *deducta* 58. §. *penultimo supra hoc titulo*, quæ in hoc casu loquitur: si verò dixit, *quidquid*, tunc fructus etiam, qui supersunt, restituendi sunt d. l. 3. §. *nonnunquam* 2. minus enim est, quod superfuerit, quam quidquid, vt docet Castr. in l. *Titius*

54. num. 3. *supra hoc titulo*, omittam emendatione Cujacij lib. 12. obf. c. 10. & alijs in locis.

5 Tandem admonendi estis, in hoc fideicommissio contumptionem olim permitti respectu necessitatis heredis, & pro a bitrio boni viri taxandam d. l. *Titius* 54. hodie vero nonisimo iure definitam esse à Iustiniano quantitatem, vltra quam nihil consumere possit heres grauatus; scilicet dodrantem, id est novem vncias hereditatis, ita vt reseruet fideicommissario saltem quadrantem, id est tres vncias hereditatis, ex quibus nihil consumere poterit, nisi iustissima causa interveniente, veluti dotis, donationis propter nuptias, & redemptionis captiuorum, tunc enim nihil ei taxatur, sed totum patrimonium defuncti, vt cõsumat, permittitur d. *Nonella*. 108. cap. 1. Alias quæstiones tractant interpretes, sed nos subistimus.

6 Secundum hæc iam potest manifestari species nostri textus. Lucius Titius creditores habebat matrem suam, & eiusdem matris fratrem, qui erat auunculus suus; eisdem heredes instituit, & fidei eorum commisit, vt post mortem restituerent Septicio, quod ex eius bonis, superfuisset, heredes consumpserunt non modicam partem bonorum testatoris; decesserunt creditores, qui pariter heredes erant Lucij Titij, & in testamentis, quæ fecerunt, multos reliquerunt heredes. Septicius fideicommissarius post mortem matris, & auunculi, à quibus sibi relictum fuit fideicommissum, possedit corpora, quæ remanserāt ex hereditate Lucij Titij: & quæritur, an heredes matris, & auunculi creditorum possint exigere à Septicio fideicommissario vniuersali, quod Lucius Titius debebat. Sczuola respondit, non posse. Cur non possit, cum Septicius fideicommissarius vniuersalis

L. 3. §. nonnunquam
quæ 2. de usuris
vbi,

L. deducta 58.
§. pen. sup. hoc
titulo.

illis la onera testatoris succedat ex Senatus Consul. Trebelliano. §. *restituta in §. de fideic. her. l. 1. §. quā quam sup. h. tit.* & testator debitor fuisset matris, & auunculi, cui ceteri heredes successerunt? Claudius argumento responderet, ideo Septicius non teneri heredibus creditorum, quia cum mater, & auunculus hereditatem debitoris sui adierunt, confusione sublata fuit obligatio, & liberatus debitor, *l. Stisbum 95. §. aditio de solution.*

7 Ita Claudius respondit, sed non dissimulauit argumentum aliud, quod huic sententiae obiici potest: namque quando creditor idemque heres succedit, qui hereditatem, aut partem eius restitutus est alij, confusio non cedit pro solutione, quia postea separanda est hereditas, *l. 1. §. ult. l. 3. de separat.* cum aliis, quae congesi in *recitationibus ad qq. publicas Scaenola in l. si duo 93. de solut.* Sed in nostro casu creditores, qui debitori successerunt, restituri erant hereditatem Septicio. Ergo confusio non potuit tollere obligationem, nec pro solutione cedere: unde dicendum videbatur, fore ut possent heredes creditorum fideicommissum à Septicio repetere, ut in possessione constituti rerum hereditariarum deducere possent, quod

debeatur illis, quibus ipsi successerunt; neque enim aliud remedium habebant exigendi debitum suum, nisi rerum hereditariarum repetitionem, & postea debiti deductionem per retentionem; ut in *l. debitor 21. sup. h. tit.* est enim in iure promissum, aequitate suggerente, ut quando hereditas iterum separanda est, debitum, creditumque suscitetur, quod additione confusum, & veluti demortuum erat; aequitate, inquam, suggerente, ut recte docet noster Valent. *lib. 1. ill. tract. 4. cap. 9. num. 17.* & hic est sensus illorum verborum: *sed fideicommissi repetitio erat*, in quibus argumentum, quod superius explicui, obiicit sententiae suae; & respondet in hoc casu deficere aequitatem, quam ius in ceteris casibus considerauit: quia licet hereditas, quae confusa fuit, separaretur, quod solet producere aequitatem supradictam tamen ferendus non est heres, qui cum multa ex testatoris bonis consumpsisset, voluit nimium parcus iterum exigere, quod sibi testator debebat; cum deberet potius debitum illud cum rebus consumptis compensare. Cetera legi possunt in *pradiſta mea*

recitat. & in hoc textu

nihil est praeterea,

terea,

(12)

AD

AD L. TITIA 59. §. I. DE MA- NVM. TEST.

Scæuola libr 23. Digestorum.

Puram, & directam domini sui testamento libertatem Stichus acceperat, & ex hereditate multa per fraudem amouisse dicitur. Quæsitum est, an non antè in libertatem proclamare debeat, quam ea, quæ ex hereditate amouisse probari poterit, heredibus restitueret? Respondit, secundum ea, quæ proponerentur, eum, de quo quæreretur, liberum esse. CLAUDIVS. Videtur absoluisse, de quo quæritur, nam heredibus satis consultum est *edicto de furtis*.

QUÆSTIO est in hac lege, vtrum libertas in testamento data directæ, & puræ; ita Stichus liber esset, retardari possit prætextu expilatæ hereditatis, aut rerum ex hereditate amotarum? Casus est, testator puram, directamque Sticho seruo suo in testamento libertatem dedit; Stichus liber esse iussus ante aditionem (id est antequam ei competeret libertas, quæ statim ab adita hereditate competit, *l. vnic. §. Libertatibus C. de caduc. toll.*) quasdam res hereditatis iacentis surripuit, siue expilauit; quæsitum fuit an statim ei post aditam hereditatem libertas competat; an verò prius restituere debeat heredibus omne, quod surripuit, quam liber fiat? Scæuola respondit, Stichum statim liberum fut-

turum esse quamuis res surreptas non dum heredibus restitueret; quia expilatio hereditatis non facit moram libertati directæ. *l. si purè 37 ff. de fideicommiss. libertatibus, l. si cognati 21. C. de negot. gestis.* Sed quæramus vtrum expilatio hereditatis moram faciat fideicommissariæ hereditati, veluti si seruus, qui aliqui id ex hereditate surripuit, aditam hereditatem petat libertatem sibi ab herede præstari; an heres opponere possit non esse præstandam libertatem, donec restituit res, quas surripuerat? & adhuc in casu fideicommissariæ libertatis respondendum est, non posse retardari illo prætextu expilatæ hereditatis, vt Imperator Marcus rescripsit testante Vlpian. *in leg. 1. §. sed si fideicommissaria 7. ff. si is qui testam. lib. esse iuss. erit, l. fideicommissaria 23. ff. de fideicommiss. lib.* cui potest etiam per argumentum adiungi, *lex penultima Cod. de crim. expil. heredit.*

3 Obje-

L. de his 43. de libertati caus. 1a. Obicitur tamē *l. de his 43.*

de lib. caus. ubi qui defuncti bona surripuerunt, si ad libertatem proclamant, arbiter dādus est, apud quē constat, quid seruari possit heredi, antē quam seruum manumittat, quā quemadmodum æquum est libertatem non retardari ratione expilationis, aut furti; ita etiam iniquum est fiducia libertatis fideicommissarij intercepto res hereditarias. Igitur ratione expilationis aliqua mora fit libertati, cum arbiter dandus sit, & paratio saltē faciēda, priusquā libertas præstetur. Respondeo tamen ita accipiendum esse id, quod dicimus, moram libertati fieri non debere ratione rerum ex hereditate amotarum; ut non debeat audire heres, si libertatem præstari nolit, donec sibi plenē restituantur res amotæ; si vero tantū dēderet liquidū fieri apud arbitrum, quid surripuisset seruus, ne postea difficilior sit liquidatio, cum ad libertatem perueniret, audiendus est: quia illo casu non fit mora præstationi libertatis, & cōhibetur fiducia furtorum, ut Imp. Hadrianus rescripsit in *dict. l. de his 43.* quæ loquitur in libertate fideicommissaria, quia cum præstanda sit ab herede, detineri potest, & tantisper retardari, donec arbiter Impens parationem faciat; aliud tamen dicendum est in libertate directā quia cū adita hereditate statim competat, dispositione, & potestate iuris, & sine vilo hominis facto, adhuc neque ratione arbitri, aut pa-

riationis faciendæ detineri poteris, quia quando peti potuit ab herede, iam tunc competierat libertas. Potest etiam defendi, non esse præstandam fideicommissariam libertatem, donec seruus restituat res, quas surripuit, & apud se habet extantes, ut docuit amicus noster D. Ioan. Suar. *lib. 3. ad l. Aquil. c. 1. n. 18.*, a quo tamen in explicatione *dict. l. de his 43.* dissentio, potest, inquam, defendi, quia iniquum est velle seruum libertatem accipere, nec res restituere, quas facile, & statim restituere potest.

3. Hæc ita dicenda sunt, si libertas pure relicta fuit; secus vero diceretur, si relinqueretur sub conditione, si rationes reddiderit, quia illa conditione cōtinetur reddere etiam res amotas, surreptasq; alias nec libertas competit, nec condicio pro adimplenda habetur *l. 4. C. de testam. man. l. Thais 41. §. Stichus 1. de fidei. libert. l. Stichus 40. de statulib.* Hæc Scauola respondit, Claudius verō notauit, quauis libertatis mora non fiat, tamen editum; suæ actionem expilata hereditatis aut furti in seruum competere post manumissionē, quia licet ex contractu in seruitute gesto post manumissionem non teneatur, ut dixi in *l. Aurelius 28. §. Stichus de lib. leg.* tamen ex delictis in seruitute commissis manumissus tenetur *l. 4. l. vlt. cū aliis*

C. an seruus pro suo

facto.

(1)

AD L. CVM TIBI 17. DE FI

DEICOMMISS. LIBERTATIB.

Hanc l. explicui suprā in *l. uxorem 41. §. Scauola 13. de leg. 3.*

Dddddd

AD

AD L. FILIAE 88. DE SOLV- TIO.

Scauola lib. 5. Digestorum.

Filiae intestato patri heredis mater negotia gessit, & res vendendas per argentarios dedit, idque ipsum codice conscriptum est; argentarii vniuersum redactum venditionis soluerunt & post solutionem nouem ferè annis, quidquid agendum erat, nomine pupillae mater egit, eamque marito nuptui collocauit, & res ei tradidit. Quæsitum est, an puella cum argentariis aliqua actionem habeat, quando non ipsa stipulata sit, pretiū rerum, quæ in venditione datae sunt, sed mater? Respondit, si de eo quæreretur, an iure ea solutione argentarii liberati essent, responderi iure liberatos. **CLAVDIUS.** Subest enim illa ex iuris dictione pendens quaestio, an pretia rerum, quæ sciebant esse pupillae, bona fide videantur soluisse matri, quæ ius administrationis non habebat: idèd; si hoc sciebant, non liberantur: scilicet si mater soluendo non sit.

HOC responsum Scauolæ, & nota Claudii sunt valde elegantiæ, ut merito textus hic à nostris Interpretibus commendatur: continet duo iuris præclara principia; primum est, eum, qui bona fide alicui, pro aliquo, soluit, propter bonam fidem liberari. Secundum est, si sciens soluerit, non liberari, si is, cui soluit soluendo non sit, si sit pauper, si ab eo vetus creditor pecuniā suā seruare non

possit. Hæc deberet in presenti examinari, sed abstinco, quia tractavi ex professo *lib. 2. opusculorū. §. 1. 2. cap. 4.* unde, quæ hic desiderantur, peti possunt. Igitur proponamus speciem, quod vnum deest.

2. Pater intestatus decessit, & ei filia heres extitit; filia negotia mater gessit, tanquam negotiorum gestrix sine mandato, non tamquam tutrix, quoniam iure Digestorum femina, nequidem filiorum tutor esse poterat, nisi ei princeps specialiter permitteret, *l. ult. de tutelis.* Hoc est, quod ait Claudius in illis verbis, *matri, quæ ius admi-*

administrationis non habebat, quia non erat totum. Gestrix itaque negotiorum gestorum res filiz suae vendendas per argentarios dedit, ut ad pecuniam eas redigerent. Idque ipsum codice argentariorum scriptum est, id est libro rationum dati, acceptique. Argentarii soluerunt matri pretium, quod ex venditione redegerant. Post solutionem novem circiter annis, quidquid agendum erat, mater agebat nomine pupillae, tanquam administratrix. Tandem filiam suam in matrimonio collocavit, & res filiz marito tradidit. Nunc quaeritur, utrum filia agere possit in argentarios, ut sibi solvant pretium, quod ex venditione redegerunt? Rationem dubitandi indicat Scauola in illis verbis, *quando non ipsa stipulata sit, sed mater*, id est, quia non ipsa stipulata fuit, sed mater; ergo nunquam argentarii obligati fue-

runt filiz; ergo ab ea liberari non poterunt, cui nunquam fuerunt obtri. *Et l. decem 116. de verbor. oblig.* Nihilominus Scauola respondit, argentarios soluendo matri iure fuisse liberatos. Claudius, qui nunquam Scauolam reprehendit, sed vere illustrat, advertit ex superiore dictione iuris, huc ex superiore responso Scauolae illam quaestionem adhuc pendere; id est, accipiendum esse responsum secundum hanc limitationem; an scissent argentarii, matrem non habuisse ius administrationis, & nihilominus illi soluerent; an ignorassent: hoc enim casu liberantur propter bonam fidem; illo autem non liberantur, nisi mater soluendo sit, quam filia discutere possit. Confutetur locum, quem ex his opusculis indicauimus, si caetera huc pertinentia nosse cupis.

AD L. CVM APVD 20.

IUDIC. SOLVI.

Scauola lib. 20. Digestorum.

Cum apud Sempronium iudicem datus reus defendere-tur, stipulatione cautum est, *ut quod Sempronius iudex indicasset, prestaretur*: à cuius sententia peritor appellauit, & cum apud competentem appellationi iudicem res ageretur, defensore condemnato, quaesitum est an stipulatio commissae esset? Respondit, secundum ea, quae proponerentur non esse commissam CLAVDIUS. Ideo stipulatione adicitur, *qui ve in eius locum substitutus erit*.

LIQVA principia ex-
poni de clauulis sti-
pulationis intentionem
solui supra in l. vlti.

ma hoc titulo, lib. sug. qq. Scauola
la publ. tractat. quae etiam ad hunc
locum sufficiunt. Enodamus igitur
hoc responsum. Reus cōuentus fuit
apud

apud Sempronium iudicem, & satisf-
dationem praestitit, se soluturum,
quod Sempronius iudicaret. Praesti-
tit hanc satisfactionem datis fideius-
soribus, quia haec satisfactio, & cate-
ra prae torae stipulationes desiderant
fideiussores, neque pignaribus pra-
stari possunt. *l. prae tora 7. de pra-
tor. stipulationib. iun&a l. 1. ff. qui
satis dare cogant.* Rationem praestat
Donell. in *l. stipulationum 5. §. sa-
tis acceptio. num. 3. de verb. oblig.*
Sempronius reum absoluit, & actor
appellauit a sententia absolutoria.
Iudex appellationi competens abso-
lutoriam sententiam inferioris iudi-
cis reuocauit, & reum definitiue co-
demnauit. Quaesitum fuit, reo con-
demnato, vtrum stipulatio iudica-
tum solui in fideiussores commissa
sit? Scruola respondit, commissam
non esse; quia fideiussores subdide-
runt se tantum Sententiae Sempro-
nij, & non alius. *l. si a iudice 64. §.
1. de iudicis. l. 3. in princ. supra
hoc titulo.* Qua propter Claudius

notat, stipulationem iudicatum solu-
ui, solere concipi generaliter, suae
in omnem casum, a quocunque res
iudicata sit, hoc modo: *promissis
pro reo solui re, quod Titius iudica-
uerit, quicumve in eius locum iudi-
cauerit, successerit, aut substitutus
erit?* Qua generali verborum con-
ceptione omnium iudicum iudicata
comprehenduntur. De clausulis ge-
neralibus diximus supra in *l. cum
quis 37. §. nuptura de legat. ij.*
Quare hic nihil repetimus, vt operi
huic finem imponam, in quo si ali-
quid aberravi a Romana Catholica
disciplina, deleri precor, imputari-
que ignoratiz meae, non animo ma-
le instituto. Sit laus Deo, & honor
in æternum, Filioque eius vnigenito.

IN IESU CHRISTO, & Parenti

IOSEPHO laboris nostri

Patrono, & Pro-
cessori;

AMEN

Finis Lib. 4. Opusculorum.

Index rerum his opusculis explicatarum alphabetico ordine digestus.

Prior numerus folium, secundus numerum marginalem demonstrant.

A

Biens qui dicantur, fol. 75. n. ij.

Ablatus ob solutus quādo inducat conditionem, fol. 461. n. j.

Acceptilatio statim liberat, fol. 323. n. iij. nō recipit cōditionē. n. iij.

Accessio possessionis quid sit, fol. 386. n. j. datur inter emptorem & venditorem, fol. 396. n. j. inter creditorem, & debitorem: ibi, indotidatione, donatione, permutatione, adiudicatione rei ex causa iudicati, fol. 400. n. ij. Duplicis possessionis quando de- tur, fol. 68. n. x.

Actio privata forensis dicitur: estimatoria quæ, fol. 192. n. v. certi ad quid detur, fol. 300. n. viij. præscriptis verbis quæ sit, fol. 283. n. i. quare sic dicatur, n. vij. dicitur actio in factum n. viij. conditio incerti, fol. 185. n. v. duplex est, ibi, n. viij. quando prætoria detur, ibi, non semper datur ex incertis contractibus, fol. 186. n. j. datur ex diuisione hereditatis, ibi, n. ij. ex deposito, fol. 188. n. vj. ex commodato, fol. 187. n. iij. datur ad euersionem exemplo emptionis, num. iij. auferatur cum alia actio competit, fol. 218. num. j. auferat uilis vel directæ, fol. 190. n. j. est stricti iuris, fol. 192. num. xj. est in personam, fol. 194. num. vij. quid per eam consequatur, fol. 196. num. j.

Actiones olim suas solemnitates

habebant, fol. 183. num. xi. quare alie bonæ fidei alie stricti iuris sint, fol. 193. n. vi. confusæ quando iussu citentur, fol. 402. num. iij. & verbo confusio

Actio de dolo no datur cum alia competit, fol. 21 j. n. x.

Actum quid dicatur, fol. 48. n. i.

Aditio hereditatis per imaginariā venditionem fiebat, fol. 109. n. xiii.

Adicione hereditatis perimitur seruitus, fol. 403. n. viii.

Adoptio fiebat per æs & libram, fol. 405. n. vii. differt ab adrogatione ibidem.

Adoptatus hodie nō transit in potestatem patris adoptiui, fol. 21. n. ix.

Adrogatio, qua solemnitate fieret, fol. 115. n. vii.

Aduocati quando teneantur honorarium reddere, fol. 264. n. x. viii.

ÆTHLON quid sit, fol. 189. n. viii.

Affectus in possessione requiritur, fol. 79. num. i.

Alienatio semper fit cū sua causa fol. 228. num. xiv.

Alienationis species est mæcipatio, fol. 92. num. ii.

Alimenta quæ dabantur seruis urbanis diuersa erant ab his quæ dabantur rusticis, fol. 447. n. i.

Aliud pro alio volente creditore solui potest, fol. 229. n. xvii.

Alumni aiebantur in domibus fratrum, fol. 135. num. ix.

Ambiguum pactum contraventionem interpretatur, fol. 147. n. xx.

¶ Amis.

I N D E X.

Amisio possessionis quomodo contingat, fol. 70. iij.

Amphytheatri forma, fol. 130. num. ij.

Annonæ debitæ Magistratibus quæ, fol. 78. num. xi.

Annus census an in dote dari possit, fol. 96. n. j.

Archæ propignore aliquando usurpatur, fol. 189. n. viii. datur vel in pecunia vel in specie, fol. 224. n. vii. cõdicitur causa non secuta, ibi n. vi.

Arbitrium sæpe propotestate usurpatur, fol. 291. n. iv.

As Caianus in matrimonio per coemptionem interuenibat fol. 106. n. viii.

Aut a hereditate libertates datæ in fraudem creditorum competunt. fol. 208. num. xiiij.

Aut oramentum quid sit, fol. 113. num. vi.

Auctoritas tutoris an sufficiat ad redimendos redditus, fol. 52. in auctario: non omnino impedit restitutionem, fol. 49. num. v. dolo interposita irrita est, fol. 28. n. xiii.

Auctor dicitur venditor, fol. 397. num. iij.

Augustus simul adoptauit Liuiam & Tiberium, fol. 22. n. xii.

Auxilium Rei principalis quando competat fideiussori, fol. 43. n. vii.

B.

Balnea an fuissent communia, fol. 137. num. xxix.

Baptizari monstrosi partus an possint, fol. 6. n. xvi.

Bibulus nihil gessit tempore consulatus, fol. 76. n. vi.

Bona fides ad usucapionem requiritur in initio. fol. 62. num. ii.

Bonæ fidei possessor per retentionem seruat impensas, f. 250. n. vii.

Doctõr Bonilla Laudatur, fol. 462. num. j.

Bonitatum dominium quod fol. 91. num. ij.

Bonorum possessio contra tabulas quibus datur, fol. 365. num. ij. quando datur instituto ibi n. iij.

C.

Cadens à Syllaba cadit à causa. fol. 220. n. vij.

Cambio apud nos quid sit, fol. 160. n. vii.

Capacitas coniungum propter filios exponitur, fol. 16. n. iiii.

Capitis diminutio est status mutatio, fol. 29. num. j. an statu in melius mutato contingat, fol. 30. n. i.

Captiuitate interruptitur possessio, fol. 62. num. ij.

Casus omissus remanet sub dispositione iuris. fol. 308. n. iij.

Cathedra vbi in ludis, fol. 137. n. xxvij.

Cauca quid sit, fol. 136. n. xxvi.

Causa domini transferendi aut est perpetua aut temporalis, fol. 143. num. vij.

Causa ob quam datur quod duplex, fol. 133. num. i. impulsua non est vera causa, fol. 259. n. xi. inserta gratia accipientis non facit actum casualem, fol. 235. num. vij. quando dicatur non sequi, fol. 255. num. j. vide, conditio ob causam.

Cæcus an possit testamentum facere: fol. 127. xxxj.

Cælibes tributum pendebant, fol. 14. in aucto.

Censoribus cura mandata fuit ne cælibes esse Sinerent, fol. 14. in aucto.

Centesima usura quæ, fol. 330. num. vi.

Certus contractus est qui certam legem habet, fol. 153. n. i.

Cæsar quo anno imperasset 76. num. vj.

Cicero quo tempore necaretur, fol. 24.

INDEX.

fol. 24. num.
Calsio in iure quo modo fiat, fol.
 93. num. vij.
Circi forma proponitur, fol. 130. n. i.
Civitates quando privatorum ho-
 co habeantur, fol. 82. n. ix.
Claudius scripsit notas ad omnia
 opera Scævole, fol. 422. n. i.
Clausula codicillaris quæ dicatur,
 fol. 429. n. 1. in ducitur in testamen-
 to holographo, fol. 431. num. j. in tes-
 tamento militis fol. 430. num. iij. ex
 enixa testatoris voluntate, fol. 429.
 num. 2. favore libertatis 430. num.
 iij. Si in defectum institutorum tes-
 tatoris fideicommissit, fol. 430. n. iij.
Codicillis scripta habentur ac si
 testamento scripta fuissent, fol. 371.
 num. 1. legata illis & libertates relin-
 quuntur, ibi num. ii. eos facere po-
 test qui & testameta fol. 118. n. xvij.
Coloni partiarii qui, fol. 175. n. v.
Commodatum est cum res aliqua
 utendo datur, fol. 219. n. v.
Comitia bis in anno celebrantur,
 fol. 107. num. x.
Commodatarius tantum usum rei
 habet, fol. 67. num. vii.
Compensatio non datur nisi debi-
 ti liquidi, fol. 298. n. vii.
Consumptione dominium ad-
 quiritur, fol. 145. num. xv.
Concubina olim solium capere
 poterat, fol. 447. num. i.
Condicere nemo potest rem suam
 nisi a fure, fol. 197. n. v.
Condictio ob causam datorum
 quando datur, fol. 170. n. vi.
Condictio ex capite penitentia
 quæ fol. 281. n. 1. datur in contracti-
 bus inominatis, fol. 183. n. iij. in ne-
 gotiis non dum perfectis, fol. 282.
 ii. datur & si adimplere voluerit, fol.
 296. n. v. etiam in causis piis & li-
 bertatibus, fol. 284. num. iv. non in
 dotis datione, fol. 183. n. iv. in tran-
 sactionibus litis causa, fol. 285. n.
 vi. in causis negativis, fol. 286. n.
 7. in donatione ab causam 287. n.
 ix. si contrahens plus expendit quã

acceperit, fol. 298. num. vii. an de-
 tur cum actione præscriptis verbis,
 fol. 295. num. i. an cum aliis condi-
 tionibus, fol. 412. n. i. eius effe-
 ctus ibidem.

Condictio dicitur actio persona-
 lis, fol. 194. n. viii.

Condictio ex lege Julia de mari-
 tandis ad quid datur, fol. 350. num. i.

Condictio indebiti quando con-
 currat cum alia, fol. 315. num. vii.

Condictio ob causam dicitur
 causa non sequens, fol. 222. n. i.
 appellatur ob causam id est ob finem
 233. n. 1. aliquando ob rem dati, n.
 ii. ea generalior est conditio sine
 causa, fol. 274. n. ii. concurrat cum co-
 ditione in debiti, cum actione præ-
 scriptis verbis, fol. 295. num. i. quid sit cau-
 sam non sequi, fol. 255. num. v. ad
 quid datur, fol. 222. num. 2. si quib-
 us contractibus datur, ibi n. 5. quan-
 do datum est, non si factum, num. iv.
 nisi factum in vim dationis cesserit,
 fol. 223. n. v. aliquando datur causa
 non expressa, fol. 287. num. i. non da-
 tur in transactione litis causa facta,
 fol. 225. num. x. cessat si dantis non
 interfit, 287. num. i. quando matri-
 monio non sequuto decur addorem,
 fol. 238. num. 3. quando solutio fa-
 cta est falso procuratori, fol. 243. n.
 7. cum donatio mortis causa retro-
 catur, fol. 237. num. i. cum damnatus
 quis a testatore non fecit 251. n. 2.
 an ob causam impossibilem non re-
 quiritur, 265. n. j.

Conditio si voluerit in extraneo
 frustra adicitur, in suo suspendio re-
 sistit, fol. 289. num. i. n.

Conditio impossibilis in contracti-
 bus admittitur, secus in ultimis vo-
 luntatibus, fol. 462. num. i.

Conditio si iuraverit remittitur, fol.

Coniuges ad invicem se de nuptiis
 vo cabant, fol. 17. num. v. ius com-
 mune liberorum impetrabant, num.
 vi. solida capacitatem an haberent,

INDEX.

ubi donari volentes si vendant vno nummo nihil faciunt, f. 86. n. ij.

Consensus requiritur ad matrimonium, f. 462. n. i.

Contractus quidam certi alii incerti, f. 152. n. j. non omnes perficiuntur consensu, f. 329. n. jv. quid bonæ fidei, 325. n. vij. incerti quando producant iuris vinculum, f. 257. n. iv. qui re vel scriptura perficiebantur hodie non perficiuntur solo consensu, fol. 309. n. vj.

Contractus doct des quatenus differat a permutatione, fol. 160. num. vi.

Corpus pulchrum ignavissimum grahis animum, f. 84. n. iiii.

Creditor possidet pignus, fol. 65. n. ij. potest de legare debitorem mortis causa, f. 248. n. iiii. & 399. n. ij.

Cunei quid sint, f. 131. n. iv.

Cura extruendi monumenta liberis delegata, f. 253. num. iij.

Cura liberis impendenda, f. 14. in gñ.

Curator certæ rei datur, fol. 24. n. iiii.

D.

Damnatus ad bestias non faciebat testamentum, f. 113. n. vi. damnatus ad mortem hodie facit, f. 124. n. vi. quando eius portio filiis referuaretur, fol. 10. n. v.

Dare significat dominium transferre, f. 158. n. ij. ad ius refertur, f. 197. n. j. & f. 301. n. iij.

Debitor vsucapit rem pignoratā, fol. 65. n. iiii. verus ille est qui pecuniam debet, f. 244. n. ij. quando liberetur soluendo procuratori nō vero, f. 244. n. 3. an habeat aliquando cōditionem, fol. 245. n. iij. non verus quis sit & quando liberetur soluendo, f. 245. n. v.

Decimam coniux coniugi relinquere poterat, f. 16. n. ij.

Decurio relegatus definit esse decurio, fol. 83. n. j.

Dedicatio quatenus differat a cōsecratione, f. 77. n. ix.

Deponens pecuniam debitam liberatur.

Deposita sequestratoriū quod, f. 118. n. 11. consistit in custodia, f. 248. n. ij. irregulare quod, f. 229. n. jv.

Depositarius custodiam rei tantum habet, f. 67. n. vj.

Deporratus testamentum facere non potest, f. 114. n. vii.

Designatoris officium, f. 132. n. xj. f. 114. n. vj.

Dignitas aliquando pro prerogativa accipitur, f. 84. n. iv.

Dimissio quatenus differat a dimissione, f. 79. n. j.

Dinortii causa erat si vxor se labaret in communibus balneis, f. 137. n. 29. vel si adfuerit arenæ spectaculis, ibi non 28.

Doct des contractus est innominatus, f. 183. n. r. differt a permutatione, f. 165. n. vii. & ab emtione, fol. 169. n. i. interuentu rei inchoatur, f. 167. n. xij.

Do vt facias contractus est innominatus, f. 173. n. xj.

Dolus facilius præsuntur in contractu do vt facio quam in aliis, fol. 226. n. ii.

Dolus testatoris annoceat legato, f. 394. n. xi.

Dominium ex euentu mutari non potest, f. 250. n. vi. puratiuum quod, f. 66. n. v. non transfertur sine titulo 143. viii.

Dominus in re sua non committit furtum, f. 66. n. v. non habet restitutionem ex persona serui, f. 42. n. v.

Domitius Aeneobarbus quis fol. 108. n. xii.

Donaria templis appensa quæ 77. n. jx.

Donatio causa mortis quomodo olim fieret, fol. 103. n. 3. inter viuos fiebat per mancipationem, ibi ante Iulii.

I N D E X.

Iustinianum valebat nisi inciperet à traditione, f. 436. n. 7. an contractus sit, f. 181. n. 10. reuocatur natiuitate filiorum, f. 435. n. vi. mortis causa tribus modis reuocatur, f. 248. n. ii. reuocata quod remedium competit ad repetitionem, f. 247. n. j. inter cōiuges nō valet, f. 86. n. ij. nisi manumissionis causa 2; 1. n. 4. tunc operas an possint manumissis imponere f. 415. n. xij.

Dos recepticia quæ, f. 237. n. j. in definite promissa quid contineat, f. 27. n. vij. consistens in usufructu quo modo restituatur, f. 97. n. ij. potest promitti mortis causa, f. 249. n. v. caduca quando fiat, f. 277. n. 7. eius quantitas taxata ex lege Papia, f. 25. n. jv. an conuenienter, n. v. eius dationi inest causa matrimonii semper, f. 238. n. iij. successio illius vninet salis dicitur, f. 404. n. 10.

Duo rei debendi qui dicantur, f. 41. n. v.

E.

Edicto si quis omissa causa testamenti quando locus sit, fol. 375. num. ix.

Edicti vnde cognati vltima pars explicatur, f. 19. n. ij.

Edictum vnde decem personæ datur matri, f. 20. n. vi.

Emptio sine pretio nulla, solo consensu contrahitur, fol. 165. num. vii. imaginaria vno nummo fiebat, 863. effectus emtionis habet, num. vii. quatenus differat à permutatione 164. num. ij. Eius causa onerosa, f. 424. num. iii.

Emancipatio an post Iustinianum sit capitis diminutio 29. num. iv. quam necessaria, fuisse, fol. 31. num. 6. quare in ea interuenirent tres venditiones ibi, eius solemnitas, f. 104. num. 6.

Emancipati filij iure nouo quomodo admittantur, fol. 365. numero ij.

Emptor quis, fol. 86. num. j. tenetur facere nummos accipientis, fol. 164. num. 5. stipulatur rem habere licere tantum, fol. 165. num. iij. seruo manumisso ex edicto diui Marci non imponit operas, fol. 414. n. xj.

Equestria vbi in ludis, fol. 131. num. vij.

Equitas in dotis materia semper inspicitur, fol. 185. n. v.

Errans in iure non vlucapit, fol. 393. n. ij.

Error in nomine non nocet, fol. 141. num. ij. in materia an noceat, num. 4. & in causa, fol. 143. num. vij. in corpore vitiat, f. 146. n. xviii.

Exceptio rei iudicatz ex persona venditoris an detur in emptorem, f. 396. num. iij.

Executoris testamentarii officium, f. 253. n. iij.

Exercitus vfundum in grediens an possideat, f. 71. n. vii.

Expillatio hereditatis an retardet libertates, f. 468. n. i.

Expiatio prodigiorum quæ, f. 3. vi.

Expressa nocent non expresse non nocent, f. 290. iij.

Extraneus in materia dotis quis sit f. 237. n. i. quando possit repetere dotem 238. n. ii. potest stipulari ut sibi restituatur, fol. 434. n. ii. redintegrato matrimonio an recuperet ibi num. j.

F.

Facio ut des contractus ut inominatus, f. 172. n. xvi.

Facio ut facias contractus incertus dicitur, f. 181. n. xviii.

Facta quæ solent locari, f. 77. n. x.

Facto promisso non adimpleto datur actio ex stipulatu, fol. 330. n. viii.

Factum

INDEX.

Factum condici nō potest, f. 322.
n. iij. quod in extraneo non inducit
gestionem, in suo inducit inmixtio-
nem, fol. 392. n. vij.

Facultas testandi an a iure gentiū
fol. 106. n. ix.

Falcidia in testamento militis lo-
cum non habet, f. 372. n. i. an in
veterani testamento, f. 373. n. vij.

Familia ex quibus constet, f. 115.
n. x.

Falsus procurator quis sit, f. 244.
n. iij. illi si solvatur non contingit
liberatio, f. 245. n. iij. furtum facit
in pecunia, fol. 245. n. iij.

Fœmina iure digestorum nequi-
dem tutor filiorum esse poterat, f.
470. n. iij.

Fictio brebis manus quæ & eius
esse dicitur, f. 155. n. vij.

Fideicommissa ab intestato relin-
qui possunt, fol. 429. n. xij. epistola,
f. 435. n. iv. cum ius iurandi religio-
ne, f. 430. n. ij. & a debitoribus, fol.
435. n. iv. sub hac forma contentus
sit illa re, f. 437. n. vi. filio heredis
utrum relinqui possint, f. 452. n. ij.
exheredatis filiis frequenter relin-
quuntur, fol. 361. n. j.

Fideicommissarij an habeant ius
accrescendi, fol. 377. n. iij. succedunt
in omnibus actionibus, f. 378. n. iij.

Fideiussor qui pro minore inter-
cessit adiubatur auxilio ætatis, f. 43
n. vii. aliquando in plus tenetur quā
reus principalis, f. 406. n. xvj. obli-
gans pecuniam debitam consequitur
actionem mandati, f. 51. n. vij.

Fiducia quomodo contrahatur, f.
102. num. j. in omnibus traslationi-
bus interponebatur, ibi n. ii.

Fiduciaria tutela an hodie, detur,
f. 35. n. vii.

Fiduciarium pignus quod, f. 102.
n. ii.

Filius an sit cui membra superabū-
dant, fol. 17. n. iij. non dicitur nisi
baptizatus sit, f. 16. n. ii. emancipa-
tione exiit ex patris potestate, fol.
104. n. vii. ytrum tunc Capite minua-

tur, fol. 30. n. iij. contrahens iussu pa-
tris ipse obligatur, f. 427. n. xii. quā-
do restitutionem non habeat, f. 116.
n. xi. post repudiationem heredita-
tis potest iterū adire, f. 386. n. vii. te-
stamentum facere non potest, f. 114.
n. viii. donare tamen causa mortis
valet, f. 115. n. ix. eadem sacra domes-
tica olim colebat, f. 116. n. xi. adqui-
rit proprietatem aduentitiorum, fol.
117. num. x. iij.

Filius libertinus quis dicatur, fol.
427. n. ix.

Filiorum appellatione an natura-
les comprehendatur, f. 425. num. v.

Formulæ actionum hodie sublatae
sunt, fol. 220. n. viii.

Formare contractum quid sit, f.
336. n. vi.

Fructus condictæ re condicuntur,
f. 313. n. ii.

Fundus pigvoratus alienatus an
liberetur a pignore, f. 228. n. xiiij. tã-
ti estimatur quanti superest deducto
ere alieno, f. 563. n. i.

Furiosus non potest matrimoniū
contrahere, f. 462. n. i. nec testamen-
tum condere, f. 125. n. xxxiii.

Furtū in re immobili non datur, f.
68. n. viii. reipublicæ dicitur pecula-
tus, f. 74. n. i. rei regalis severius pu-
nitor quam privata, f. 75. n. ii.

G.

Gabella ex permutatiune quo tẽ-
pore debeatur, f. 156. n. xxix.

Gestum quid dicatur, f. 48. n. i.

Gerendi verbum in edicto demi-
noribus quid comprehendat, f. 48.
num. i.

Gestū ab herede bona fide post re-
stitutionē ratū habetur, f. 385. n. iij.

D. Aloysius de Gongora lau-
datur, f. 189. n. viii.

Gradus Sedilium explicantur la-
te, f. 130. n. iij.

Gruamen potest imponi legata-
rio,

I N D E X.

rio. f. 455. n. j. eo deficiente an rema
neat legatum p[ro]p[ri]e legatarium, fol.

536. n. ij.

Grauat[us] intelligitur qui grauari
potest, f. 437. n. vj.

Gratificus dicitur qui facit bonu[m]
gratis, f. 384. n. vj.

H.

Hadriani constitutio de pecunia
publica surrepta explicatur, f. 74. n.
xiiij. alia de fernis venditis vt manu
mitterentur proponitur, f. 412. n. v.

Hereditas, nō potest restitui nisi
prius adatur, f. 378. n. iij. in quibus
rebus consistit, f. 115. n. x. adquiritur
aditione, aut pro herede gestione,
f. 289. n. iij. non dum delata adiri nō
potest, f. 290. n. iij. sine sacris quan-
do dicatur, f. 361. n. j. adita quando
omitti potest, f. 380. n. vii. repudia-
ta per restitutionem non habetur pro
adita quo ad vulgarem substitutio-
nem, f. 57. n. vj.

Hereditate non adita omne ius
testamenti corrumpit, f. 354. n. iij.

Hereditate iacente completur v-
suecapio, f. 391. n. ij. & ex causa pe-
culiari inchoatur, f. 362. n. v.

Heres alius erat a familia emptor-
e, f. 106. n. jx. qui semel est non po-
test desinere esse, f. 55. n. ij. & 478. n.
iij. compulsus adiens omne iurum
amittit institutus quando petat bo-
norum possessionem contra tabulas,
f. 366. n. iij. adeundo quasi contra-
hit cum legatariis, f. 440. n. j. nunquā
conuenitur ab illis ultra vires here-
ditarias, f. 374. n. vii. adimplendo
conditionem expressam non acqui-
rit hereditatem, f. 292. n. vii. illi le-
gari potest, f. 45. n. ij. quando eius fi-
lio, possit iij. non potest repe-
tere dotem quam defunctus dedit,
f. 283. n. iij.

Holographum testamentum quod
dicatur, f. 431. n. v.

Homo liber manumitti non potest,
f. 265. n. i.

Honorarium iuste aduocati, & me-
dici accipiunt, f. 261. n. xiiij. nunquā
tenetur reddere ibi

Doctor Hontiueros laudatur, fol.
6. n. xvi. & f. 492. n. i.

Hora sexta noctis quæ, f. 124.
n. xxxij.

I

Imaginaria venditio quæ sit, eius
effectus traduntur late, f. 87. n. vj.

Impetratio domini est quedam
datio in solutum, fol. 232. n. xxii.

Impuberes non possunt facere te-
stamentum, f. 123. n. xxix. post in-
mixtionem possunt abstinere & con-
tra, f. 58. n. viii. absq; beneficio pra-
toris, f. 382. n. viii. cum viri potente
contrahere matrimonium non po-
sunt, f. 124. n. xxiii.

Immunitas propter liberos ex-
plicatur, f. 7. n. i. an detur a muner-
ibus n. ii. an a tributis, n. viii. a tute-
la, fol. 9. n. iij.

Incapax capiendi ex testamento
non potest capere mortis causa f.
263. n. iiii.

Indebitum soluit qui exceptione
perpetua tutus esset, fol. 240. n. viij.

Indebiti conditio vide conditio
indebiti.

Indicans fugitium seruum potest
accipere mercedem, f. 212. n. iiii.

Inducta ad vnum effectum non o-
peratur contrarium, f. 466. n. iiii.

In neptæ voluntates non sunt ob-
seruandæ, f. 268. n. v.

Incertus contractus quis, f. 153.
n. ii. vocatur nouus, f. 156. n. xi. ali-
quando proprius, f. 153. n. v. quatuor
species continet, f. 152. i. non pro-
ducit certam actionem, fol. 186.
num. i.

In cæstus inter quos committatur
iure ciuili, f. 279. n. iix.
Inge

I N D E X.

Ingenitus saepe sententia declaratur, f. 273. n. 7.
 Inscriptio monumentorum ad quos pertineat, f. 253. n. 117.
 Instructurae appellatione quid contineatur, f. 452. n. 3.
 Interci pere quid sit, f. 78. n. x.
 Interdictum unde vi ad quid & ubi de eo agatur, f. 71. n. viij.
 Interdictum de praecario ad quid datur, f. 199. n. viij.
 Interdictum de tabulis exhibendis datur, & si testamentum non valeat, f. 129. n. xvij.
 Interdictum quod vi aut clā ad quid datur, f. 71. n. viij.
 Inuentio confecto actiones non confunduntur, f. 473. n. viij.
 Ius accrescendi non datur inter successores diuerso iure, f. 377. n. iij.
 Ince in portione repudiata per restitutionem, f. 58. n. viij.
 Iuramentum accedens actui qui ex aliqua causa potest renouari illū irrenouabilem, facit. f. 310. n. ix.
 Ius ciuile vigilantibus scriptum est, f. 364. n. j.
 Ius communium liberorum implebatur a Principe, f. 17. n. vi.
 Ius tunc iustum est cum ad utilitatem defleat, f. 272. num. xij.
 Ius trium liberorum an omnibus Imperatores concederent, fol. 11. n. ix.
 Ius substitutionis potentius est quā ius accrescendi, f. 350. n. ij.
 Iustinianus Imperator infamem iuxta flagrabat affectu, f. 13. n. xij.

L.

Lares colebatur in interiori parte domus, f. 115. n. x.
 Latinus quando ius quiritum consequatur, f. 9. n. iij.
 D. Laurentius Ramirez de Prado laudatur, f. 81. n. v.
 D. Laurentius Santos laudatur, f. 180. n. xvi. & f. 165. n. v.
 Legare verbum quid comprehendat,

f. 123. n. xvij.
 Legari a substituto filij exheredati quando possit late, f. 361. n. ij. filio heredis an possit, f. 450. n. iij.
 Legati exterorum an in ludis sederent, f. 135. n. xxij.
 Legatarius ad implens conditionem an possit repudiare, f. 289. n. ij.
 Legatum non ex necessitate relinquitur, f. 423. n. i. nec in imperfecto testamento, f. 431. n. vi. codicillis relinqui valet, f. 371. n. i. si quis sibi adscripserit pro non scripto habetur, f. 348. n. v. pœna nomine datum, iure digestorum non valebat, f. 438. n. iij.
 favore religionis valet, ibi relictū si heres voluerit non valet, secus si noluerit, f. 440. n. iij. collatum in arbitrium heredis tanquam boni viri consistit, f. 441. n. iij. si heres in capitulum ascenderit dari potest, f. 442. n. vi. post mortem relictum an valeat, f. 443. n. vii. illicitum an remaneat penes heredem f. 455. n. i, quando praestetur rupto testamento per contra tabulas, f. 357. n. ix. quomodo augeatur vel minuat, f. 369. n. i. relictum sub conditione si volet agnitione eius impletur conditio, fol. 241. n. v. acquiritur ignorantia morte testatoris, f. 290. n. iij.
 Leges corrigentes stricte sunt accipiendae, f. 308. iij.
 Legitima tutela patrum aliquando appellatur fiduciaria, f. 37. in auctoritate
 Legitima hereditas defertur defuncto testamento, f. 57. n. v.
 Lex Aelia sentia impedit libertates, f. 350. n. i. & f. 208. n. xii. sed antea hereditate debentur ibi n. xii.
 Lex Agraria explicatur, fol. 9. n. iij.
 Lex Julia Norbana, f. 9. n. iij.
 Lex Julia demaritudinis, f. 24. n. iij.
 Lex Julia pecculatus, f. 76. num. v. porrecta fuit ab Hadriano, fol. 79. n. xij.
 Lex Julia theatralis proponitur, fol. 130. n. v.
 Lex

I N D E X.

Lex Papia de dotibus, f. 24. n. ij.
Lex Papia de pœnis orborū f. 4. n.
vj. & f. 10. n. vj.

Lex Romuli de partu debili, f. 4.
n. vij.

Lex duodecim tabularum de pro-
digioso, f. 4. n. vi.

Lex falcidia vide falcidia.

Lex testamentaria decemvitalis
refertur, f. 12. n. ij.

Liberatio non consistit nisi res
fiat accipientis, f. 288. n. xiiij.

Liberi proprie qui, f. 2. n. ij.

Liberorum appellatione qui intel-
ligantur late, f. 425. n. v.

Libertas codicillis dari potest, f.
371. n. j. competit ab adita heredi-
tate, f. 468. n. j. an retardetur p̄tex-
tu expilatæ hereditatis, f. 468. num.
j. Data a non domino quandiu con-
ualecat, f. 404. num. xii. an relinqui
possit in arbitrium heredis, f. 442. n.
v. eius causa semper p̄ualet, f. 354.
n. iij. rupto testamento per quere-
lam quomodo competat, f. 384. n.
v. semel competens non reuocatur,
f. 55. n. ii.

Liberti dando se in ad rogationē
non liberantur a p̄statione opera-
rum, f. 219. num. xx. curam monu-
mentorum habebant, f. 253. num. iij.
inscriptiones apponebant, ibi.

Liber homo manumiti nō potest,
fol. 165. n. i.

Libia ab Augusto adoptata fuit,
f. 22. n. xii.

Libre partes referuntur, f. 319. n. vi.

Libri pens quis, f. 88. n. viij.

Lite contestata cum vno ex reis al-
ter liberatur, fol. 45. num. xj.

Litis contestatione nouatio, fit, f.
45. n. xj.

Locas operas vt cū bestiis pugnet
nō facit testamentum, f. 113. n. vi.

Locatio vno nūmo quomodo fiat,
f. 99. n. vii. an contrahatur si pecu-
nia nō detur loco mercedis, f. 174. n.
ij. paritaria quæ, f. 175. n. iij. in ea re-
quiritur vt factum soleat locari, fol.
177. n. x.

Ludus venatorius quis, f. 113. n. vj.
Lutricus dies quis, f. 16. n. ij.

M.

Maioribus quādo deur restitutio
p̄pter minores, fol. 40. n. iij.

Mala fides superueniens non offe-
cit vsucapioni, f. 68. n. viij.

An & oris quādo noceat successori
ri, f. 392. n. vi. proponitur discrimen
inter successorem vniuersalem & par-
ticularem, ibi. n. vii.

Mancipites quæ & quomodo man-
cipatio fiebat, f. 91. n. iij.

Mancipium est quod manu capi-
tur, fol. 93. n. viij.

Mandatum sine animo mandandi
non contrahitur, f. 155. n. x. debet ef-
se gratuitum, f. 181. n. xviii. an pari ac
funallagmam ibi, morte mandantis
finitur, fol. 418. num. i. se integra po-
test reuocari, f. 433. n. iij.

Diui Marci constitutio ad Aufi-
dium Victorinum explicatur, f. 170.
n. viii. quādiu facta, f. 411. num. iij.
Vtrū sit eadem ac constitutio edita
in femestribus ibi, n. iij. an habeat lo-
cum in seruo donato, f. 170. n. ix. vtrū
in seruo alieno, ibi n. xii. an in redēp-
to suis nūmis, f. 172. n. xiii. nō perti-
nuit ad seruos legatos, f. 413. n. ix. ad
donatos eā porrexit Iustinian⁹ ibi n.
vii. quādo nō cōpetit libertas p̄p-
ter penitentiā, f. 300. n. ii. & 417. n. x.

Maritus potest manumittere ser-
uum dotalem & quid teneatur resti-
tuere mulieri, fol. 350. n. i.

Mater & soror consanguinea filio-
rum simul proponitur, f. 20. xij.

Matres trium liberorum succede-
bāt ex Tertull. f. 10. num. iij. qui illis
p̄ferantur, f. 19. n. i. & quādo illæ
patribus p̄ferantur, ibi n. vi.

Matrimonium per coēptionē quō-
modo contraheretur, f. 21. num. x.
Imaginaria venditio intercedebat, f.
106. n. vii, non contrahit p̄fectus
vbi administrat nec tutor cum pupil-
la fol. 124. num. xxii. quādo cō-
tractum non est dissolui non potest

I N D E X.

f. 238. n. ii. cum ancilla non contrahitur f. 113. n. v.

Medicus propter imperitiam tenetur. f. 261. n. xiii. mortuo infirmo non reddit honorarium f. 260. num. xiii.

Mēte captus testamentum facere non potest, f. 126. n. xxxvj.

Minister construendi monumentum tenetur restituere heredi quid quid non impendit, f. 252. n. j.

Milites non possunt esse procuratores, f. 275. n. iv. vbi in spectaculis federent, fol. 135. n. 23.

Minima capitis diminutio quæ f. 31. n. v.

Minor viginti annis non potest manumittere ex lege Ælia sentia, f. 417. n. xvij. omitens hereditatem habetur ac si nunquam adisset, f. 385. n. ij. restituitur aduersus repudiationē, f. 55. n. ij. non potest decorio creati, fol. 84. n. ij. vide verbo restitutio

Mixta sub simplicibus continentur, f. 158. n. ij.

Modi quibus legitimum dominium acquiritur referuntur, f. 93. n. vii.

Modus insertus solum gratia accipientis non reddit actum modum, f. 235. n. vii.

Monstruosi partus qui, f. 1. num. j.

Monumentum fieri frequenter olim præcipiebatur, f. 252. n. ia

Muliebris tutela quo iure incerta & quando fineretur, f. 23. n. j.

Mulier restituitur aduersus promissionem dotis, f. 28. n. xi.

Mutatio status aptius dicitur quā permutatio, f. 30. n. ii.

Murus testamentum facere non potest, f. 127. n. xxxviii.

Mutuū non contrahitur sine consensu, f. 145. n. xiiij. aliquando sine reali traditione, f. 154. num. vii. & 335. n. iij.

N

Neapolis Parthenope dicta fuit, fol. 333. n. xiii.

Nexus quid, fol. 103. n. ij.

Novatio fit litis contestatione, f. 45. n. xj.

Nomen substantiam rei declarat, f. 164. n. ij.

Nomina significanda rerum causa inuēta sunt, fol. 14. in. ii. alia propria alia impropria ibi,

Novus contractus quis appellatur, f. 56. n. xi.

Nudum pactū an producat actionem iure canonico & regio, f. 309. n. viii.

Nūmus vnus intercedebat in imaginaria venditione, f. 87. n. ii.

Nūmus Caianus quis, fol. 106. n. vii.

Nuptiæ inter patrem & filiam fratris non consistūt, f. 279. n. ix. inter pupillam & tutorem, f. 124. n. 32. inter auunculum & sororis filiam, fol. 279. n. ix.

Nurus in soceri sacra transibat, f. 21. n. x. ab eo quando adoptari possit, f. 22. n. xi.

O

Obligatio civilis an tollatur per restitutionem, fol. 44. n. x. an possit poni in voluntatem debitoris, f. 440. n. ii. fideiussoria pendet à principali. f. 407. xvii. de non alienando est in iusta, f. 286. n. viii.

Obsequium quid, f. 258. n. ix.

Obsignatio debiti parit liberationem, f. 51. n. viii. tollit accessiones, usurarum culum ibi.

Obtemperare dicitur is per quem non stat quominus pareat, fol. 258. n. viii.

Ocultans seruū fugitiuum furtum committit, f. 112. n. ili, tenetur indicare & potest recipere mercedem ibi.

Omitti hereditas adita aliquando potest,

INDEX.

potest, fol. 380. n. vii. omittentes do-
lo eam ex edicto habentur pro here-
dibus, f. 390. n. j. sed quando ex eo
non tenetur, fol. 450. n. ii.

Omne quod datur aut ob rem da-
tur aut ob causam, f. 233. n. iij.

Orchestra ubi, f. 135. num. xxii.

Ostentum quid, f. 2. n. ij.

P.

Pactum est duorum in idem pla-
titum consensus, f. 313. n. i. in con-
tinenti appositum quando dicatur,
f. 139. num. iij. an si modico interua-
lo ponatur, ibi n. iv. sufficiens est ad
agendum, ibi n. iij. aliquando dici-
tur lex, fol. 320. n. vii. an in omni-
bus contrahibus eundem effectum
fortiatur, fol. 321. n. j. quam actione
producat in contrahibus bonæ fidei
f. 328. n. j. quam instricti iuris, fol.
334. n. i. an detur actio præscriptis
verbis, f. 331. n. ix. & quæ ex iure Re-
gio, fol. 338. n. j. nudum an producat
actionem, f. 309. n. vij. & f. 318. n.
ij. quodcumque valet hodie adinstat
stipulationis, f. 307. n. ij.

Papinianus eodem tempore vixit
ac Triphoninus, f. 345. n. ij. occisus
fuit ab Imperatore Carracalla,
fol. 57. n. i.

Paratus dare vel facere dedisse
aut fecisse videtur, f. 312. num. xiii.

P. Pareja laudatur, f. 462. n. i. &
325. n. vj.

Partiaria locatio quæ, fol. 175.
num. v.

Pater est quem nuptiæ demon-
strant, fol. 325. n. vi. quando dicatur
habere vicem legitimi tutoris, fol.
33. n. j. tutor fiduciarius, an aliquan-
do sit fol. 35. n. v. habet restitutione
ex persona filii, fol. 40. n. iij. iuvens
filio ut contrahat obligatur ex sua
persona, f. 42. n. vi. occupat peculium
iure pristino, fol. 373. n. vij. dotans
filiam non aliter recipere potest quā

stipulatione, f. 434. n. ij. eius appella-
tione qui contineantur, fol. 113.
num. iii.

Patria potestas iure naturali & di-
vino est instituta, f. 31. n. vi.

Pater post ius novellarum tu-
tor est fiduciarius, f. 34. n. iij.

Peculium profectitium non est fi-
lii, f. 47. n. xv. confiscatur propter de-
lictum patris nō propter debitū, ibi.

Peculium serui quando manumif-
so censeatur concessum, f. 431. n. j.

Peculatus quid, f. 75. n. i. an com-
mitatur in pecunia sacra, f. 76. num.
vii. olim puniebatur extra ordinem,
f. 75. n. 3. furti species est, fol. 82.
num. ix.

Pecunia pro mutua quæ, f. 267. n.
xiv. minori solui, non potest sine de-
creto, f. 51. n. xi. a pecore dicitur, fol.
75. n. 3. sacra quæ, f. 76. n. vii.

Periculū rei venditæ ad quem per-
tineat, f. 168. n. i. rei permutatæ, fol.
169. n. ii. serui venditi, f. 305. n. x.
ex re mea re data mea est, fol. 155.
num. x.

Permutatio quatenus differat a cō-
tractu do ut des, f. 160. n. vi. ab emp-
tione, f. 164. n. ii. ex ea datur actio
præscriptis verbis, f. 160. n. vij. rei
traditione in choatur, competit etiā
actio bonæ fidei, f. 193. n. vii.

Pignus prætorium quatenus diffe-
rat a conventionali, f. 65. n. fiduciar-
rium quod, f. 102. n. ii. eius datio va-
let & si erretur in materia, f. 141. n.
iv. soluitur ob signatione debiti, f.
51. num. viii. contractum pendente
vẽditione an dissolvatur redhibita re
f. 397. n. iij.

Plura sunt negotia quam vocabu-
la, fol. 153. num. iij.

Pœnæ orbis referuntur, fol.
10. num. v.

Pœnæ servus non facit testamen-
tum, fol. 35. n. i. f. 113. n. vii.

Possessio quando pro vsucapione,
f. 59. n. i. sine possessione eam nō pro-
cedere elegans arguedi genus, fol.
601. num. iii. interrumpitur captivi-
tate

I N D E X.

rate f. 62. num. i. rei mobilis non amittitur ab ignorante, f. 70. n. v.

Precarium concedere non potest seruus hereditarius, f. 67. n. vii. an sit contrañus incertus, f. 181. n. xx. cur conditio ex eo detur, fol. 198. num. iv.

Præcarie rogare possessionem rei quid f. 51. n. viii.

Prædia Italica & vectigalia quæ, f. 91. n. ii.

Præfectus non potest contrahere matrimonium in sua prouincia, fol. 124. n. xxxi.

Premia propter numerum filiorum, f. 7. num. 1.

Præmium in emptione debet consistere in pecunia numerata, f. 176. num. viii.

Prætor remittit conditionem si iurauerit, fol. 291. n. v. dat solum actionem si iurauerit, f. 291. n. v. dat solum actiones ex contrañibus gestis in potestate in quantum facere possunt, f. 43. n. vi.

Prætoriam actio in factum quando detur, f. 84. n. viii.

Princeps ubi sederet in spectaculis, f. 138. n. xx. iii. an possit concedere impuberi priuilegium testandi, fol. 123. num. xxx.

Procurator verus quis sit, f. 244. n. ij. nõ verus est qui mandatum non habet, ibi, falsus qui mentitur se esse procuratorem, n. iij. solutio illis facta quatenus valeat, fol. 243. num. j. miles esse non potest, f. 275. n. iv.

Prodigiosus partus quis, f. 2. n. ij.

Prodigus non potest facere testamentum, f. 126. n. xxxv.

Prohibitus alienare an dominium transferat, f. 285. n. viii.

Promissio dotis immodice an irrita sit, f. 26. n. iij. mortis causa fieri potest, f. 249. n. v. matrimonio non secuto an effectum habeat, fol. 249. n. vii.

Promutuum est cum pecunia indebita tanquam debita soluitur, fol. 262. n. iij.

Proprius contrañus quis, fol. 154. n. v.

Proprium facere quid, f. 154. n. v.

Proprium alicuius quid dicatur, f. 463. n. j.

Pubertatis tempus quod, f. 124. n. xxxi.

Publica pecunia quæ, f. 79. n. xiv.

Publica actio publicam vindictam continet, f. 82. n. ix.

Putans alienos nummos suos tradendo non transfert dominium eorum, f. 269. n. viij.

Q

Quævedus laudatur, f. 448. n. j.

Qui compulsus adit priuatur omni lucro, f. 478. n. iv.

Quiritarium dominium quod, fol. 91. n. iij.

Quod ex pecunia mea comparatum est meum est, f. 421. n. v.

Quod in capaci relinquitur a fisco vindicatur, f. 455. n. iij.

Quod nobis debetur id nostrum sit, f. 195. n. viii.

Quando in fraudem legis aliquid fiat, f. 28. n. xij.

Quantitas dotibus præscripta fuit Romanorum & aliorum legibus, fol. 25. n. v.

Quæcunque codicillis scribuntur habentur ac si in testamento scriptæ fuissent, f. 371. n. iij.

Querela inofficiosi testamenti nõ datur nisi adita hereditate, fol. 121. n. xiv. facit testatorem intestatū decedere, f. 428. num. j.

Quarta falcidia vide falcidia.

R

Doctor Ramos laudatur, fol. 672. num. viij.

Rapinam facere quid, f. 18. n. viij.
Rati

I N D E X.

Rati habitio constituit personam legitimam, f. 244. n. ii. facit negotiū proprium quod antea non erat fol.

246. num. v.

Raudusculus quid sit, f. 87. n. vj.

Redimere indiem idem est aceme re, f. 303. n. vi.

Redditus annuus, an redimi possit sine tutoris auctoritate, f. 35. aucto.

Regulæ iuris quæ sunt, f. 387. num. n. iij.

Rei non suæ nemo potest domini transdere, f. 197. num. j.

Relegat⁹ quādo possit decurio creari, f. 84. n. j.

Reliquiæ sunt cineres & quod superest ex corpore mortuo, fol. 269. num. vj.

Reperitio ex capite pœnitentiæ in quibus cōtractibus datur, f. 196. n. v.

Reprehensiones in iustæ consultoriam referuntur, fol. 54. num. j.

Restitutio hereditatis per æs & libram fiebat, f. 109. n. xiii.

Restitutio in integrū an datur maioribus ex personis minorum, f. 40. n. ii.

an fiderussori ex persona rei, fol. 44. n. v. an contra solutionem tutore auctore factam, fol. 50. n. 4.

contra dotem inmodicam, fol. 28. num. xi.

contra repudiationem, f. 46. n. iii. aduersus inmixtionem, f. 382. n. ix.

Res mancipi quæ & quomodo alienentur, f. 91. n. iij.

Res legata pendente conditione non est heredis, f. 424. n. iij.

Rogatus restituere post mortem quid potest consumere, fol. 465. n. j.

Rogatus restituere censetur rogatus si sine liberis decesserit, f. 425. num. vii.

S.

Sacra familiæ in quibus consistunt, f. 115. n. x.

Sacræ res quæ, f. 77. num. viii.

Sacrificia sœuetaurilia quæ, f.

7. n. vi.

Sacrilegium quando committatur, f. 76. n. viii.

Salarium destinatur administratori pro administrationis opera, fol.

420. num. iij.

Satisfactio iudicatum solui quando interponebatur, fol. 407. num. i. quor

clausulas contineret, f. 408. num. iij.

Satisfactiones prætoriz stipulationes desiderant non pignora, fol. 472. num. j.

Schola iuriscōsultus quis, & quoruplex, f. 344. n. j. floruil sub Marco Vero, f. 411. n. iv.

S. C. Trebellianum an habeat locum in testamento militis, fol. 372. num. vj.

S. C. Tertullianum de commodomatrum exponitur, f. 5. n. viii.

de successione earum, f. 10. n. iv. quotempore factum fuisset, fol. 22. in

actuario.

D. Sebastianus Infante laudatur, f. 253. n. ii.

Secessus gratissimus Romanis, f. 233. n. xiii.

Sedilia Romanorum in ludis cōponuntur, f. 134. n. xix.

Sententia pro libertate lata non reuocatur prætextu restitutionis, f. 129. num. xv.

Sequester est apud quem plures re deponunt, f. 189. n. ix.

Serui accipiūt capacitatē a dñis, f. 357. n. v. bona, fide possessi ab hostib

bus capti iterū vlucapiuntur, f. 62. n. iii. cōmunes possunt institui cū liber

tate, & sine ea, f. 359. n. vi. hereditatino possunt precariū cōcedere, com

modare vero aut deponere possūt, f. 67. n. vii. manumissi sequebātur ori

ginē patronorū, f. 438. n. i. a filio manumissi reuocato patris mādato nō li

berī, f. 301. n. iii. nihil debēt dominis de gestis tēpore seruitutis, f. 453. n. j.

manumitti infraudē creditorū nō possunt, f. 208. n. xiii. peculium quando

illis cōcessum videatur, fol. 438. n. i. pignori dati non possunt manumitti,

f. 3504

INDEX.

f. 350. n. i. dotales possunt ibi, pœnz
qui, f. 113. n. vj. publici quales, f. 112
n. v. quatenus teneatur de ante ges-
to, f. 353. n. ii. & iij. sub conditio-
ne dandi liberi esse iussi possunt da-
re de peculio, f. 271 n. xii. quando
sint heredes necessarii, f. 360. n. vii.
instituti tot personas sustinent, quot
habent dominos, f. 350. n. iii. vendi-
tio ea lege vt manumittantur venien-
te tempore liberi fiunt ex constitu-
tione diui Marci, f. 170. n. viii. testa-
mentum facere non possunt, f. 112. n.
v. legati, & liberi esse iussi liberi sũt,
f. 354. n. iv.

Sextertio adiciere quid, f. 88. num.

vii.

Sexta hora noctis quæ fol. 124.

num. xxxi.

Solemnes formulas olim adiones
habebant, f. 183. n. ji.

Solidi capacitas inter coniuges ex-
plicatur, f. 17. n. vi & f. 464. n. i.

Solutio facta tutoris auctoritate
rescinditur restitutionis remedio, f.
50. n. ii. liberationem non parit nisi
res fiat accipientis, fol. 164. n. iv.

Solutio matrimonio dos restitu-
tur, f. 96. n. j.

Soror adoptiua quando vxor duci
possit, f. 122. n. xxv.

Sponsiones siue pignora depon-
bantur in ludis, f. 188. n. vii.

Sponsus an repetat dotem matri-
monio non sequuto, f. 240. n. vi

Statuliber quis proprie dicatur, f.
358. n. ii.

Status mutatione finitur negotia-
tio, f. 418. n. j.

Stipulatio generalis differt ab spe-
ciali, f. 311. n. xii. adiecta contra-
ctui quando inducat diuersam formã
f. 310. num. ix. facit illum irrenoca-
bilem, f. 311. num. xii. non contra-
hitur nisi contrahentes in corpore cõ
consentiant, f. 146. n. xviii. potest
contrahi mortis causa, f. 49. num. v.

Substitutus non admittitur, quan-
do institutus adest, f. 35. num. xxv.
filij ex hereditate quando legatis one-

rati possit, f. 361. num. ij. an possit
adire repudiante suo per restitutione
f. 58, in aucto, praefertur coheredi, f.
35. n. j.

Substitutio pupillaris à quibus fi-
at, f. 356. num. j. potest fieri filio ex-
hereditato, f. 360 n. j. quando euanes-
cat, f. 352. n. j.

Substitutio vulgaris facta sibi ipsi
valet, f. 353. n. j. an repudiando ex ip-
stitutione & adeundo ex substitutio-
ne dolus detur, f. 450. n. j. facta impu-
beri porrigitur ad pupillarem, f. 351.
num. iv. eius causa plenior est ac in-
stitutio, f. 354. num. ii.

Subtrahere idem est ac subripere,

f. 81. n. v.

Successio legitima filii emancipati
in bonis filii retenti in quo differat,
à successione in bonis emancipati, fol.

34. n. ii.

Successorum loco qui habeantur,

f. 390. n. vii.

Synallagma quid, f. 212. n. iiii.

Surdus testamentum an faciat, fol.

127. n. xxxviii.

Suus heres immiscere se potest li-
cet prius se abstinerit, f. 380. n. vii.
post adimplementum conditionis
abstinere se potest, fol. 29. num. vi.

T.

Tabula cedit pictura, f. 178. n. x.

Tarentinorum origo refertur, fol.

333. n. xiii.

Tempus mortis vitæ potius quã
morti attribuitur, f. 443. n. vii.

Testamentum callatis comitiis
quod, f. 107. n. x. per æs, & libram quo
modo fieret n. xi. quando durauit, n.
12. Lycurgi refertur, f. 269. n. vi. il-
lud facit pater familias, f. 111. num.
j. non filius, f. 114. num. vii. nec im-
pubes fol. 123. num. xx9. non seruus
nisi publicus, f. 112. n. j. de portatus,
f. 114. num. v. mutus 127. n. xxxviii.
furiosus, fol. 125. num. xxxiii. mili-
tis

I N D E X.

is valet intra annum iure militari,
f. 372. n. iij.

Tertiam partem bonorum mariti
contra olim capere poterat, fol. 16.
num. iij.

Terryllianum S. C. vide S. C.

Theatri forma describitur, f. 130.
num. ij.

Titulus à tuendo dictus, fol. 143.
num. vi.

Tradere verbum quid in iure sig-
nificet, f. 301. n. iij.

Transactio rei in permutatione pro-
ducit initium obligationis, fol. 162.
num. xii.

Transactio an sit contractus ino-
minatus, f. 182. num. xxi. aliquando
fit litis causa, f. 275. num. x.

Tributum vxorium quod fuisset,
f. 14. in auct.

Tritonidis ars vbi, fol. 333. n. xiiij.

Turpes conditiones reiiciuntur, f.
67. num. xxv.

Tutela fiduciaria quæ, f. 34. num.
ij. quatenus differat à tutela patro-
norum, f. 36. num. ix. muliebris quæ
f. 23. num. j. finitur pupilli pubertate
fol. 419. n. x. ab ea excusantur habentes,
tres filios, f. 9. num. iij.

Tutor ex lege Julia de maritandis
dabatur pro dote constituenda, fol.
24. num. iij. non datur certæ rei, fol.
ibi non potest ducere vxorem pupil-
læ, f. 125. num. xxxii. finita tutela nō
cogitur perseverare in administratio-
ne 419. n. j. nisi sit libertus pupilli, n.
ij. tenetur redere lucro quod in admi-
nistratioe fecit, f. 402. n. iij. nisi præ-
ceptum patris interueniat non debet
prosequi negotiationem, f. 421. n. iij.

V.

Vasa sacra ab infacris homini-
bus tangi non possunt, fol. 77. n. ix.

Vedigalia prædia quæ, fol. 91.
num. ii.

Venatorius ludus quis, fol. 113.

num. vj.
venditor frequenter dicitur actor
fol. 327. n. iij. est debitor speciei, f.
164. num. iv. tenetur tantum tradere
mercem ibi n. iij.

Venditio imaginaria quæ & eius
effectus, fol. 87. n. iv. rei alienæ quæ
re valeat, 158. n. ii.

Verbum restituo quid denotet in iu-
re, fol. 313. num. iij.

Verbum sequendi quo modo in iu-
re accipiatur, fol. 320. n. vi. manda-
uit quid significet, f. 433. num. j.

Verba scripta in testamento de-
bent intelligi secundum qualitatem
personæ ad quam referuntur, fol. 428.
num. xj.

Vestalis virgo exhibet de patris po-
testate, fol. 24. num. j. testamentum
facere poterat, fol. 124. num. xxxj.
locum separatum in spectaculis habe-
bat, f. 173. num. xxxj.

Vitia auctorum quibus nocant &
in quibus transcant late exponitur,
f. 393. num. x.

Vitians pecuniam qua lege teneat-
tur, f. 78. num. xii.

Vitium status vitiat testamentum
non iudicii, fol. 126. num. xxxvj.

Voluntas hominis deambulatoria
est, f. 282. n. j. inepta non est ad
implenda, fol. 268. num. v.

Vota decimarum Herculis debent
tur, f. 77. n. ix.

Vsucapio diffinitur, f. 382. num. iv.
in quantum differat a præscriptione,
num. v. interrumpitur captivitate
possessoris & rei possessæ fol. 62. n. j.
quando sine possessione detur, f. 65.
num. iij. aliquando incipit hereditate
iacente, fol. 392. num. v. adimpletur
semper, fol. 391. num. ij.

Vsusufructus an cedi possit, fol. 94.
n. viii. si cedatur an reuertatur ad pro-
prietatem, f. 99. n. vi. indotem datus
soluto matrimonio quomodo resti-
tuatur, f. 92. n. ij. finitur capitis dimi-
nutione & non vtendo fol. 98. num.

iv.

Vsuræ cure pactis non debeantur,
fol. 323.

INDEX:

fol. 313. num. II. Earum modus explicatur, fol. 329. num. VI. Earum materia odiosa, fol. 335. num. V. an pecunia reperita exigi possint, fol. 313. num. III. non debentur ob signatione debiti facta, fol. 52. n. VIII. vxor ducta per coemtionem effi-

ciebatur sua heres marito: fol. 212 num. X. patiebatur minimam capie-
sis diminutionem ibi in soceri sacra
transibat ibi exibat, & tutela. fol.

24. num. III.
Vtile per inutile quando vitietur
fol. 28. num. XIII.

EINIS

INDEX

INDEX LEGVM TVM IVRIS CIVILIS ROMANORVM, TVM RE- gii Hispanorum, quæ nouiter exponun- tur, aut notabiliter explicantur iuxta seriem pandectarum digestus.

Quæ capitali litera ponuntur peculiariter explicantur.

EX PRIMA PANDECTARVM PARTE VIDELICET
digesto veteri,

De statu hominum.

L. NON SVNT LIBERI
f. I,

De adoptionibus.

L. post mortem 25. fol. 121.
num. xxij.

De pactis.

L. 1. fol. 317. n. ij.

L. item quia 4. §. ultimo f. 323.
num. ij.

L. iuris gentium. 7. §. & ideo,
fol. 204. num. iv. §. quinimo,
fol. 326. num. iij. &

L. si tibi 17. fol. 335. num. ij.

L. veteribus, 39. fol. 147. n. xx.

De his qui notantur.

L. athletas, 4. f. 132. n. ij.

De negotiis gestis.

L. qui negotia, 23. fol. 246.
num. vj.

L. liberti 31. §. liberos, fol.
253. num. iij.

Quod metus causa.

L. metum 9. f. 72. num. ix.

De dolo malo.

L. si quis affirmavit, 9. §. Labeo
fol. 218. num. xij.

De minoribus.

L. DENIQUE 3. §. SED V.
TRVM, fol. 39.

L. AUT PRÆTOR, 7. §. SED
ETSI, f. 49. §. SET QVOD PA
PINIANVS, fol. 54. & 387. n. ix.

L. quod si minor. 24. §. Scæ-
vola f. 56. n. iij. & f. 41. n. vij.

DE

INDEX.

De capite minutis.

L. 1. f. 30. n. ij.

L. 3. §. 1. f. 29.

Ex quibus causis maiores.

L. DENIQUE 19. fol. 59.

L. ait prætor 23. §. 1. l. cum miles, 30. f. 60. n. j.

De inofficioso testamento.

L. Papinians in fine. fol. 385. num. ij.

L. aduersus, 30. fol. 121. num. xxiv.

Cõmunia prædiorũ.

L. venditor 13. fol. 324. n. vi.

Familiæ ertiscundæ.

L. his consequenter, 18. §. idẽ
1. si filia 20. §. 1. fol. 187. num. ii.

Communi diuidũdo.

L. si conuenerit, 23. fol. 176. num. ix.

De religiosis, & sumptibus funerum.

L. vel quod 6. §. 1. fol. 253. n. iii.

De rebus creditis.

L. certi conditio. 9. fol. 201. num. x.

L. rogasti, 11. l. singularia, 15. fol. 153. n. v, & fol. 335. n. ij.

L. si ego, 18. f. 143. n. x.

L. non omnis 19, f. 148. n. iv.

L. si me 32. f. 315. n. vi.

L. lecta 40. f. 324. n. v. 335. n. v.

De conditione causa data.

L. 1. §. 1. f. 189. n. ii.

L. 3. §. quid si ita, f. 170. n. 6. §.

quinimo, f. 200. n. ix. & f. 256. n. ij.

9. quilibero, f. 265. num. j. & §.

si seruus 7. f. 235. n. vi.

L. si extraneus, 6. 237. n. i.

L. qui sedebat 7. f. 240. n. vii.

1. quod seruus 8. ibidem.

L. si donaturus 9. f. 238. n. iv.

L. si mulier, 10. f. 123. n. iv.

L. si heres 11, f. 152. num. j.

L. cum quis 12. f. 248. num. iv.

L. si filius 13. f. 189. n. ij.

L. vltima, f. 277. n. vii. & 158. num. ij.

De conditione ob- turpem.

L. 3. §. si quod meretrici, fol. 234. num. i. v.

De conditione indebiti.

L. procurator 6. §. Celsus, l. cũ indebitum, 57. §. 1, fol. 245. n. v.

L. hæc conditio 66. fol. 313. num. ij.

De conditione sine causa.

L. SI PECUNIAM 5. fol. 299.

Cõmodati.

L. his qui 13. §. vltimo. fol. 187. num. iv.

De pignoratitia actio- ne.

L. 1. §. 1. l. si quis, f. 142. num. iv.

L. & eleganter 24. fol. 231. n. xxi.

Ad S. C. Velleianum.

L. si

INDEX.

L. si mulieri, 15. fol. 403. num.
vii.

Depositi.

L. publica 26 f. 435. num. iv. &
329. num. iv. & 335. n. iv. & 329.
n. iv. & 335. n. jv.

Mandati.

L. si quis alius 27. §. i. fol. 417.
num. 16.

L. qui negotia 34. f. 154. n. vi.

L. si hominem 38. f. 417. n. 16.

De contrahenda emptione.

L. si in emptione 34. fol. 146. n.

L. nuda 55. f. 86. num. iij.

L. Labeo 50. f. 339. n. xij.

L. fundi 79. f. 328. n. ij.

De lege cōmissoria.

L. si fundus 4. f. 332. n. x.

De rescindenda venditione.

L. si conuenerit, f. 331. n. ix.

De seruis exportādis.

L. quæsitum 8. §. j. f. 417. n. xv.

L. FIN. F. 410.

De actionibus empti.

L. exempto 11. §. his qui vinā,
fol. 226. n. vi.

L. si sterilis 21. §. si tibi. f. 328.
num. iij.

L. prædia 28. f. 330. n. vij.

L. hæres 29. f. 423. n. iij.

L. seruis 30. f. 315. n. vj.

Locati.

L. ex conducto 15. f. 262. num.

L. penultima §. nauem. f. 263.

num. xvij.

De rerum permutatio- ne.

L. i. f. 167, num. xi. §. vltim. f.
202. num.

præscriptis verbis.

L. i. §. vltimo, f. 188. n. v.

L. 4. f. 151. n. iij.

L. 5. f. 811. num. xvij. §. i. f. 158.
num. ij. & 199. n. ij. verficulo sed
si, f. 169. n. iij. & §. ar eū do, f. 204.
num. v. §. quod si faciam f. 214. n.
vij. §. penultimo. f. 19. n. j.

L. insolam 6. l. si dominus 8. fol.
197. num. ij. & 201. num. xi.

L. ob eam 9. ibi.

L. qui actionem 11. f. 184. num.

L. solent 15. f. 214. n. vij.

L. si gratuitam, 17. §. vlt. fol.

188. n. vj.

L. si apud e. 18. f. 219. num. iij.

L. rogati, 19. f. 154. n. vj.

L. si tibi pollienda, 22. fol. 156.

num. xj.

L. vltima, fol. 219. n. v.

L. si ei §. vltimo f. 402. n. jv.

L. si ei §. vltimo f. 402. n. jv.

L. si ei §. vltimo f. 402. n. jv.

L. si ei §. vltimo f. 402. n. jv.

L. si ei §. vltimo f. 402. n. jv.

L. si ei §. vltimo f. 402. n. jv.

L. si ei §. vltimo f. 402. n. jv.

L. si ei §. vltimo f. 402. n. jv.

L. si ei §. vltimo f. 402. n. jv.

L. si ei §. vltimo f. 402. n. jv.

L. si ei §. vltimo f. 402. n. jv.

L. si ei §. vltimo f. 402. n. jv.

L. si ei §. vltimo f. 402. n. jv.

L. si ei §. vltimo f. 402. n. jv.

L. si ei §. vltimo f. 402. n. jv.

L. si ei §. vltimo f. 402. n. jv.

L. si ei §. vltimo f. 402. n. jv.

L. si ei §. vltimo f. 402. n. jv.

L. si ei §. vltimo f. 402. n. jv.

L. si ei §. vltimo f. 402. n. jv.

L. si ei §. vltimo f. 402. n. jv.

L. si ei §. vltimo f. 402. n. jv.

L. si ei §. vltimo f. 402. n. jv.

INDEX.

num. vj.
 L. si ego 9. f. 239. num. v. §. 1.
 f. 283. num. j. v.
 L. licet 43. fol. 223. num. iv.
 L. si mulier. 59. §. 1. fol. 238.
 num. iij.
 L. QVÆRO, 60. CVM SE-
 QVENTI, fol. 23.
 L. stipulatio, 63. infine f. 434.
 num. j.
 L. VSVSFRVCTVS, 66. fol.
 96.
 L. mulier, 72. §. ultimo. f. 433.
 num. j.
 L. si pater 76. fol. 249. num. v.
 L. si infando 78. f. 98. n. v.

De pactis dotalibus.
 L. si fundum 16. f. 60. n. ij.
 L. inter 26. §. conventi, fol.
 214. n. vij.
 L. cum maritus 29. §. 1. f. 434.
 num. i. & §. ultimo, fol. 433. n. j.

**De donationibus in-
 ter.**

L. si sponsus, 5. §. ultimo, fol.
 325. num. vj.
 L. si eum, 9. §. 1. f. 415. n. xij.
 L. si vir 52. §. 1. l. si quod 56. f.
 249. num. v.

**EX SECVNDA
 padectarum parte
 videlicet infor-
 tiato.**

Soluto matrimonio.

L. insulam 42. f. 434. n. j.
 L. si sic 56. f. 237. n. j.
 L. vsusfructus 58. f. 98. n. v.
 L. dotalem 61. f. 350. n. j.
 L. HÆC ACTIO, 63. fol. 350.

De legitim. tutorib⁹

L. 3. §. ultimo, f. 33. n. j.

**De administratione
 tutorum.**

L. QVINEGOTIATIONEM
 58. fol. 418.

L. Titium 47. §. altero, fol. 420.
 num. iv.

L. tutor rerum, f. 393. n. vij.

**Qui testamenta face-
 re possunt.**

L. aqua cete, 5. fol. 124. n. xxxj.

**De liberis & posthu-
 mis.**

L. si quis posthumus 9. §. vlti-
 timo, fol. 121. num. xxvj.

**De heredib⁹ instituē-
 dis.**

L. Sed si is conditioni 6. §. si ser-
 uum, 3. f. 359. n. vj.

L. pater 54. fol. 359. n. v.

L. iam dubitari 86. §. 1. fol. 292.
 num. vij.

De vulgari.

L. sed si plures 10. §. ultimo, f.
 355. num. vij.

L. si seruum 18. f. 359. num. vj.

L. ex duobus 34. fol. 367. n. x.

L. & si 35. fol. 366. n. vj.

L. VLTIMA, f. 352. §. TITIVS
 fol. 252. §. SI PVPILLVS, f. 356.

DB

INDEX.

De conditionibus institutionum.

L. si quis 13. fol. 289. num. ij.
L. mulier 20. §. n. fol. 262. n. ii.

De iure deliberandi.

L. vltima. fol. 426. n. jx.

De testamento militis.

L. 3. fol. 430. num. ij.
L. si certarum 17. §. vltimo, f. 372. num. iij.

De acquirenda hereditate.

L. impuberibus 11. fol. 58. num. viij.

L. is qui heres 13. f. 291. num. v.

L. si duo 38. f. 58. n. viij.

L. qui seruū 47. fol. 380. n. viij.

L. cum hereditate, fol. 382. n. ix.

L. si minus 61. fol. 381. n. viij.

L. Antistius 62. fol. 291. num. v.

L. seruus 64. fol. 351. n. v.

L. si solus 80. f. 350. n. ij.

L. gerit 88. fol. 391. n. iij.

L. quem neptis 98. f. 58. num. viij.

L. vltima fol. 58. num. viij.

L. vltima fol. 58. num. viij.

L. vltima fol. 58. num. viij.

L. vltima fol. 58. num. viij.

L. vltima fol. 58. num. viij.

L. vltima fol. 58. num. viij.

L. vltima fol. 58. num. viij.

L. vltima fol. 58. num. viij.

L. vltima fol. 58. num. viij.

L. vltima fol. 58. num. viij.

L. vltima fol. 58. num. viij.

L. vltima fol. 58. num. viij.

L. vltima fol. 58. num. viij.

L. vltima fol. 58. num. viij.

L. vltima fol. 58. num. viij.

L. vltima fol. 58. num. viij.

L. vltima fol. 58. num. viij.

L. vltima fol. 58. num. viij.

L. vltima fol. 58. num. viij.

L. vltima fol. 58. num. viij.

L. vltima fol. 58. num. viij.

De legatis primo.

L. si quis 4. f. 141. num. iij.

L. si fundum 81. §. si stichum fol. 481. n. ix.

L. si seruus 108. §. si margarita fol. 435. num. v.

De legatis II.

L. si ita 3. fol. 442. n. vj.

L. si quis quos 31. fol. 458. n. v.

L. qui testamento 37. fol. 459. num. xj.

L. LVCIVS §. DAMÆ, fol. 422.

L. vnum 67. §. si de falcidia, f. 424. n. jv.

L. cum pater §. volo fol. 427. num. x. §. filius fol. 430. num. v. §. donationis f. 435. num. iv.

L. Lucius 88. fol. 17. n. vij.

L. Lucius 88. §. 1. 252. num. 12. §. filiam fol. 430. num. v. §. co-
dicillis fol. 437. n. vij.

De legatis III.

L. fideicommissa 11. §. sic fideicommissum 5. fol. 440. num. iij. §. proinde 8. fol. 441. num. vj.

L. nec fideicommissa 36. fol. 428.

L. cum quis 37. §. 1. fol. 458. num. x. §. NVPTVRA, fol. 432.

L. PATER, 38. §. QVIN-
DECIM, fol. 437.

§§

L Vxo-

I N D E X.

L. VXOREM 41. §. SCAEVOLA fol:

440.

L. VLTIMA, fol. 360. §. PLVS
EGO, fol 364. §. SI FILIVS, f. 365.

§. CONTRA fol. 370.

De annuis legatis.

L. Titia 19. §. 1. fol. 448. n. ij.

De vsufructu legato.

L. GENERALI, §. 1. fol. 444.

De dote prelegata.

L. 1. §. per contrarium, f. 453.
num. 3.

L. Scia fol. 433. n. j.

De optione legata.

L. cum ita 9. §. 1. de f. 459. num.
xj.

De supellectile legata.

L. legata 9. §. vltimo, f. 102. n. ij

De alimentis legatis.

L. A FILIO, 15. §. 1. fol. 445.

L. ALIMENTA 16. §. BASI-
LICÆ, fol. 447.

L. Stichus, 20. fol. 448. num. ij.

**De auro, & argento le-
gato.**

L. FILIVM 6. f. 449.

De liberatione legata.

L. AVRELIVS 28. §. STICHO, fol.
452.

De adimēdis legatis.

L. penultima, §. matri fol. 458.
num. ix.

De rebus dubiis.

L. vtrum, 7. §. cum quidam. fol.
443. num. vj.

De his quę poenæ caus

fa.

L. 2. fol.

439. n. j.

**de his quę vt in dig-
nis.**

L. 2. §. 1. fol. 124. num. xxxij.

L. VLTIMA §. 1. fol. 455.

**de conditionibus, &
demonstrationibus.**

L. conditionibus, §. f. 292. n. vj.

L. mu&a 6. f. 439. num. j.

L. in testamento 27. f. 439. n. j.

L. Mæuius 55. fol. 268. num. v.

L. Titio centum 71. fol. 235.
num. ix.

L. cum auus 102. fol. 425. n. v.

L. A TESTATORE, 109. fol.
460.

Ad legem falcidiam.

L. fundo 4. fol. 423. n. ij.

L. si post missionem, fol. 372.
num. iij.

L. VLTIMA, fol. 371.

Ad Trebellianum.

L. 1. §. in filijs 6. fol. 372. num. v.

L. nam quod 14. §. plane, fol.
56. num. ij.

L. ex facto 17. §. si quis rogatus
fol. 426. num. viij.

L. Papinianus 43. f. 378. n. iv.

L. deducta 58. §. penultimo,
f. 446. n. iij.

L. epistolam 75. §. 1. fol. 451.
num. iv.

L. heredibus 77. §. 1. fol. 461.

L. LVCIVS §. TITIA 6. f. 462. &

§. MARITVS 14. fol. 15.

L. SI PVPILLVS 79. fol. 376.

L. MATREM 80. fol. 465.

**De bonorum posses-
sio**

I N D E X.

fione contra tabulas.

L. 1. §. nepos, fol. 119. n. xx. &
§. ultimo, fol. 130. num. xxj.

L. 3. §. si pater fol. 119. n. xjx. &
§. ultimo f. 366. num. vj.

L. si duobus 14. ibidem,

de legatis præstandis.

L. filios 5. §. 1. fol. 376. num. vj.

L. si is qui 15. §. 1. eodem.

de bonorum possessio ne secundum tabulas.

L. si ita scriptum 8. f. 575. n. iv.

Si a parente quis ma- numissus sit.

L. 1. §. nepos, fol. 119. n. 20. &
§. ultimo, fol. 120. num. xxj.

DE operis libertoru.

L. ut iurisiurandi 7. f. 454. n. jv.

L. si quis 13. fol. 414. num. xi.

De suis & legitimis he- redibus.

L. si ad patrem 10. f. 120. n. 72.

Ad Tertillianum.

L. 2. §. SI IPSA 19. fol. 18. & §. 1.
SED ET SI, fol. 20. num. vj.

EX TERTIA

parte Pandectarum

Scilicet digesto

novo.

De donationibus.

L. 2. §. ultimo, fol. 229. num.
ix.

L. hereditatem 28. fol. 336. n.
vj.

De donationibus caus- sa mortis.

L. si mortis 14. fol. 250. n. vij.

L. mortis 18. §. 1. l. quod debito.

res 24.

L. senatus 35. §. ergo fol. 248.

num. iij.

De manumissionibus.

L. si quis ab alio 19. fol. 172. n.

xiii.

De manumissis vin- dicta.

L. Seruum 36. fol. 454. n. iij.

De manumissis testa- mento.

L. si locuples 57. f. 208. n. xij.

L. TITIA 59. §. 1. l. 468.

De fideicommissariis li- bertatibus.

L. cum tibi 17. fol. 469.

L. intestamento 38. f. 430. n. iij.

L. fidei comissa 45. §. quid si ita
fol. 444. num. v. §. ultimo num. vj.

De statu liberis.

L. 2. §. si primis f. 357. num. 22.

L. in tabulis 36. ibidem.

qui sine manumissio- ne ad libertatem perue- niunt.

L. 1. §. 1. 416. n. 14.

L. mancipium 8. fol. 413. n. vij.

qui & a quibus manu- missi.

L. seruo

I N D E X.

L. seruo 20. fol. 404. n. xij.
L. cum hereditas 5. §. i. f. 209.
num. xv.

De liberali causa.

L. filiam 31. f. 404. n. xij.
L. Paulus 38. f. 72. num. xij.
L. vltima f. 454. n. iij.

De acquirendo rerum dominio.

L. cum in corpus, fol. 143. n. ix.

De acquirenda posses- sione.

L. 3. §. Neratius f. 61. n. iij. §. IN
AMITTENDA. fol. 79.
L. QVEMADMODVM fol. 79.
L. Pomponius 13. §. nō autē, fol.
392. num. v.
L. quod meo 18. §. penultimo,
fol. 71. num. vij.

De vsucapionibus.

L. sequitur 4. §. si rem f. 66. n.
v. & §. item 28. f. 72. n. jx.
L. non solum 33. §. si dominus
f. 72. num. ix.
L. iusto 44. §. ET SI POSSES-
SIONIS f. 61.
L. præscriptio 45. f. 390. n. ij.
L. vltima f. 66. n. v.

pro emptore.

L. 2. §. si defunctus f. 90. num. j.
§. si emptori f. 389. num. vij.
L. qui fūdū §. qui bona f. 72. n. i.

De re iudicata.

L. ex contractu 44. f. 389. num.
ix. & §. 8. num. vij.

De rebus autoritate iudicis.

L. 4. fol. 358. num. ii.

L. non expedierit 6. §. i. f. 385.
num. iij.

quæ in fraudem credi- torum.

L. PVPILLVS. 24. fol. 382. &
384. num. j.

De tabulis exhibendis.

L. 1. §. sed si 4 fol. 119. n. xxvij.

De itinere actuque pri- uato.

L. sicut 6. fol. 394. n. vij.

De precario.

L. si duo 19. §. vltimo fol. 199.
num. vij.

De exceptionibus.

L. si rem legatam 6. f. 394. n. xj.

De exceptione rei iudi- catæ.

L. a re §. Iulianus fol. 399. n. ij.

De diuersis & tempo- ralibus præscriptio- nibus.

L. an vitium 5. f. 393. n. x.
L. DE ACCESSIONIBVS, f. 386.
§. PLANE f. 390. §. ITA Q; f. 396. §.
ET SI MIHI f. 398. §. ITEM SI f. 400

De doli mali & metus exceptione.

L. 4. §. si quis autem 29. f. 394.
num. xj.

quarum rerum actio non detur.

L. 1. §. si manumissero f. 454. n. iij.

De obligationibus & actio.

INDEX

accionibus. De Castrensis becu-

L. QVI ASERVO, f. 74.

L. qui Romæ 122. §. flavius fol.
412. num. vi.

L. si ita 135. §. seia fol. 324. n. iv.

De solutionibus.

L. vero 12. fol. 244. num. ij.

L. si hominem 34. §. si nullo f.
245. num. iv.

L. cum quis 38. §. 1. fol. 245. n.

L. si hominem 46. fol. 231. n.
xxi.

L. si quis offerenti 58. fol. 244.
num. ij.

L. FILIA 88. F. 470.

L. si duo rei 93. fol. 401. num.
1. §. item si fol. 405. §. sed & si fol.
406. §. quid ergo, ibi.

iudicatum solui.

L. cum apud 20 f. 471.

L. VLTIMA. F. 407.

Rem ratam haberi.

L. si sine 22. §. quid, f. 245. n. v.

De furtis.

L. cum as 20 fol. 141. num. iv.

L. falsus, 43. §. 1. f. 245. num. iv.

L. si credidero, 80. §. 6. Titius
fol. 245. n. iv.

L. OB PECUNIAM 81. f. 80.

Ad legem Iuliam de vi.

L. I. F. 128.

Ad legem corneliam

de falsis.

L. filius 14. §. ultimo f. 348. n. v.

Ad legem Iuliam pe-

culatus.

L. 4. §. ultimo fol. 80.

lio.

L. pater, 17. §. pater, f. 373. n.

L. 2. f. 84. num. i.

De decurionibus.

L. IMPERATORES, fol. 83.

De verborum signifi-

catione.

L. cum quærebatur, f. 234. n. iij.

L. quæret, 35. fol. 5. num. ix.

De regulis iuris.

L. magistra 16. f. 86. num. iij.

L. quod ipse fol. 394. n. xii.

Ex codice Iustinia-

neo.

De pactis.

L. 1. l. legem 10. fol. 376. n. x.

De transactionibus.

L. cum mota 6. f. 181. n. ij. & f.

197. & fol. 214. n. vj.

De dolo.

L. cum proponas f. 213. n. v.

De fideiussoribus mino-

rum.

L. 1. & 2. fol. 45. num. x.

si aduersus dotem.

L. vnica f. 28. num. xi.

De petitione heredita-

tis.

L. cum proponas f. 225. num. x.

De religiosis, & sump-

tibus.

L. monumenta 6. f. 253. a. iij.

I N D E X

De conditione indebiti.

L. 1. fol. 313. n. iv.
L. creditoris fol. 245. num. iv.

De conditione ob causam.

L. si repetendi 7. f. 235. num. vj.
L. si pecunia 10. f. 258. num. ix.

De conditione ob turpem.

L. quoties 4. f. 313. n. iv.

De conditione sine causa.

L. 1. §. si militem 5. L. distam 8. fol. 275. num. iv.

De conditione ex lege

L. 3. fol. 287. num. jx.

si mancipium ita fuerit.

L. 1. f. 426. num. xij.

De rerum permutatione.

L. 1. fol. 327. num. viij.

De locato.

L. licet l. olei fol. 176. num. viij.

De dotis promissione.

L. 1. fol. 27. num. viij.

De iure dotium.

L. 2. fol. 433. num. j.

L. nulla 4. f. 27. num. jx.

L. aui 6. fol. 337. n. viij.

De repudiis.

L. consensu 8. f. 337. n. xij.

De administratione tutorum.

L. sancimus fol. 52. num. xij.

Titulus si tutor vel curator, fol. 49. num. viij.

qui numero liberorum.

L. ultima fol. 14. n. xij.

De emancipationibus liberorum.

L. ultima f. 30. num. iij.

De curatore furiosi.

L. ne lucrum, fol. 30. n. ij.

De impuberum, & aliis.

L. plures 40. f. 251. num. jv.

De testamētis.

L. quoniam f. 108. num. xij.

De legatis.

L. cum quidam 14. fol. 362. n. vj.

De fideicommissis.

L. eam quam, f. 431. num. v.

Qui manumittere

non possunt.

L. 4. fol. 417. num. xvij.

De usucapione pro emptore.

L. cum sit fol. 66. num. v.

De usucapione transformada.

L. vnica fol. 388. num. vj.

De prescriptione 30. vel 40. annorum.

L. autentica malz fidei f. 395.

n. xjv.

De

INDEX.

De sententiis & inter- locutionibus.

L. libera 8. fol. 228. num. xiiij.

De evictionibus.

L. supradium 4. f. 227. n. xiv.

De adoptionibus.

L. ultima f. 105. n. viij.

De donationibus.

L. legamus, l. cum res 21. f. 336.
num. viij.

De reuocandis donationibus.

L. si vnquam f. 425. num. vj.

De iure liberorum.

L. I. ET II. fol. 6.

Ad legem corneliam de falsis.

L. 9. f. 78. num. xij.

Ex institutionibus Iustinianis.

De captis diminutione.

§. minima fol. 30. num. ij.

Titulus de fiduciaria tutela, fol. 33.

Quibus alienare licet vel non.

§. ex contrario fol. 52. n. xij.

De usufruptionibus.

§. inter emptorem f. 367. n. iij.

Ex Vlpiani fragmentis titulus 19.

§. mancipatio f. 92. n. vi.

§. in iure f. 49. n. viij.

Titulus xx.

§. 10. f. 116.

§. vltimo f. 112. num. v.

Ex Pauli sententiis.

Liber secundus titulus 13.

§. 2. fol. 102. num. ij.

Liber sextus titulus 6.

§. 10. fol. 199. num. vj.

Leges alie Romanorum antique

L. decem viralis testamentaria
f. 121. num. ii.

Lex. 12. tabularum de prodigioso
f. 4. num. vi.

Lex Papia de dotibus modo im-
posito f. 24. num. ii.

Lex Papia de poenis ciborum f.
4. n. vi. & f. 10. num. vi.

Lex Aggraria f. 9. n. iv.

Lex Alia sentia f. 350 n. i.

Lex Julia de maritadibus f. 24. n. iij.

Lex Julia Norbana f. 9. n. iij.

Lex Julia peculatus f. 76. num. vj.

Lex Romuli de partu debeli f.
4. num. viij.

L. roscia theatralis, f. 130. n. vj.

L. Julia theatralis ibidem.

Ex iure Regio.

L. 4. tit. 14. patrita 4. f. 52. n. xij.

L. vltima titulo 23. partita 4. f.
21. num. iv.

L. 10. titulo 16. partita 6. f. 362.
num. viij.

L. 15. titulo 14. partita 7. f. 732.
num. xiiij.

L. 3. titulo 8. lib. 3. ordinamenti
fol. 307. num. ij.

L. 3. Tauri fol. 118. num. xiv.

L. 13. fol. 16. num. ii.

L. 2. titulo 16. lib. 5. Recop.
fol. 307. num. ij.

INDEX

INDEX CRITICVS AVCTO- rum melioris literaturæ quos corrigimus aut explicamus eosque initialibus his literis, C. E. indi- camus.

A

Apuleius, l. 3. no. 6. cap. 10. e.
fol. 3. num. vj.

C

Cicero, l. 7. epist. epist. 79. e. fol. 91.
num. ij.

In oratione pro flaco, e. f. 24. n. ij.

Lib. 1. rethoricorum, e. f. 82. n. ix.

In topicis ad Trebatium e. fol. 61.
num. ij.

Corpus Africanus de laudibus In-
sini l. 2. cap. 7. e. fol. 138. n. xxij.

D

Dio, l. 55. hist. fol. 139. n. xxxv.

H

Horatius, l. 1. epist. epist. 1. e. fol.
132. num. xij.

I

Iustinus, l. 3. epitome, e. fol.
169. num. vj.

Iuuenalis, satira 3. e. f. 133. n. xv.

L

Lampridius, in Ellogabalo, e. fol.
130. num. iij.

Liuius, l. 32. e. fol. 103. num. iv.

M

Macrobius, l. 4. Saturnalium cap.
17. e. fol. 188. num. vij.

P

Petronius, in Satirico, e. fol. 333.
num. xij.

Plautus in Trinummio, actione, 2.
fol. 361. c. n. 74.

Plinius iunior, l. 4. epist. 2. e. fol.
104. num. v.

Q

Quintilianus, l. 5. institu. cap. 10. c.
fol. 61. num. iij.

S

Serbius, l. 1. georgicorum e. fol.
21. num. x.

Sidonius, l. 2. epist. 11. c. fol. 26.
num. vj.

Suetonius in Iulio, cap. 39. f. 133.
n. xv.

In Cesare, cap. 50. f. 88. num. vij.

In Augusto, e. ultimo, e. f. 22. n. xij.

In Nerone, cap. 1. e. fol. 138. n.
xxxij.

T

Tacitus, l. 4. histor. c. fol. 3. n. vj.

Lib. 1. annalium, c. fol. 22. n. xij.

L. 3. annalium, e. f. 10. n. 5. f. 105.
num. vij.

V

Varro, l. 2. de limiribus f. 92. n. iij.

Lib. 2. de re rustica, e. f. 93. n. vij.

Lib. 4. de lingua latina, c. f. 75. n. iij.

FINIS.

mem^a de don Diego
bonat y Ana Ma
2^a Parada -
del cargo de -

Mas cinco mil quinientos de que pague
y entregue a los Caus. D. Juan de la Cruz
que es orden del Caus. de los 300 de
los 300 de la memoria de D. Diego bonat
que dio p^a D. Juan y los 200 de los de
las Mem^a de Ana Maria y de la
Parada: Doble en 27 de julio de 1545.
a cargo de don Matias de Cam^a
en los dias

5250

de fable

del cargo de

Mas en diez mil de que pague
a Diego de la Cruz para el pago de
la paga de la Cruz de la Cruz de la Cruz
año de 1542. quando se baya la
Moneda = la Cruz de la Cruz de la Cruz
gar en la Cruz de la Cruz de la Cruz
de en la Cruz de la Cruz de la Cruz

1027

del cargo de

Mas en 25 de sept. de los quinientos de
que pague a Diego de la Cruz y a Juan de
Cabrera de la Cruz de la Cruz de la Cruz
de la Cruz de la Cruz de la Cruz de la Cruz
de la Cruz de la Cruz de la Cruz de la Cruz
de la Cruz de la Cruz de la Cruz de la Cruz
de la Cruz de la Cruz de la Cruz de la Cruz

5250

Matias de la Cruz
en los de la Cruz de la Cruz
de la Cruz de la Cruz de la Cruz

de la Cruz de la Cruz

Mas pague diez y siete de los quinientos de
de la Cruz de la Cruz de la Cruz de la Cruz
de la Cruz de la Cruz de la Cruz de la Cruz
de la Cruz de la Cruz de la Cruz de la Cruz
de la Cruz de la Cruz de la Cruz de la Cruz
de la Cruz de la Cruz de la Cruz de la Cruz

1017-18

del cargo de

Mas en 24 de mayo de 1546 = 2 en 10 de
en 24 de mayo de 1546 = 2 en 10 de
en 24 de mayo de 1546 = 2 en 10 de
en 24 de mayo de 1546 = 2 en 10 de
en 24 de mayo de 1546 = 2 en 10 de
en 24 de mayo de 1546 = 2 en 10 de

1017-18

Joel San Lem Nui delas Can dino 300

05

Joel San Balboa Nui delas Can burrey
do 1000

22

Admirante Joel San Balboa cobro de los desfogos
de la andaga 28 fo de 10 y tiene surcabo el venturo

Joel Nui delas Can
Como arrendat del oficio de munda y de
fo de 10

32

Joel Nui delas Can 200
fo de 10

12

Joel Nui delas Can
m fo de 10

Joel Nui delas Can munda
fo de 10

Plus Caperta p legu fure
quez fuisse p fure

Summa 788

Joel Nui delas Can
Munda fo ym de 10 y tiene fo de 10

30

Joel Nui delas Can
quasi fo de 10

Joel Nui delas Can
Vording Nui delas Can dino y munda
fo de 10

19

1214